

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Odsun Němců

z území broumovského okresu

Transfer of Germans from Broumov district

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jitka Bartošková

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D.

*Studijní program: Učitelství pro SŠ a 2.stupeň ZŠ – dějepis,
pedagogika*

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Odsun Němců z území broumovského okresu“ vypracovala pod vedením doc. PhDr. Aleny Míškové samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury.

11. 6. 2012

.....

*Ráda bych i touto cestou vyjádřila poděkování doc. Ph.Dr. Aleně Miškové
za cenné rady a trpělivost při vedení mé práce.*

.....

NÁZEV:

Odsun Němců z území broumovského okresu

AUTOR:

Jitka Bartošková

KATEDRA:

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

VEDOUcí DIPLOMOVÉ PRÁCE:

doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D.

ABSTRAKT:

Práce sleduje průběh vysídlování obyvatel německé národnosti z bývalého okresu Broumov ve východních Čechách. Až do roku 1946 zde převažovalo německé obyvatelstvo a Češi tu představovali nejpočetnější národnostní menšinu. Hlavní pozornost je věnována odsunu v letech 1945 a 1946. V roce 1945 probíhal z iniciativy reprezentantů československého státu a byl provázen četnými akty násilí. V roce následujícím byl již organizován v souladu s mezinárodními úmluvami, byl prováděn spořádaněji a byl rozsáhlejší. Tehdy byla z broumovského okresu vystěhována naprostá většina Němců. Odsun provedli členové orgánů místní státní správy a bezpečnostních složek spolu s vojáky československé armády. Proto je pozornost věnována také poměrům v těchto institucích. Písemnosti a úřední záznamy vzešlé z jejich činnosti jsou základním pramenným zdrojem této práce.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Odsun, Vysídlení, Vyhánání, Státně nespolehlivé obyvatelstvo,

TITLE:

Transfer of Germans from Broumov district

AUTHOR:

Jitka Bartošková

DEPARTMENT:

History and History Didactics Department

SUPERVISOR:

doc. Ph.Dr. Alena Mišková, Ph.D.

ABSTRACT:

The present work studies a displacement process of German inhabitants from a former district Broumov in East Bohemia. Until 1946 Germans predominated in this place and Czechs represented the largest national minority there. Attention is focused on transfer in 1945 and 1946. In 1945 it took place on Czechoslovakian representatives' initiative and it was accompanied by many acts of violence. In the next year it was organized in agreement with international conventions, it was effected in more orderly manner and it had larger character. The utter most of German inhabitants was displaced from district Broumov at that time. Transfer was carried out by local authorities of state administration and police together with soldiers of Czechoslovakian army. Therefore attention is focused on conditions in this institutions, too. Official documents and reports resulted of its activity are the main source of this work.

KEYWORDS:

Transfer, Displacement, Expulsion, Politically unreliable people,

Obsah

Úvod	1
1. Okres Broumov.....	4
2. Poválečné podmínky a předpoklady odsunu Němců z okresu Broumov	7
2.1 Obsazování broumovského okresu československou armádou	7
2.2 Správa politického okresu Broumov.....	13
2.3 Bezpečnostní sbory v broumovském okrese.....	22
2.4 Ostře sledovaná hranice s Polskem.....	30
2.5 Československo národním státem Čechů a Slováků.....	34
2.6 „Případně počkám na nařízení, které bude tuto otázku celostátně řešit.“	38
3. Odsun Němců z broumovského okresu	44
3.1 První poválečné migrace obyvatelstva na území broumovského okresu	44
3.2 Poválečná opatření vůči Němcům v broumovském okrese	47
3.3 Odsun v roce 1945	53
3.4 Odsun v roce 1946	85
4. Doznívání odsunu	93
Závěr.....	97
Seznam archivů a fondů	99
Seznam literatury	100
Seznam příloh	103

Úvod

Téma odsunu Němců z broumovského okresu bylo dosud zpracováno především německými historiky a badateli, kteří jsou spjati s krajanským sdružením v Německu. V roce 1952 někdejší občané broumovského okresu založili na území Bavorska v rámci Sudetoněmeckého landsmanšaftu své vlastní sdružení „Heimatkreis Braunau“. Jeho sídlem je město Forchheim, ve kterém se nachází krajanské muzeum a památník připomínající vyhnance z Broumova. S přispěním tohoto sdružení byla vydána řada prací o jednotlivých obcích v broumovském okrese. Tyto knihy jsou strukturovány velmi podobně a tématu odsunu a událostem, které mu bezprostředně předcházely, je v nich věnována pouze malá část, jedna kratší kapitola. Podobného charakteru je také dílo kolektivu autorů „Das Braunauer Land“.¹ Přímo problematikou odsunu Němců z broumovského okresu se zabývá Gotthard Schroll, rodák z Dolní Teplice, který dobu konce války až do roku 1947 prožil v americkém a francouzském zajetí.² O broumovském regionu a vyhnání tamního německého obyvatelstva se zmiňuje práce E. Franzela.³ Tyto práce se významnou měrou opírají o výpovědi německých pamětníků a obětí odsunových událostí. Mnohé ze vzpomínek byly posbírány již v bezprostředně poválečných letech a byly publikovány. Mezi ně se dostaly i příběhy, které vyprávěli Němci pocházející z broumovského okresu.⁴

Broumovsko jakožto čarovný kraj, kout do jisté míry odříznutý od vnitrozemí a v mnoha ohledech skutečně periferie republiky, na mne natolik zapůsobilo, že jsem se rozhodla doplnit vzpomínání pamětníků, kteří žili v této krajině, řečí pramenů úřední proveniencí z období let 1945 až 1947. Cílem této práce je vytvořit výpověď, kterou o odsunu Němců z broumovského okresu podávají písemné dokumenty státních úřadů a orgánů, jež se událostí s transferem německého obyvatelstva spjatých účastnily. Proto podstatná část pojednání mapuje uspořádání státních institucí a to, jakým způsobem se ve sledované době konstituovaly přímo v broumovském okrese a jakou činnost zde vyvíjely. Práce je rozčleněna do čtyř kapitol. První kapitola má za úkol představit v hlavních rysech území broumovského okresu. Dvě

---

1 *Das Braunauer Land: Ein Heimatbuch des Braunauer Ländchens, des Adersbach-Wekelsdorfer und Starkstädter Gebietes.* Forchheim 1971.

2 SCHROLL, Gotthard: *Gewalt und Terror im Bezirk Wekelsdorf (Ostböhmen).* Erlangen 2001; TÝŽ: *Im Schatten des Todes: Das Braunauer Ländchen 1945/46.* Karlsruhe 2005.

3 FRANZEL, Emil: *Die Vertreibung: Sudetenland 1945 – 1946.* Landshut 1979, s.144 – 147.

4 *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa IV. Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei.* Bd. 2, München 1984, s. 268, 553 – 642; *Dokumente zur Austreibung der Sudetendeutschen.* München 1951, 197 – 198, 501 - 503.

následující kapitoly seznamují čtenáře s lokálními představiteli státních institucí a s průběhem samotného odsunu, jak jej líčí úřední materiály a záznamy. Poslední kapitola sleduje vyšetřování násilných činů, které byly v průběhu odsunu spáchány. Zároveň poukazuje na to, že odsunem Němců se obyvatelé broumovského okresu nezbavili náročného úkolu vyrovnávat se s problémy, které s sebou přináší soužití mezi odlišnými skupinami obyvatelstva. Ačkoli jsem se seznámila s výpovědi pamětníků, rozhodla jsem se ji do práce nevčleňovat, aby neovlivňovala a nerušila obraz, který o odsunových událostech podávají zkoumané písemnosti.

Základním zdrojem pro tuto práci byly písemné dokumenty úřadů státní správy, bezpečnostních orgánů a československé armády. Každý z užitých pramenů podle povahy svého původu odkrývá téma odsunu Němců z jiných pozic. Sledované materiály, které byly shromažďovány na Zemském odboru bezpečnosti II. a na odboru pro politické zpravodajství při ministerstvu vnitra, jsou zaměřeny především na protagonisty státní správy, zejména členy okresní správní komise⁵ v Broumově, a na příslušníky bezpečnostních složek. Reflektují také veřejné mínění ve vztahu k těmto osobám a k jejich činnosti, jejíž podstatná část byla spojena s politikou vůči obyvatelstvu německé národnosti. Dokumenty z prostředí československé armády umožňují sledovat průběh odsunu v čase a poskytují cenné údaje o některých jeho technických stránkách, např. o počtu vysídlovaných osob. Detailní pohled na způsob příprav jednotlivých odsunů a na uskutečňování dalších zákroků vůči německému obyvatelstvu přináší spisový materiál, který vznikl v rámci různých vyšetřování vedených Státní bezpečností nebo vyšetřovací komisí bezpečnostního výboru Ústavodárného národního shromáždění. Ze Státního okresního archivu v Náchodě byly využity fondy, které vypovídají o fungování okresní správní komise, resp. okresního národního výboru v Broumově. Písemný materiál vztahující se k odsunu v roce 1945 je v porovnání s množstvím dokumentů z roku 1946 podstatně chudší. Prameny získané v Národním archivu a ve Státním oblastním archivu v Zámrsku mají spíše doplňující charakter a soustavněji o odsunu nepojednávají.

Ačkoli základním zdrojem pro tuto práci byly výše popsané prameny, významnou oporou mi byla odborná literatura. Pro zpracování tématu samotného odsunu to byla v první řadě díla Tomáše Staňka a Adriana von Arburga, která umožnila včlenit specifické události lokální povahy do širšího kontextu realizace odsunu v celostátním i mezinárodním měřítku. Tuto úlohu sehrála také jejich rozsáhlá edice dokumentů z českých archivů, které mají nějakou

---

5 Dále OSK.

souvislost s přípravou odsunu a s jeho průběhem. Mezi zde publikovanými materiály bylo též několik pramenů zaměřených přímo na události v broumovském okrese. Na dalším místě pak bylo čerpáno ze dvou publikací autorů Josefa Kmoníčka a Zdeňka Košťála, jež se zaměřovaly na dění v broumovském okrese a v přilehlých regionech. Tato díla byla poznamenána dobou svého vzniku v 80. letech 20. století a téma odsunu nezpracovávala dostatečně kriticky. Pro účely této práce však bylo podstatné, že autoři využívali prameny podobného charakteru jako autorka předkládaného pojednání. Měli možnost čerpat především z materiálů shromážděných u někdejší OSK, resp. někdejšího ONV v Broumově. Z toho důvodu byly vhodné pro ověření nebo případně doplnění informací v této práci.

1. Okres Broumov

Oblast někdejšího politického okresu Broumov je příkladem území, kde spolu po staletí žilo česky a německy mluvící obyvatelstvo dávno před vznikem moderních národů Čechů a Němců. Počátek společného osídlení broumovské kotliny obyvatelstvem slovanského a germánského původu se datuje za vlády Přemysla Otakara II., kdy benediktinský klášter v Polici nad Metují rozšířil svou působnost na dosud málo osídlené území dnešního Broumova. Do kotliny ohraničené kopci a horami, které ji oddělovaly od vnitrozemí, přicházeli na popud benediktinů osadníci z Durynska, Brabantska, Slezska i Flander a ve druhé polovině 13. století zakládali kolonizační vesnice typického, dodnes zachovaného půdorysu, kdy protáhlá zástavba kopíruje cestu nebo vodní tok. Nové obyvatelstvo přišlo z hospodářsky rozvinutých zemí a přineslo poměrně pokročilá řemesla, zejména soukenictví, které ovlivňovalo život na Broumovsku po mnohá staletí. Touto kolonizací byl dán charakter národnostního rozmístění obyvatelstva, jež se udržel až do doby sledované v této práci. V oblasti Broumova a Teplicka tvořilo většinu německy mluvící obyvatelstvo. K tomuto území se odsunuli Němci a jejich potomci dodnes vztahují jako k „Braunauer Ländchen“, Broumovské zemičce, která obklopena ze všech stran horami a skalami, jakoby připomínala zmenšenou zemi českou.⁶ Na Policku pak žilo převážně česky mluvící obyvatelstvo. Od dob osídlení byly oblasti Broumova, Teplicka a Policka vzájemně provázány a tato skutečnost byla potvrzena i v 19. století, když roku 1850 vznikl politický okres Broumov a pravomoc hejtmana sídlícího v městě Broumově se vztahovala na všechna tři jmenovaná území. Po vzniku samostatného Československa zůstal politický okres Broumov součástí správní struktury státu.⁷

Za panování Karla IV. se Broumov stal z tržní osady pod královskou správou městem, kde působil klášter, ale zároveň byla obci přidělena práva královských měst, což dalo základ silné vazbě k českému státu, která se v běhu dějin opakovaně projevila. Měla význam zejména v následujících stoletích, kdy misijní zájmy benediktinů i hospodářská spolupráce soukeníků směřovaly na sever do Kladska, Slezska a Pruska. Postupně po zániku výroby sukna se rozvíjela textilní výroba dále, zpracovával se len a stále více i bavlna, až nakonec na přelomu 19. a 20. století působilo v broumovském okrese několik velkých textilních firem celostátního

---

⁶ Viz příloha č. 1.

⁷ Viz příloha č. 2 – 4.

významu. Z broumovského okresu se stal průmyslový kraj. Nejdůležitějšími odvětvími byly textilní průmysl, na druhém místě kovoprůmysl, dále pak dřevozpracující průmysl a těžba sklářského písku. Zemědělství připadalo 20 % až 30 % hospodářské produkce okresu. Za první republiky majitelé textilních firem navázali spolupráci s československou vládou a dodávali výrobky na základě smluv s ministerstvy, což vedlo k poměrně prosperitě.

Soužití Čechů a Němců v broumovském okrese v době první republiky, byť nebylo prosto konfliktních momentů, bylo celkem pokojné. Vedle sebe tu existovaly české i německé politické, kulturní a společenské instituce a spolky. Do německých škol se zapisovali i čeští žáci, ale fungovalo to také obráceně, do českých škol se hlásili studenti německé národnosti. Nebylo neobvyklé, že děti byly vysílány na výměnné pobyty – německé děti do českých rodin, české děti do německých. Ve třicátých letech v době hospodářské krize se však atmosféra změnila a národnostní hledisko začalo hrát ve společenském životě výraznější negativní roli. Zlomovým byl rok 1933, kdy v broumovském okrese vznikly první skupiny Henleinovy Sudetoněmecké vlastenecké fronty, Sudetendeutsche Heimatfront, a nacionalisté orientovaní k nacistickému Německu začali výrazně ovlivňovat a prostupovat politické a společenské instituce v okrese. V parlamentních volbách v roce 1935 získala SdP v soudním okrese Broumov 52 % hlasů, z německých voličů jí odevzdalo hlas 56 %, a v soudním okrese Teplice nad Metují 61,9 % hlasů, z německých voličů to bylo 64,6 % hlasů. V kritickém roce 1938 byl rozchod s Československou republikou definitivní. Projev Adolfa Hitlera z 20. února 1938, ve kterém Vůdce otevřeně prohlásil, že nyní musí německá Říše převzít odpovědnost za své soukmenovce v Československu a Rakousku, byl vysílán rozhlasem a v broumovských továrnách byla kvůli jeho poslechu přerušena práce. V jarních volbách do obecních rad, tehdy již do značné míry zmanipulovaných a nesvobodných, získali stoupenci SdP v broumovském okrese 91 % hlasů. Po částečné mobilizaci v květnu 1938 byl do Broumova umístěn 48. pěší pluk československé armády. Ani ten však nezabránil otevřenému protičeskoslovenskému vystoupení německých nacionalistů v září 1938 po projevu Adolfa Hitlera v Norimberku a po uzavření dohody v Mnichově musel nakonec spolu s praporem Stráže obrany státu a s finanční stráží 8. října 1938 broumovské území definitivně opustit. Tehdy do broumovského okresu vstoupila armáda německého státu. 20. listopadu 1938 byly československo-německou dohodou stanoveny nové státní hranice. Někdejší soudní okresy Broumov a Teplice nad Metují a vnější části soudního okresu Police nad Metují byly připojeny k Německu. Zbytek Policka byl podřízen správě českého politického okresu Náchod. 21. listopadu 1938

byl v Německu vydán říšský zákon o „opětném spojení“ sudetoněmeckého území s Německou říší, kterým se Broumovsko a Teplicko nakonec staly součástí Říšské župy Sudety, Reichsgau Sudetenland, jejíž zřízení však bylo formálně zakotveno až zákonem z 25. března 1939.

S odtržením československého pohraničí byly svázány první významné přesuny obyvatelstva. Do československého vnitrozemí odešla řada Čechů, ale i Němců. Obyvatelé, kteří na obsazeném území zůstali, podle smlouvy z 20. listopadu 1938 získali německou státní příslušnost, pokud neoptovali pro Česko-Slovensko, jak to umožňovala příslušná ustanovení této smlouvy. Říšskými občany se však mohli stát pouze ti, kteří odpovídali přísným rasovým kritériím říšských zákonů. Říšská župa Sudety měla třístupňový správní systém. V jejím čele stál říšský místodržitel, který v této funkci podléhal berlínským úřadům, popřípadě přímo Hitlerovi. Území župy bylo rozčleněno na tři vládní kraje, Cheb, Ústí nad Labem a Opavu, a ty se dále dělily na tzv. venkovské okresy, Landkreise, jež se do značné míry překrývaly s někdejšími československými okresy. Bývalí okresní hejtmani byli nazváni landráti. Broumovsko a Teplicko náležely k vládnímu kraji Ústí nad Labem a v jejich čele stál landrát v Broumově. V Říšské župě Sudety se výrazně prosadil princip spojení stranické organizace se státní správou. Tak se broumovským landrátem stal v komunálních volbách na jaře 1938 zvolený starosta města Josef Spitzer, který byl zároveň okresním vedoucím NSDAP. V této funkci jej pak roku 1944 vystřídal Walter Gaigl. Úřad broumovského landráta fungoval téměř až do konce války. Ale již na přelomu února a března 1945 vydal podřízeným starostům pokyny ke zničení některých spisů a personál úřadů instruoval, aby byl v případě nutnosti připraven k odchodu. K němu skutečně došlo a neodcházeli pouze úředníci a straničtí funkcionáři. 9. května 1945 v kvapném a neorganizovaném útěku brzy z rána opustili Broumovsko poslední vojáci německé armády. Brzy odpoledne téhož dne se ve městě Broumově objevili první příslušníci Rudé armády. V hektické době dnů 8. a 9. května 1945 nenásilnou cestou převzali někdejší úřad landráta, který byl v této době prakticky opuštěný, představitelé právě se obnovujícího Československa.⁸

---

8 KOŠŤÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1989, s. 7 – 95; SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumovska v letech 1945 – 1947*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008, s. 10 – 25 a 60; ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. I. Středokluky 2010; ŠOLC, Jiří: Některé otázky vývoje fašismu a boje proti němu na Trutnovsku a okolí v letech 1933 – 1935. In: *Krkonoše, Podkrkonoší*, roč. 1966, č. 2, s. 53 – 92.

2. Poválečné podmínky a předpoklady odsunu Němců z okresu Broumov

V roce 1945 měli zásadní vliv na uskutečňování odsunu Němců z broumovského okresu lokální představitelé státní moci. Proto bude v následujících třech oddílech věnována pozornost příchodu československé armády do sledované oblasti, budování orgánů místní státní správy a utváření bezpečnostních složek. Další oddíl sleduje, jakým způsobem se projeví poválečné územní změny při realizaci odsunu Němců z broumovského okresu. Území za severní hranicí okresu, které bylo doposud německé, nově připadlo Polsku a tato skutečnost zkomplikovala možnosti přesunu německého obyvatelstva přímo přes státní hranice na Broumovsku. V poslední části bude popsán vliv ústředních státních orgánů a jimi vydaných předpisů na konkrétní postupy místních autorit.

2.1 Obsazování broumovského okresu československou armádou

Dnem osvobození aktivita vojenských útvarů v prostoru Broumovska neskončila. Naopak, nastalo poměrně dlouhé období, kdy na území celého státu, ale zejména v pohraničí, působila armáda. Stát se nacházel ve stavu tzv. branné pohotovosti, jenž byl zaveden vládní vyhláškou č. 138/1938 Sb. na základě zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu a odvolán byl 31.12.1945 vládní vyhláškou č. 162/1945 Sb.⁹ Československá armáda hned z několika důvodů sehrála při realizaci odsunu německého obyvatelstva z území státu klíčovou úlohu. Za nejzásadnější lze pokládat následující důvody.

Bezprostředně po skončení války byla armáda nejlépe připravenou strukturou schopnou plnit funkci bezpečnostních orgánů, protože policie a síť četnických stanic se teprve počínaly obnovovat a v porovnání s armádou jejich konsolidace probíhala pomaleji. V pohraničí se civilními orgány řízené bezpečnostní složky potýkaly s problémem nedostatku vhodných uchazečů o práci ve svých řadách. V této době již také existovaly politické tlaky na to, aby nebylo obnovováno četnictvo v té podobě, která fungovala za první republiky. KSČ totiž prosazovala vytvoření nového, jednotného, na „lidově demokratických“ ideách založeného bezpečnostního sboru, jehož činnost by byla úzce provázána s národními výbory.¹⁰

V prvních dnech po osvobození byla armáda jedinou centrálně řízenou ozbrojenou formací. Policie a finanční stráž se teprve postupně znovuutvářely, často také ve své činnosti

---

9 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 15.

10 Tamtéž, s. 57.

postupovaly na základě pokynů místních správních orgánů, národních výborů. Ty však v době osvobozování vznikaly spontánně, zdola a ústředními orgány byly, alespoň na Broumovsku, potvrzeny až později, a to během června roku 1945. Armáda tak v rozjitřené době, kdy nebylo nesnadné podlehnout impulzivnímu jednání, následovala jakousi jednotnou koncepci a díky tomu hrála svým způsobem i korigující úlohu. Na Broumovsku v tomto směru přispěla zejména v problematice vztahů Československa ke Kladsku.

Zásadní bylo, že v prostředí armády se hned v květnu udílely rozkazy jasně vyjadřující snahu, aby se armáda účastnila všech kroků uplatňovaných vůči Němcům, včetně jejich vyhošťování za hranice státu. Armáda byla nezbytná pro zajištění odsunu po technické stránce. V armádě také existovala velká vůle se tohoto úkolu důsledně ujmout. Postupně v ní vznikl plán na realizaci vysídlení takřka všeho německého obyvatelstva. V době, kdy se scházeli představitelé velmocí v zámku Cecilienhof v Postupimi, se v Praze konalo dvoudenní shromáždění velitelů vojenských oblastí a armádních sborů, a to 17. – 18. července 1945. Zde k otázce odsunu německého obyvatelstva zaznělo, že ministerstvo národní obrany¹¹ převzalo „*tento úkol od vlády a úkol trvá až do úplného vystěhování těchto živlů*“ a že „*pardonovat lze pouze antifašisty... Ted' je třeba stěhovat města a neúčinnou inteligenci, po žňových pracích přijde pak řada znovu na venkov*“¹². V době konference světových velmocí jednal náčelník Hlavního štábu MNO¹³ gen. Bohumil Boček ve Vídni s maršálem Koněvem o dalším průběhu vysídlování Němců. Snahou československé strany bylo zajistit pokračování transferu a pokud možno i jeho urychlení. Na poradě HŠ MNO 28. července 1945 byly probírány konkrétní kroky návrhu 1. vojenské oblasti, v jejímž prostoru se nacházelo nejvíce německého obyvatelstva, na realizaci úplného odsunu. Při jednání zazněly např. tyto názory: Sovětský svaz se k odsunu staví „*poměrně blahovolně... Anglie a Amerika žádají, aby se... děl podle humanitních zásad, ne překotně, s ohledem na hospodářskou situaci poraženého Německa*“, vláda „*bude respektovat požadavky velmocí, ale nechce ztrácet zbytečně čas a chce postavit velmoci před hotovou věc*“, a proto je potřeba, aby bylo „*vyhošťování provedeno co nejrychleji*“¹⁴. Po zveřejnění výsledků postupimské konference bylo postupně nařizováno odsouvání německého obyvatelstva zastavit. Přesto na některých místech pokračovalo a mezi vrcholnými představiteli československé armády byly dále rozvíjeny návrhy vzniklé

---

11 Dále MNO.

12 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 35.

13 Dále HŠ MNO.

14 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 36 – 37.

v souvislosti s plány na uskutečnění rychlého a úplného transferu německého obyvatelstva z území československého státu. Z těchto skutečností je patrné, že armáda byla ve věci odsunu velmi iniciativní a vládl v ní duch odhodlání provést věc důsledně a za každou cenu.¹⁵

S koncem války a osvobozením československého území nastala pro armádu obnovujícího se státu nová situace, za níž bylo třeba znovu postavit též svébytné československé vojsko. Této otázce se věnoval i vládní program schválený v Košicích 5. dubna 1945. Podle něj měla mít nová branná moc za vzor Rudou armádu. A to nejen při řešení otázek organizace, výzbroje a výstroje. Slovy programu: „*Vláda věnuje mimořádnou pozornost školení demokratického, antifašistického důstojnického sboru. Bude dbát o to, aby si důstojníci co nejvíce osvojili bojové zkušenosti Rudé armády i našich bojujících jednotek, vyžádá si pro přechodnou dobu profesory a instruktory od Rudé armády pro vlastní vojenské školství. Bude usilovat o poslání co největšího počtu nejschopnějších důstojníků do sovětských vojenských škol až po nejvyšší vojenská učiliště a akademie.*“¹⁶ Program definoval armádu i z hlediska ideologického: „*Aby naše armáda byla vychována v duchu státním, demokratickém a antifašistickém, chce vláda jednou pro vždy skoncovat s t. zv. [sic!] 'nepolitickostí' armády, u vědomí, že pod touto 'nepolitickostí' se skrývá podceňování morálního faktoru v boji a že pod její rouškou bují reakční, antidemokratické a kapitulantské tendence. Naopak je třeba, aby každý čsl. voják byl uvědomělým bojovníkem za svobodu národa a uvědomělým obráncem jeho svobody v budoucnosti.*“¹⁷ Výchovu vojáků pak podle programu zajišťovali „osvětoví důstojníci“, kteří působili ve všech vojenských jednotkách, složkách a ústavech.

Armáda státu byla znovu budována, sestavována ze skupin různého charakteru a reorganizována. Jejím základem byly vojenské útvary, které za druhé světové války působily v zahraničí, především 1. československý armádní sbor utvořený v Sovětském svazu a Československá samostatná obrněná brigáda ze Západu. Do řad československého vojska byla přirozeně včleněna i armáda někdejší Slovenské republiky. Další složkou se postupně staly ozbrojené síly zformované na československém území. Šlo o útvary vzniklé v souvislosti s odbojovou činností za války, ale také o ozbrojené jednotky, jež se utvořily teprve v posledních dnech války v rámci květnového povstání. Mezi tyto skupiny se v málo

---

15 Nutno říci, že také vláda dala ve své oficiální reakci na výsledek konference velmocí jasně najevo svou vůli přikročit k organizovanému odsunu co nejdříve. srv. STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 38.

16 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011 – Dokument 1A, Program první československé vlády Národní fronty, 5. 4. 1945; kniha bude dále uváděna jako VNPČP.

17 Tamtéž.

přehledné poválečné době zařadily i útvary vzniklé až po skončení války. Příslušníci těchto různých formací se v dobové mluvě označovali za partyzány. Zejména za poučovacího režimu komunistické totality byli nekriticky oslavováni. Je však nutné rozlišovat mezi těmi, kteří pracovali ve prospěch státu nebo se snažili v době dřívější vzdorovat vládě okupační moci, a těmi, kdo využili nestabilizované poměry k vlastním cílům. Mnohé z těchto oddílů se při své činnosti dopouštěly nezákonností a zbytečného násilí. Jejich zásahy se často stávaly předmětem stížností jak ze strany vojenských kruhů, tak z řad civilních úřadů i prostých českých obyvatel. Němci se k nahlášení jejich závadného postupu uchýlovali jen málokdy. Zásadní výhradou vůči těmto sborům byla také skutečnost, že některé z nich, např. partyzánský svaz Václavík, ustavovaly jakési revoluční tribunály, jejichž činnost měla za následek i popravy jimi dopadených a obviněných osob. Československá armáda se snažila aktivity těchto ozbrojených sil podchytit. Za tím účelem velitelství 1. vojenské oblasti 1. června 1945 vydalo rozkaz k podřízení partyzánských oddílů řádnému vojenskému velení. Přesto začlenění některých z nich bylo problematické a ještě koncem léta 1945 se musela otázka jejich podřízení legitimní autoritě řešit.¹⁸

Početní stavy příslušníků československé armády byly též doplňovány nejmladšími odvodními ročníky s vojenským výcvikem a záložními důstojníky povolány na počátku června 1945 na základě par. 27 zákona č. 131/1936 Sb., o obraně státu. Na lokální úrovni už dříve vydávala pokyny k mobilizaci obnovená nebo nově zřízená posádková velitelství, případně národní výbory. Nábor členů také prováděly různé partyzánské oddíly, často přitom ale nepřihlížely k podmínkám stanoveným branným zákonem. Rozkazem k podřízení partyzánských jednotek velitelům československého vojska bylo verbování k těmto oddílům zakázáno a snahou armády bylo se příslušníků neodpovídajících ustanovením zákona zbavit. Mnozí z nich proto přešli do řad bezpečnostních útvarů, např. SNB, nepodléhajících armádnímu velení.¹⁹ V Náchodě, do jehož vojenského úseku náležel také broumovský okres, mobilizační vyhlášku vydal 14. května 1945 tamní okresní národní výbor. K nastoupení činné vojenské služby povolával všechny příslušníky československé branné moci odvedené v letech 1935 až 1938 a stejně tak i všechny důstojníky a rotmistry z povolání s výjimkou těch, kteří byli přeloženi do výslužby před 1. říjnem 1938. Mužstvo se mělo dostavit

---

18 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 15 - 18; VNPČP, s. 48 – 54; STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), část 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945*. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 3 -4 (2005), s. 509.

19 Tamtéž.

na určené místo do 12 hodin po uveřejnění vyhlášky. Neuposlechnutí se podle ní mělo trestat na základě ustanovení branného zákona.²⁰ Odvodní ročník 1938 byl posléze propouštěn a naopak byly nabírány ještě ročníky 1933 a 1934. Nepovinně se mohli hlásit též příslušníci vojska starších odvodních ročníků. V náchodském úseku tak bylo na přelomu května a června 1945 prezentováno 130 dobrovolníků.²¹

Pro oblast Broumova bylo v prvních dvou týdnech po osvobození klíčové vojenské velitelství „Alex“, které vzniklo v Praze a koordinovalo akce během květnového povstání. 11. května 1945 jeho tehdejšího velitele gen. Zdeňka Nováka ústně pověřil přípravou obsazování pohraničí ministr národní obrany gen. Ludvík Svoboda. Tento záměr 14. května 1945 schválila vláda na své 17. schůzi. 15. května již velitelství „Alex“ přikročilo k jeho realizaci a vydalo rozkaz²², na jehož základě probíhalo obsazování pohraničí, zároveň jím byly vymezeny dvě vojenské operační oblasti s velitelstvími v Kladně²³ a v Hradci Králové²⁴, na něž se vztahovala působnost velitelství „Alex“. Velením hradecké oblasti byl pověřen div. gen. Josef Janáček, který zde již působil od dob květnového povstání. Každá z oblastí byla rozdělena na několik úseků. Broumovsko spadalo do úseku Náchod v rámci oblasti se sídlem velitelství v Hradci Králové. Do Broumova však českoslovenští vojáci vstoupili již 11. května 1945. Další posily dorazily 19. května a byly ubytovány v budovách kláštera. Byl to jízdní oddíl v síle asi 250 mužů.²⁵ Podle pozdějšího hlášení četnického oddílu v Broumově řádná vojenská posádka v síle přibližně jedné roty, asi 240 mužů, pod velením mjr. Holuba dorazila do Broumova 18. května 1945. Vystřídala tak vojenský oddíl z Hronova o síle jedné čety, který zde do té doby působil.²⁶ Vojenské posádky byly postupně rozmísťovány i po dalších obcích broumovského okresu. Podle přehledu, zasláného oblastním velitelstvím v Hradci Králové do Prahy, bylo v hradecké oblasti registrováno 520 důstojníků a 14 967 poddůstojníků a vojáků, úsek Náchod vykazoval 2 291 mužů²⁷. Hlavní ozbrojenou silou byly

---

20 Oficiální týdeník ONV v Náchodě *Jiráskův kraj*, roč. 1 (1945), č. 1 (14. 5.), s. 3.

21 Tamtéž, č. 4, s. 2 a č. 5, s. 2.

22 VNPČP, s. 274 – Dokument 34, Rozkaz č. j. 45/45.

23 Oblast západní: na západ od čáry Hrádek nad Nisou – Mladá Boleslav až po demarkační čáru s Američany, In: VNPČP, s. 306 – Dokument 62, Záznam velitelství „Alex“ o postupu při obsazování „Sudet“ z 21. 5. 1945.

24 Oblast východní: na východ od čáry Mladá Boleslav – Kuřivody – Jablonné v Podještědí (vše mimo oblast po čáru Česká Třebová – Jablonné nad Orlicí (vše v to) – Moravský Šumperk, Tamtéž, s. 274 – Dokument 34.

25 KOŠŤÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumova*. Broumov 1990, s. 96.

26 SOKA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 103 - Situační zpráva četnického oddílu v Broumově pro Velitelství četnického oddělení v Hradci Králové z 31. 5. 1945, č. j. 30/45.

27 VNPČP, s. 306 – Dokument 62.

dva již zformované prapory Hraničářského pluku č. 13 s velitelstvím *Josef* v Náchodě, v jeho čele stál pplk. Šlajs. V Náchodě byly soustředěny dvě čtyři tanků a improvizovaný obrněný vlak *Orlík*. Roty I. praporu pluku byly rozmístěny v Broumově, Meziměstí a v Polici nad Metují, ve které bylo velitelství praporu. V Teplicích nad Metují byla jedna z rot II. praporu pluku, jehož velitelství se nacházelo mimo broumovský okres v Úpici.²⁸ 21. května 1945 se posádka vlaku *Orlík* doprovázená obrněným vlakem *Maršál Stalin* vydala obsazovat železniční trať přes Polici nad Metují až ke stanici Broumov. Zde v odpoledních hodinách po slavnostních projevech předsedy národního výboru Romana Vernerera a dopravního kontrolora p. vrch. inspektora Havla z Československých drah byly obsazené stanice převzaty do svazku státních drah. Stanice Otovice ležící za Broumovem v blízkosti hranic byla uzavřena, osobní doprava směrem do Polska byla zastavena a ostatní doprava byla podmíněna zvláštním souhlasem stanice Broumova. 11. června 1945 bylo v Broumově zřízeno nádražní traťové velitelství, v jehož čele stál por. Labouťka.²⁹

Ke dni 25. května 1945 bylo velitelství „Alex“ zrušeno a jemu podřízené jednotky přešly pod velení 1. československé armády, která se měla na základě rozkazu Hlavního štábu MNO z 22. 5. 1945³⁰ přesunout do pohraničí. Dne 28. 5. 1945 bylo označení 1. československá armáda zrušeno a veškeré státní vojsko bylo zorganizováno do 4 vojenských oblastí. Každá z nich disponovala dvěma armádními sbory, jimž byly podřízeny dvě divize. Podle dokumentu z 28. 5. 1945³¹ se štáb 1. československé armády stal štábem 1. vojenské oblasti. Tvořily ji I. a II. armádní sbor. Broumovsko spadalo do působnosti II. armádního sboru se sídlem velitelství v Hradci Králové. Přímo na jeho území operoval 4. pěší pluk se sídlem velitele v Červeném Kostelci (leží mimo okres) vzdáleném od Broumova přibližně 30 km. Pluk se skládal ze tří praporů, z nichž I. prapor měl sídlo velitelství v Broumově a II. prapor je měl ve Stárkově, v obci někdejšího soudního okresu Teplice nad Metují.³² 4. pěší pluk byl součástí 14. divize, jejíž velitelství se nacházelo v Hradci Králové.

Na Broumovsku byla přítomna i řada partyzánských jednotek, některé již před příchodem československé armády. V Broumově to byl oddíl velitele Hrdiny o síle 250 mužů, v prostoru

---

28 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 181.

29 NA f. Sbirka staničních kronik, inv. č. 116, k. 6.

30 VNPČP, s. 308 – Dokument 64.

31 VNPČP - Dokument 92 A, Organizace a dislokace voj. útvarů v prostoru nově zřízené 1. voj. oblasti, vydalo 4. oddělení štábu velitelství 1. čs. armády.

32 VÚA-VHA, f. VO1, kt. 48 a kt. 49 – Situační hlášení velitelství II. armádního sboru v Hradci Králové pro velitelství 1. vojenské oblasti v Praze.

Adršpašských skal působila brigáda Kapitán³³ s velitelem npor. Josefem Mísařem o síle 45, resp. 36 mužů, v Broumově dále oddíly svazu Václavík s velitelem kpt. Horákem o síle asi 180, resp. 90 mužů.³⁴ Na rozdíl od ostatních vojenských úseků v operační oblasti 14. divize se ve vojenských zprávách nevyskytují stížnosti na práci partyzánských jednotek na Broumovsku. Poněkud jiné informace se dochovaly o působení další ozbrojené formace, která se na území broumovského okresu vyskytla. Jednalo se o oddíly *Železo* a *Toledo*. Tyto jednotky sem však přišly v rámci bezpečnostních složek, proto o nich bude pojednáno v příslušné kapitole.

Obsazování Broumovska československou armádou proběhlo bez bojů. Ačkoli příhraniční lesy a skály v okrese nebyly ještě v průběhu léta plně pod kontrolou a existovalo proto podezření, že se v nich mohou zdržovat nepřátelské síly, nemáme o významnějších ozbrojených střetech informace.³⁵ Zprávy spíše zachycují přestřelky podobající se té, kterou neuměle a ještě poněkud rozechvěle 17. srpna 1945 popsal přednosta železniční stanice v Broumově. „*Stanice Broumov byla obsazena dne 21. 5. 1945... byla po dobu 5 dní vojskem naprosto nechráněna. Službu polic- [ejní a] strážní si konali ozbrojení zaměstnanci sami. Po obsazení stanice po 3 večery bylo stříleno na stanici z okolních kopců. Výhybkáři... střela dopadla na 30 cm od nohy. Zraněn ze zaměstnanců nebyl nikdo, střelba od zaměstnanců byla [o]pětována. Teprve 5. dne na zákrok přednosta stanice byla ze slabé místní posádky vyslána do stanice vojen. hlídka.*“³⁶

2.2 Správa politického okresu Broumov

Již v průběhu války se exilová reprezentace československého státu nakonec přiklonila ke koncepci státní správy v té podobě, jak ji prosazovali sociální demokraté a především komunisté. Její základní jednotkou se staly národní výbory³⁷. Definitivně byla tato úprava včleněna do československého právního řádu ústavním dekretem prezidenta republiky č. 18/1944 Úředního věstníku československého o národních výborech a Prozatímním národním

---

33 Brigády Kapitán/Hejtman a Brodecký patřily do partyzánského svazu Václavík, ve vojenských hlášeních týkajících se Broumovska jsou však formace Kapitán a Václavík uváděny odděleně, bez souvislosti.

34 VNPČP, s. 339 – Dokument 87, Hlášení velitelství 3. divize pro velitelství I. čs. armády z 25.5.1945 č. j. 0352/1945; Tamtéž, s. 368 – Dokument 106, Zpráva velitelství II. arm. sboru pro velitelství I. vojenské oblasti z 31.5.1945 č. j. 1/Taj. 1. odděl. 1945.

35 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 271, kt. 49 – Situační zpráva velitelství II. armádního sboru ke dni 1. 8. 1945 velitelství I. voj. oblasti, č. j. 177/Taj. 1. odd. 1945; ABS-KA, f. A 14, inv. j. 42 – Hlášení Okresního dozorcího velitelství SNB v Hradci Králové Hlavnímu velitelství SNB v Praze z 18. 8. 1945, č. j. 2287/1945.

36 NA f. Sbirka staničních kronik, inv. č. 116, k. 6.

37 Dále NV

shromáždění ze 4.12.1944. Na něj pak navazovaly další normativní akty³⁸

V oblastech a obcích, jejichž většinu tvořilo tzv. státně nespolehlivé obyvatelstvo, byly zřízeny správní komise³⁹. Jejich pravomoci byly téměř shodné s pravomocemi NV. Rozdíly mezi správními komisemi a národními výbory tkvěly především v okolnostech vzniku úřadu a v národnostním složení osob, které se na práci správního orgánu podílely.

Okresní správní komise⁴⁰ jmenoval zemský národní výbor⁴¹ a místní správní komise⁴² jmenovaly okresní národní výbory, resp. OSK. Naproti tomu byly NV instituce volené a směly v nich zasedat pouze osoby s trvalým pobytem v obci, resp. v okrese. Podle této skutečnosti a podle různých proklamací ústředních orgánů měly NV, jakožto lidu bližší,⁴³ reprezentovat skutečné zájmy většiny obyvatel dané lokality. Přesto náměstek předsedy vlády K. Gottwald prosazoval, aby byly NV zřizovány všude tam, kde je to technicky jen trochu možné, byť by se tam nacházela skutečně nepatrná česká nebo jiná slovanská menšina. Argumentoval tím, že není správné, „*aby se zřizováním správních komisí tito nejvěrnější příslušníci českého a slovenského národa připravovali o možnost účasti na národních výborech a tím na správě své obce...*“⁴⁴ Tento návrh se však v praxi neprosadil a téměř ve všech obcích a okresech s většinou německého obyvatelstva byly ustaveny správní komise. Na mnoha místech s českou nebo slovenskou většinou byly ale zachovány NV spontánně vzniklé v první polovině května roku 1945.⁴⁵ Pro následující poválečné měsíce je tedy charakteristické, že nejnižší stupeň státní správy a samosprávy vykonávaly nevolené instituce. Tato skutečnost rozhodně platila v případě broumovského okresu.

Podle směrnic ministerstva vnitra z 19. 5. 1945 mohly být členy SK a NV pouze českoslovenští občané.⁴⁶ V oblastech s německou většinou z důvodu nedostatku pracovníků splňujících tuto podmínku, pocházela většina úředníků SK z jiných oblastí. MSK a OSK mohly do zvláštních poradních sborů přibírat i státně spolehlivé osoby. To v praxi znamenalo,

---

38 Vládní nařízení č. 4 /1945 Sb z 5.5.1945 o volbě a pravomocích národních výborů, vládní nařízení č. 44/1945 Sb. ze 7.8.1945, vládou schválené směrnice ministerstva vnitra z 19.5.1945.

39 Dále SK

40 Dále OSK

41 Dále ZNV

42 Dále MSK

43 Ve vládním programu z 5.4.1945 v odst. V. stojí: „Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného státního aparátu tvoří se v obcích, okresích a zemích jakožto nové orgány státní a veřejné správy lidem volené Národní výbory.“

44 VNPČP, s. 233 – 234 – Dokument 7, Výňatek ze zápisu o 6. schůzi první československé vlády Národní fronty z 3.5.1945.

45 VNPČP, s. 42 -47.

46 Podle vládního programu Němci neměli československé občanství.

že úředníkům ve správních komisích byly nápomocny i síly z řad německých obyvatel.

Po strukturální stránce v sobě NV slučovaly funkce státní správy a samosprávy. Proto byly na úrovni politických okresů postupně zrušeny někdejší okresní úřady a okresní hejtmanství a byly nahrazeny okresními národními výbory.⁴⁷

Po osvobození podléhal bývalý politický okres Broumov okresnímu národnímu výboru v Náchodě. Někdejší soudní okres Police nad Metují byl začleněn do náchodského obvodu již v říjnu roku 1938. Podle oběžníku pověřence pro vedení zemského úřadu v Praze z 15. května 1945 měla být všechna uvolněná místa na okresních úřadech v pohraničí obsazena úředníky z vnitrozemí. Všechny instituce spravované zemí Českou byly obesílány výzvou k dobrovolnému služebnímu přeložení do pohraničí s tím, že tento úkol je vhodný zejména pro osoby „energické, bezvadné politické minulosti a všestranně spolehlivé“.⁴⁸ Dispozice k obsazování pohraničních okresů zformulovala i Česká národní rada 10. května 1945. Na základě nich měl okresní úřad v Náchodě vykonávat politickou správu v krajích Trutnov a Broumov.⁴⁹ Zda se o instrukcích ČNR v okrese Náchod vědělo, není jisté. V každém případě podle hlášení náchodského okresního hejtmána Zemskému úřadu v Praze z 18. května 1945 byl dne 16. května 1945 obsazen úřad bývalého landráta v Broumově vrchním radou politické správy Ferdinandem Mitasem. 17. května 1945 byl tento úředník vyslán okresním národním výborem v Náchodě do Broumova. Jako jeho pomocníci byli ustanoveni bývalí zaměstnanci broumovského okresního úřadu zrušeného v roce 1938.⁵⁰ S tímto týmem ve shodě spolupracovali i členové národního výboru ustaveného v Broumově. Tento první samosprávný orgán ve městě vznikl na přelomu dubna a května 1945 z iniciativy českých broumovských starousedlíků, kteří tak učinili na základě výzev československé exilové reprezentace ve vysílání londýnského rozhlasu. Jeho předsedou byl Roman Verner.

16. června 1945 se konala zakládající schůze OSK v Broumově. Její pravomoc se dosud nevztahovala na oblast někdejšího soudního okresu Police nad Metují. Proto již 12. června 1945 zaslali její členové žádost Zemskému národnímu výboru o urychlené rozhodnutí v této věci. To padlo 28. června 1945, kdy byl okres Broumov výnosem ministerstva vnitra obnoven ve svých hranicích podle stavu z 29. září 1938, tj. zahrnoval i bývalý soudní okres Police

---

47 VNPČP, s. 42 -47.

48 VNPČP, s. 244 – Dokument 12, Opatření ČNR k prozatímnímu vedení politické a obecní správy v těch částech zemí České a Moravskoslezské, které byly v roce 1938 obsazeny cizí mocí.

49 Tamtéž.

50 KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1990, s. 96; Inventář ONV Broumov, Dějiny průvodce fondu, s.1.

nad Metují. Výnos nabyl účinnosti od 1. července 1945. Místní národní výbory vzniklé v průběhu května byly na Policku většinou potvrzeny. V obcích s většinou německého obyvatelstva, pokud MNV vznikly, byly nahrazovány místními správními komisemi. Jejich vznik však závisel na množství nově příchozích obyvatel československé státní příslušnosti. 8. června 1945 tak národní výbor v Broumově vystřídala MSK v čele s předsedou Květoslavem Hradeckým z Velkého Poříčí v okrese Náchod. 22. června 1945 byla znovu potvrzena okresní správní komise v Broumově. Tehdy byli mezi jejími členy uvedeny i vůdčí osobnosti prvního národního výboru Roman Verner a Jaroslav Herzán, obchodníci z Broumova. Podobně v Teplicích nad Metují vznikl NV hned po příchodu Rudé armády 9. května 1945 a 14. června 1945 jej nahradila MSK.

Podle zápisu z ustavující schůze OSK tento úřad spravoval 44 obcí na Teplicku a na Broumovsku. Z toho pouze v 18 z nich byly ustaveny MSK nebo alespoň jmenován předseda coby jediný člen MSK. Na 13 místech vykonávaly dohled správní komise sousedních obcí a v 10 vesnicích správu nevykonával žádný orgán. Z důvodu nedostatku lidí, kteří by mohli obsadit správní funkce, byli za předsedy MSK často vybíráni příslušníci finanční stráže nebo vojska. Členy správních komisí, včetně OSK v Broumově, se většinou stávali občané z okolních okresů a často se v jejich řadách vyskytovali učitelé. Mezi spolupracovníky ve správních komisích figurovali ale také obyvatelé německé národnosti, kteří se často zapojovali do práce prvních bezpečnostních sborů v obcích.⁵¹

Předsedou OSK v Broumově se stal Oldřich Hnatowicz. Zpočátku měl úřad sedm členů, 20. července 1945 se jejich počet rozrostl na 11. S OSK spolupracovaly i další osoby, které mezi členy uváděny nebyly a zpočátku se neúčastnily jednání na schůzích. Při první schůzi bylo v rámci OSK ustaveno 7 referátů: referát osídlovací, referát pro obchod, průmysl, živnosti a dopravu, referát bezpečnostní a pro státní příslušnost, referát zemědělský a vyživovací, referát školský a osvětový, referát odborů a referát sociální péče. Pro otázky spojené s odsunem a dalšími poválečnými opatřeními vůči obyvatelstvu německé národnosti byly nejdůležitějšími referát osídlovací v čele s Ing. Vladislavem Mrázem, referát bezpečnostní v čele s Karlem Mrázkem a referát zajišťovací. Ten byl ustaven na druhé schůzi OSK 22. června 1945 a byl pověřen řešit otázku státního vlastnictví, což v praxi znamenalo zabavování či spravování majetku německých korporací, ale také majetku soukromých osob německé národnosti. V jeho čele stál Josef Jeník a jeho aktivním spolupracovníkem byl

---

51 SOKA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 222, kart. 45 – Protokoly ze schůzí OSK; tamtéž, inv. č. 440, kt. 258 – Odsun Němců – sociálních demokratů.

Bohuslav Marek, obchodník z Dobrušky. Na druhé schůzi byla jako součást bezpečnostního referátu vytvořena vyšetřovací komise, jejímž úkolem bylo vést agendu spojenou s vyhledáváním a vyšetřováním osob podezřelých z činnosti proti československé republice. Jejími členy byli ustanoveni Karel Mrázek, bezpečnostní referent, Josef Brandejs, velitel SNB v Broumově a por. Dr. Smola. Mezi jejími členy zřejmě došlo k nějakým nesrovnalostem a již na další schůzi se měnilo její složení.⁵²

30. září 1945 se konaly volby do ONV v Broumově. Jejich průběh nebyl úplně hladký. Do kandidátní listiny nově chystaného ONV nebyl pojat dosavadní bezpečnostní referent Karel Mrázek. Ten si na vzniklou situaci stěžoval nadřízeným orgánům. Ministerstvo vnitra pak den před volbami vzneslo dotaz na zmíněného zaměstnance OSK a žádalo předsedu o zaslání posudku, zda a jak se Karel Mrázek osvědčil ve funkci bezpečnostního referenta. Oldřich Hnatowicz zaslal hodnocení velmi krátké a nezpůsobilo uchazeče pro výkon funkce bezpečnostního referenta odůvodnil velmi vágně a nekonkrétně: „*Je samozřejmé, že tak velké úkoly, jaké jsou stavěny před bezpečnostního referenta v pohraničí, při svém vysokém stáří nemohl nikterak zdolati, i když jinak byl pracovitý a pilný. Úřaduje výlučně papírově a starými metodami, není dostatečně pružný a je byrokratický ve styku se stranami.*“⁵³ K protestům K. Mrázka nebylo přihlédnuto. Na místo bezpečnostního referenta se dostal třicetiletý Josef Brandejs, který v poválečné době představoval jednu z nejlivnějších postav mezi veřejnými činiteli působícími v broumovském okrese. Nově zvolený orgán byl schválen zemským národním výborem a 26. října 1945 se sešel na ustavující schůzi. Předsedou ONV byl znovu zvolen Oldřich Hnatowicz. Bylo ustaveno 14 referátů. Tato struktura se v průběhu činnosti úřadu dílčím způsobem měnila.

O stranické příslušnosti funkcionářů prvních okresních správních orgánů nepodávají písemné materiály těchto úřadů přesné informace. Z jiných zdrojů je zřejmé, že předseda Oldřich Hnatowicz, Josef Brandejs a Bohuslav Marek byli členy KSČ. Jistého revolučního a rovnostářského ducha lze pozorovat již na prvních schůzích OSK, kdy na návrh bezpečnostního referenta bylo jednomyslně schváleno nepoužívat mezi sebou „nedemokratických oslovení jako např.: pane“, ale tykat si. Po parlamentních volbách v roce 1946 bylo podle jejich výsledků upraveno i složení ONV a polovinu jeho členů tvořili příslušníci KSČ.⁵⁴ Mnozí z dřívějších úředníků zde zůstali, mezi nimi ti nejvýznamnější –

52 SOKA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 222, kart. 45 – Protokoly ze schůzí OSK.

53 SOKA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 368, kt. 103 – pro MV, 14. 10. 1945, k č. j. B-2111-29/9-45-II/1.

54 KSČ získala ve volbách 26. 5. 1946 v broumovském okrese 49,18 % hlasů, což bylo přibližně o 8 % více

předseda Oldřich Hnatowicz a bezpečnostní referent Josef Brandejs. V tomto funkčním období byl také dosud samostatný evakuační a osídlovací referát, pod jehož vedením probíhal odsun Němců, podřízen referátu bezpečnostnímu. Počátkem roku 1947, v atmosféře zvýšeného soupeření mezi politickými stranami, zejména komunistickou a národně socialistickou, byli do Broumova vysláni dva úředníci Zemského odboru bezpečnosti⁵⁵ při ZNV v Praze, aby prozkoumali zdejší poměry a zejména to, v jaké pozici se zde nalézala KSČ. Ti ve zprávě ze svého šetření mimo jiné uvedli: „*Politická situace, která se v Broumově a okolí vyvinula v době porevoluční, je charakterisována iniciativou příslušníků, nebo přívrženců kom. strany, kteří tvořili velkou většinu ve všech orgánech lidové správy.*“⁵⁶

Podobu prvních opatření vůči německému obyvatelstvu na území Broumovska významně určil výše zmíněný národní výbor ustavený v Broumově ještě před skončením války. Ačkoli působil relativně krátce a brzy vůdčí roli v otázkách postupu vůči Němcům převzala okresní správní komise v Broumově, jeho osud výstižně dokumentuje poměry v okrese na sklonku jara 1945. Proto bude na závěr popisu obnovování správy na Broumovsku věnována pozornost prvnímu národnímu výboru a zejména době konce jeho působnosti, kdy byl jeho vliv nahrazen novou institucí a novými lidmi. Tento moment je zajímavý z několika důvodů. Ukázala se na něm specifická hrubost doby podmíněná dozníváním právě přestálé války, která změnila vnímavost vůči věcem za jiných okolností společensky neúnosným. Takřka hned na počátku svého působení se oficiální činitelé spjatí s poválečným vývojem na Broumovsku svým chováním projeví jako málo doporučeníhodné osoby pro výkon veřejných funkcí. Ale na Broumovsku tato skutečnost nevyvolala významnější společenskou odezvu a mnozí ze zúčastněných mohli působit ve správě a na jiných veřejných místech i v následujících letech. Dále se tu ve zvýrazněné podobě projevil konflikt mezi starousedlíky a nově příchozími. V ostrou konfrontaci se vyhroutil spor mezi představami o tom, jakým způsobem by se měly nově utvářet poměry v pohraničí. Neshody panovaly v otázce jakým způsobem by se měl realizovat odsun německého obyvatelstva, v přístupu k vyhledávání funkcionářů NSDAP, ve věcech zajišťování „státního“ majetku a vojenského materiálu po německé armádě. V národním výboru vedeném R. Vernerem byli vedle Čechů zastoupeni také němečtí komunisté a sociální demokraté. I tento fakt nešel kritice ze strany nově příchozích a naopak

---

ve srovnání s průměrem získaných hlasů v Čechách. Z 59 obcí v okrese získala většinu v 52 obcích. Srv. KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1989, s. 104; KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Hradec Králové 1982, s. 84.

⁵⁵ Dále ZOB.

⁵⁶ ABS-P, f. 2M, sign. 11411 – Zpráva z 4. 2. 1947.

byl využit jako argument pro tvrzení, že národní výbor v tomto složení není dostatečnou zárukou k nastolení nových pořádků.

Již během prvních poválečných dnů přicházela na Broumovsko řada lidí, aby zde zajistila bezpečnost a pořádek, aby se ujala obecní a státní správy a v neposlední řadě, aby se postarala o majetek, který byl nyní považován za státní. Mezi nimi zejména ti, kteří se podíleli na vytváření bezpečnostního aparátu, obzvláště silně projevovali své ambice a také svůj nesouhlas s postupem starousedlíků. Josef Brandejs, pravděpodobně nejvýznamnější z výše charakterizovaných postav, k tomu později řekl: „*Je pravdou, že hned po příjezdu do Broumova... byl mi Místní národní výbor v Broumově trnem v oku.*“⁵⁷ Člen NV, resp. MSK situaci zhodnotil zase takto: „*V Broumově byl celkem klid – pokud se týče vnitřních záležitostí – až do příchodu pánů Marka, Mráze, Hamzy a p. Brandejse.*“⁵⁸ Přesto si NV sestavený z příslušníků místní komunity poměrně dlouho udržel rozhodující vliv a požíval obecné autority. Většina jeho členů působila i v později ustavené MSK. Spolupracoval s těmi, kteří se z jeho pohledu nezkompromitovali spoluprací s nacistickou vládou a usiloval o obnovení konsolidovaných poměrů, které fungovaly před vypuknutím války. Současně byl reprezentantem nového režimu. Jeho členové se ale ujímali svých úkolů bez přílišné razance a s ohledem na podmínky ve svém regionu. I z německé strany zaznělo, že jejich jednání nebylo vedeno myšlenkou na odplatu a že si počínali tak, aby se za své činy mohli s dobrým svědomím před kýmkoli zodpovídat.⁵⁹

Ke konci května však jejich vliv na praxi provádění různých opatření, zejména vůči Němcům, zeslábl. Na počátku července, kdy již plně fungovala OSK a byla propojena se silami nových bezpečnostních orgánů, došlo k přímé konfrontaci, kterou noví funkcionáři vedli z pozice faktické moci. Václav Hamza, velitel výcvikového střediska SNB v Broumově, vytvořil plán, o kterém však jeho nadřízený, velitel broumovského SNB Josef Brandejs, údajně nevěděl. Tak bylo 9. července 1945 pět členů někdejšího NV pozváno na večerní hodinu do kanceláře por. Josefa Brandejse. Zatím, co se takto oslovení dostavili na určené místo, příslušníci SNB na rozkaz Václava Hamzy provedli v jejich bytech domovní prohlídky. U Romana Vernerera a Jaroslava Herzána našli věci, které jim původně nepatřily. Bez dalšího prověřování byli na základě toho obviněni ze zcizování národního majetku. A jako druhý

---

57 ABS-P f. Zemský odbor bezpečnosti II, sig. 315-196-6 – Protokol z výslechu Josefa Brandejse ze 7.2.1946 na úřadě ONV v Broumově.

58 Tamtéž - Protokol z výslechu Františka Valenty z 2. 2. 1946 na úřadě národní bezpečnosti v Broumově.

59 *Das Braunauer Land*. Forchheim 1971, s. 697.

důvod k zákroku vůči nim stálo maření evakuace německého obyvatelstva. Přibližně po půlnoci následoval výslech, při němž byli oba jmenovaní bití. Josef Brandejš o tom později vypověděl: „Připouštím a je pravdou, že Vernerovi tenkrát příslušníci SNB, které bylo pod mým velením, nařezali. Připomínám však, že to byla revoluční doba a že chlapci, kteří přišli do pohraničí z ideálů, aby zde chránili národní majetek, byli nesmírně rozhořčení nad činy, které Verner v pohraničí páchal.“⁶⁰ Navzdory svým vyšetřovacím metodám si lidé v kanceláři přítomní nelámali hlavu nad tím, mají-li při svém jednání svědky. Tak se stalo, že zbylí tři členové byli vyslýcháni až po Vernerovi s Herzánem. Bití nebyli, ale byl na ně činěn nátlak, aby o této události nikde nemluvili a aby „ze zdravotních důvodů“ složili své funkce. Jeden z nich tak skutečně učinil. Druhý den byli propuštěni. Zákrok proti Romanu Vernerovi s Jaroslavem Herzánem však pokračoval. Byli převezeni do kasáren tzv. malého kláštera a v ranních hodinách byl každý zvlášť podroben dalšímu výslechu. Tentokrát Václavem Hamzou. A byl co do způsobu vyšetřování podobný tomu prvnímu. Přítomno bylo dalších asi 10 osob, většinou šlo o příslušníky SNB, a také V. Mráz. On byl spolu s Václavem Hamzou svědky přímo identifikován jako ten, kdo se podílel na násilí. Další bezejmenní se k nim zřejmě přidávali. „Druhý člen SNB, který byl v místnosti, mi ... dal ránu do ledvin, takže jsem upadl a přepadl přes klavír, který byl v místnosti.“⁶¹ Kromě záležitostí majetku byla předmětem vyšetřování i další nařčení. Vyslýchání byli donuceni se přiznat ke spolupráci s nacistickými organizacemi, s Volkssturmem a s Wehrwolfem, ačkoli se tato tvrzení nezakládala na pravdě. Nakonec Václav Hamza rozhodl, že obvinění budou dáni do řádného vězení v budově okresního soudu, který tehdy sídlil na hlavním broumovském náměstí. Nařídil tedy, aby byli provedeni městem s bílými páskami, na nichž stálo: „Zloděj, kolaborant a pomahač Němců“, náměstí prý museli třikrát obkroužit a při tom byli opět bití. Václav Hamza později své počínání vysvětloval: „Ježto tehdy panovaly zde poměry, že se všeobecně říkalo, že nekradou jedině ručičky hodin, rozhodl jsem se, že krádežím je nutno zabránit veřejným pranýřováním obviněných. Pakliže je mi snad vytýkáno, že jsem nechal provést tuto exekuci před zraky Němců, chtěl jsem právě úmyslně ukázat, že Němci nemohou hledati oporu u českých zastánců a že prostě pořádek musí býti zjednan za každou cenu.“⁶²

V době, kdy Roman Verner a Jaroslav Herzán prožívali výše popsané ústrky, byly jejich

---

60 ABS-P f. Zemský odbor bezpečnosti II, sig. 315-196-6 – Protokol z výslechu Josefa Brandejše ze 7.2.1946 na úřadě ONV v Broumově.

61 Tamtéž – Protokol z výslechu Jaroslava Herzána z 2. 2. 1946 na úřadě národní bezpečnosti v Broumově.

62 Tamtéž – Protokol z výslechu Václava Hamzy z 8. 2. 1946 na úřadě národní bezpečnosti v Broumově.

byty zapečetěny. Tato okolnost však nezabránila tomu, aby se z nich leccos neztratilo. Jejich rodinní příslušníci byli přinuceni po jistou dobu bydlet v internačním táboře pro Němce a Herzánova manželka byla rovněž potupně vozena po náměstí s nápisem „Žena zloděje“. Jaroslav Herzán pobyl ve věznici okresního soudu v Broumově šest týdnů a během té doby musel chodit pracovat k jistému obuvníkovi. Za Romana Venera intervenoval místní velitel Rudé armády a požadoval jeho propuštění. To bylo podnětem k tomu, že byl Roman Verner převezen do vazby OBZ v Praze. Odtamtud ho propustili přibližně ve stejné době jako Jaroslava Herzána, tj. koncem srpna 1945.⁶³

Tyto události na počátku roku 1946 vyšetřoval kriminální inspektor Zemského odboru bezpečnosti z Oblastního zpravodajství oblasti⁶⁴ Hradec Králové. Impulzem k tomu bylo udání, jež učinil někdejší velitel městské policie v Broumově Uhlíř. Poukazoval v něm na několik případů závadného počínání Josefa Brandejse a jeho spolupracovníků, mezi nimi i na zákrok vůči členům prvního broumovského NV. Závěry vyšetřování vyzněly spíše do ztracena. Padlo pouze doporučení, aby byly Romanu Vernerovi a Jaroslavu Herzánovi navráceny ty z jejich věci, které se nacházely ve skladu ONV. Václav Hamza byl jako jediný označen za osobu hodnou postihu. Vedle jeho úlohy ve výše popsáném případě byl brán zřetel také k tomu, že byl podezřelý z iniciování vraždy kněží v Šonově, o které bude pojednáno dále. Ale, slovy závěrečné zprávy z vyšetřování, „*stal by se po vydání nařízení o amnestii, resp. beztrestnosti činů partyzánů apod., které byly spáchány do konce října 1945, zákrok proti Hamzovi ilusorním*“.⁶⁵ Zodpovědní činitelé v nadřazených funkcích byli pouze pokáráni a bylo konstatováno, že se jistých pochybení dopustili, ovšem s dodatkem, že to vše zajisté činili s těmi nejlepšími úmysly. Obvinění tedy nebyli nuceni vyvodit ze svého jednání jakékoli osobní důsledky. A tak byl Oldřich Hnatowicz nadále předsedou ONV a Josef Brandejš zůstal bezpečnostním referentem. Václav Hamza v době zmíněného vyšetřování již nepůsobil v řadách SNB, ale byl tehdy národním správcem firmy Jan Feik v Broumově. Ing. Vladislav Mráz, tehdy již nebyl referentem, od ledna 1946 pouze přestal navštěvovat schůze ONV. Situace byla na ONV a jiných zodpovědných místech pojímána přesně v duchu hodnotící zprávy k vyšetřování: „*Ačkoliv různé věci, které Uhlíř ve svém podání sděluje se*

---

63 Na tuto událost upozornil J. Plachý, In: PLACHÝ, Jiří: Noc sv. Bartoloměje v Šonově u Broumova (srpen 1945). In: Securitas imperii, č. 14 (2006), s. 174 – 176.

64 Dále OZO.

65 ABS-P f. Zemský odbor bezpečnosti II, sig. 315-196-6 – Zřejmě nářezka na text zákona č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, který byl tehdy projednáván. Schválen byl až 8. 5. 1946.

skutečně staly, přec jen je jeho podání zřejmě osobním útokem proti Brandejsovi. “ Nově příchozí funkcionáři se ztotožňovali i s dalšími slovy vyšetřovací zprávy, tentokrát na adresu Jaroslava Herzána a Romana Vernerera: „Jako funkcionáři MNV v Broumově, kdy byli odkázáni takřka sami na sebe, vykonali mnoho dobrých skutků v zájmu čsl. státu a české věci v Broumově. /: Zabavování majetku Němců, evakuování Němců a německých uprchlíků a pod. /: Jako broumovští starousedlíci, nebrali ale přísné měřítko odstupu k Němcům při úředním styku tak, jako tomu bylo u příchozích nových českých úředních orgánů z vnitrozemí. Tím ale se stali – snad právem – podezřelými. “⁶⁶

Mezi broumovskými obyvateli vyvolal zákrok vůči představitelům z MSK, zejména pranýřování na náměstí, velké pohoršení. Takto charakterizovala situaci zpráva OZO: *„Ježto obyvatelstvo je doposud přesvědčeno, že tuto exekuci nařídil Brandejš, je stále proti Brandejsovi zaujato a tato zaujatost bude velmi těžko odstranitelná. ... Nyní Brandejš chce pokračovati v trestním řízení před komisí ONV proti Romanu Vernerovi. Dojde-li k tomuto řízení je jisté, že se tím proti Brandejsovi pozvedne opět vlna odporu. “⁶⁷* Jeden z členů prvního NV v Broumově o tom vypověděl: *„Celá věc je doposud nevyjasněna a nikdo nevíme proč vlastně došlo k persekuci tak zasloužilých českých vlastenců, jakými bezesporu je Herzán a Roman Verner. Je slyšeti, že to byly pohnutky rázu politického, ale já sám skutečně na tuto otázku ještě dnes bych nemohl dáti správnou odpověď. “⁶⁸* Ani ze zprávy učiněné o rok později při výše zmíněném zkoumání situace v broumovském okrese orgány ZOB nevysvítá, že by se veřejné mínění nějak zlepšilo: *„V době porevoluční bylo způsobeno množství přehmatů a nesprávností za něž nesou odpovědnost shorazmínění [sic!] funkcionáři lidové správy. ... obvinění vznesená proti nim – a tím proti celé lidové správě a komunistům – neustanou, pokud nebude zjednána nějaká náprava. Bylo by vhodné, uvažovati o taktické výměně bezpečnostního referenta Brandejše, který je značně kompromitován a předsedy MNV Hradeckého /manželka Němka, syn v HJ/. Skutečně naléhavého vyřešení by potřeboval případ Václava Hamzy, nyní národního správce ..., který pro svou dřívější činnost a částečně i nynější chování je nejméně oblíbenou osobou v Broumově. Vedení strany KSČ v Broumově by mělo včas zaujmout rozhodné stanovisko /vyloučení/ proti osobám, které zklamaly důvěru /Marek, Mráz, Hamza/, čímž by se posílila pozice strany dnes již značně otrěsená. “⁶⁹*

---

66 Tamtéž.

67 Tamtéž.

68 Tamtéž – Protokol z výslechu Františka Valenty z 2. 2. 1946 na úřadě národní bezpečnosti v Broumově.

69 ABS-P, f. 2M, sign. 11411 – Zpráva z 4. 2. 1947.

2.3 Bezpečnostní sbory v broumovském okrese

Bezpečnostní orgány podřízené ministerstvu vnitra prošly po 2. světové válce snad ještě významnější přestavbou než ozbrojené sbory v rámci československé armády. Základ těchto změn spočíval ve vytvoření jednotného celku bezpečnostních složek podřízeného jedinému centru, o němž se vládní program zmiňoval jako o Národní bezpečnostní stráží a který pak vešel v život pod názvem Sbor národní bezpečnosti, prvně tak jmenovaný ve výnosu ministerstva vnitra z 2. června 1945. Hlavním iniciátorem tohoto záměru byla KSČ. Její plán se jí povedlo poměrně brzy prosadit. Změny v organizaci bezpečnostních složek s ním spojené však byly definitivně legalizovány až 27. listopadu 1947, kdy byl schválen zákon č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti. Do té doby byly otázky bezpečnostního aparátu řízeny pokyny podzákonné povahy. V prvních měsících po skončení války se ale ještě navazovalo na prvorepublikový systém v tomto resortu. Z ústředních orgánů bezpečnosti vzniklých za protektorátu bylo vytvořeno Generální velitelství československé policie a nadále působilo Zemské četnické velitelství⁷⁰. Také se začalo s obnovou struktury četnických velitelství pro větší územní celky (velitelství četnických oddělení) a pro okresy (okresní četnická velitelství). V pohraničí pak byly vytvářeny zvláštní četnické oddíly, které měly ve spolupráci s armádou a Finanční stráží zajistit pořádek a bezpečnost ve svěřené oblasti. 30. června 1945 bylo výnosem MV o organizaci SNB toto uspořádání zrušeno. Místo Generálního velitelství československé policie vzniklo Hlavní velitelství SNB a jemu podřízená zemská velitelství SNB. Příslušníci dosavadních bezpečnostních sborů četnictva a státní policie postupně přecházeli do řad SNB. Určitou výjimku tvořila tzv. obecní výkonná policie a kriminální služba. Tímto výnosem rovněž zanikla velitelství četnických oddělení. V návaznosti na novou organizaci se na základě dalších nařízení vytvořila struktura zemských, oblastních a okresních velitelství SNB, jimž byly později podřízeny zemské a oblastní ústředny Státní bezpečnosti a okresní úřadovny StB.⁷¹ Nejnižším článkem byla velitelství stanic SNB.⁷²

---

70 Dále ZČV.

71 Do zřízení Ústředny StB 1. 12. 1947 byl centrálním orgánem zpravodajské a StB složky odbor „Z“ (odbor pro politické zpravodajství) na ministerstvu vnitra. V této době ještě byla rozlišována státně bezpečnostní a zpravodajská služba. srv. KVAPILOVÁ, Iva: Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku. In: *Sborník Archivu MV*, č. 1 (2003), s. 81.

72 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 56 –

V létě 1945 byla přezkoumávána činnost veřejných zaměstnanců v době německé okupace za tím účelem zřízenými očištnými komisemi. Podobnou funkci měla až do svého zrušení 31. července 1945 Komise pro vnitřní národní bezpečnost ustavená při ZNV, která kromě toho v počátcích koordinovala činnost bezpečnostních orgánů. SNB tuto akci tehdy využila k prověření příslušníků starých bezpečnostních útvarů.⁷³

Důležitou charakteristikou nově utvořeného bezpečnostního aparátu byla jeho provázanost se systémem civilní státní správy. Výnosem MV z 30. června 1945 byl SNB charakterizován jako „výkonný orgán správních úřadů národní bezpečnosti“.⁷⁴ Úlohu správních úřadů národní bezpečnosti měly v kompetenci všechny zemské a okresní národní výbory a na základě toho jim připadalo vedení bezpečnostní služby a dohled nad jejím výkonem. Jako řídicí orgán pro vnitřní národní bezpečnost byl při ZNV zřízen Zemský odbor bezpečnosti. Na nižší úrovni pak každý okresní velitel SNB podléhal okresnímu národnímu výboru prostřednictvím bezpečnostní komise. Jejím předsedou byl bezpečnostní referent, který vedl bezpečnostní referát při ONV. ONV tak měly právo ukládat velitelstvím SNB úkoly a dohlížet na jejich plnění. Nemohly však zasahovat do jeho provádění po stránce odborné a technické. Za jejich účasti též nemohly být řešeny utajované úkoly politického zpravodajství a státní bezpečnosti, ale po skončení akce mohla být o jejím výsledku podána zpráva předsedovi ONV a bezpečnostnímu referentovi.⁷⁵

Bezprostředně po osvobození panoval v oblasti bezpečnostních sil značný zmatek. V posledních dnech války se objevilo množství partyzánských a dobrovolnických skupin, které ozbrojeny a více či méně dobře a zodpovědně organizovány se chápaly úkolu nastolit v době mírové pořádek a spravedlivé narovnání poměrů. Tyto útvary nesly různé názvy jako revoluční gardy či národní stráž a připojovaly se k nim také vyzbrojené závodní milice. O tom, že některé z nich přisvojenou roli bezpečnostních sil využily k vlastnímu prospěchu a svým soukromým záměrům svědčí dobové přezdívky: RG jako „rabovací gardy“ nebo „rudé gardy“, poněvadž jejich příslušníky byli ve velké míře členové a sympatizanti KSČ. Také národní výbory často ustavovaly vlastní bezpečnostní sbory, jak jim to povolovaly směrnice

---

62; VNPČP, s. 55 -57; KVAPILOVÁ, Iva: Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku. In: *Sborník Archivu MV*, č. 1 (2003), s. 68 – 82.

73 Tamtéž.

74 Tamtéž.

75 KVAPILOVÁ, Iva: Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku. In: *Sborník Archivu MV*, č. 1 (2003), s. 78 - 79.

MV z 19. května 1945. Vedle toho se počínala alespoň částečně obnovovat někdejší síť četnických stanic. Na některých místech však NV preferovaly při prosazování poválečných opatření bezpečnostní síly, jejichž zformování samy iniciovaly.

Na přelomu května a června 1945 se za značného přispění komunistů a Ústřední rady odborů začaly utvářet tzv. pohotovostní oddíly Národní bezpečnosti. Do nich měli být přednostně zařazováni příslušníci RG a partyzánských skupin. Tímto způsobem vznikl první Pohotovostní pluk Národní bezpečnosti, který byl v polovině června vyslán do pohraničí. S nábořem nováčků, většinou mladých mužů, do řad SNB, vznikla potřeba tyto síly řádně připravit na výkon služby. Proto byly zřízeny různé speciální kurzy a také výcviková střediska SNB, která se měla účastnit zajišťování bezpečnosti právě v pohraničí. Tak byly do oblastí s převahou německého obyvatelstva paradoxně vysílány zrovna ty ozbrojené sbory, které měly s výkonem bezpečnostní služby minimální zkušenosti a doposud neprošly žádným profesionálním zaškolením.⁷⁶

Nejvíce informací o bezpečnostních složkách v broumovském okrese se zachovalo pro samotné město Broumov. Prvním bezpečnostním sborem v tomto městě byla národní stráž, čítala 25 mužů a byla nápomocna národnímu výboru, jež se ustavil těsně před skončením války. Jejím velitelem byl Ladislav (Vladislav?) Uhlíř. Asi 10. května 1945 k ní přibyla četnická hlídka vyslaná z Police nad Metují, tedy z území někdejšího protektorátu, a také několik mužů z Hronova vedených poručíkem Kleichem.⁷⁷

Četnictvo do Broumova přišlo 14. května a k 16. téhož měsíce existovalo v okrese, tj. zatím jen na Broumovsku a Teplicku, celkem pět četnických stanic – v Broumově, Meziměstí, Teplicích nad Metují, Horním Adršpachu a ve Stárkově – a měly dohromady 31 příslušníků. Na rozkaz ZČV v Praze z 22. května 1945 byly v okrese zřízeny četnické oddíly se sídlem v Broumově a v Teplicích nad Metují. Za tím účelem muselo být osazenstvo z okolních stanic staženo. Četnický oddíl v Broumově pak měl 22 mužů. Sídlił ve středu města vedle poštovního úřadu a v blízkosti okresního soudu. Budovu i s vybavením mu přidělil NV

---

76 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 56 – 62; VNPČP, s. 55 -57; KVAPILOVÁ, Iva: Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku. In: *Sborník Archivu MV*, č. 1 (2003), s. 68 – 82.

77 ABS-P, f. Zemský odbor bezpečnosti, sign. 315-196-6 – výslechové protokoly sepsané se členy prvního NV v Broumově a s dalšími osobami na počátku února 1946 v rámci vyšetřování vedeném na základě trestního oznámení na Jos. Brandejse a spol.; VNPČP, s. 434 – pozn. 2; SOKA Náchod, f. MěNV Broumov, inv. č. 511, kt. 48 – Zpráva o převzetí správy města.

z prostředků zajištěných po zrušených a opuštěných říšských úřadech.⁷⁸ ZNV v Praze zmocnil policejní ředitelství v Hradci Králové a v Náchodě, aby vyšetřila předpoklady pro znovuzřízení státních policejních úřadů v Trutnově a Broumově a zároveň aby na tato místa prozatímně vybrala potřebné síly, vzhledem k tomu, že o to národní výbory požádaly. Tak byl v Broumově 23. května 1945 opět ustaven státní policejní úřad. Jako policejní správce sem byl z Hradce Králové vyslán komisař Emil Švec a jako velitel uniformované policie npor. Bedřich Marura. Z Náchoda přišlo 15 příslušníků uniformované policie a z Hradce Králové 4 členové neuniformované policie.⁷⁹ 16. července 1945 byl stav jeho zaměstnanců navýšen na 25 osob a dále doplněno o 10 příslušníků z pohotovostního pluku Národní bezpečnosti.⁸⁰ Úřad působil v dohodě se zdejším četnickým oddílem v obcích Broumov, Velká Ves a Hejtmánkovice. Uniformovaná policie konala hlídkovou službu a neuniformovaná prováděla vyšetřování a zatýkání, zejména příslušníků bývalých zbraní SS a NSDAP.⁸¹

V souladu se směrnicemi MV zřídil NV v Broumově městskou policii, která měla podporovat státní bezpečnostní orgány, konat službu u NV a hlídkovat.⁸² Jejím velitelem se stal Uhlíř.⁸³

V době následující se spolupráce mezi bezpečnostními sbory zkomplikovala. Tato situace měla souvislost s výše popsaným konfliktem mezi nově příchozími činiteli, kteří se zapojili do spolupráce s právě ustavovanou okresní správní komisí, a dosavadní správou města. V Broumově byla zřízena stanice SNB a jejím velitelem se stal Josef Brandejs. V květnových dnech konce války se zapojil do osvobozovacích akcí v Hronově. O této jeho činnosti nepanovalo mezi lidmi příliš dobré mínění, k čemuž se sám Brandejs přiznal. Poté krátce působil v Teplicích nad Metují a nakonec na pozvání svého stranického kolegy Oldřicha Hnatowicze přišel do Broumova a ujal se výše zmíněné funkce.⁸⁴ Jemu bylo podřízeno také výcvikové středisko SNB v Broumově. Zde byl velitelem Václav Hamza. Tento muž, ačkoli

---

78 SOKA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 103 - Situační zpráva četnického oddílu v Broumově pro Velitelství četnického oddělení v Hradci Králové z 31. 5. 1945, č. j. 30/45.

79 Tamtéž; ABS-KA, f. A17, kt. 14, i. j. 112 – Záznam Generálního velitelství uniformované policie z 20. 5. 1945.

80 ABS-KA, f. A14, inv. j. 173 – Zpráva Státnímu policejnímu úřadu v Broumově od ZV SNB z 19. 6. 1945, č. j. 8118/1945.

81 VNPČP, s. 434 – Dokument 146, Situační zpráva Státního policejního úřadu v Broumově pro ZNV z 6.6. 1945.

82 Tamtéž.

83 ABS-P, f. Zemský odbor bezpečnosti, sign. 315-196-6 – výslechové protokoly sepsané se členy prvního NV v Broumově a s dalšími osobami na počátku února 1946 v rámci vyšetřování vedeném na základě trestního oznámení na Jos. Brandejse a spol.

84 Tamtéž.

působil v broumovském okrese v rámci bezpečnostních složek, nebyl kmenovým členem SNB, ale záložním důstojníkem československé armády. Narodil se ve Velké Jesenici v okrese Náchod, za války žil v Hradci Králové a do broumovského okresu přišel s partyzánskou skupinou Kapitán, k jejíž činnosti se však s největší pravděpodobností přidal až po 9. květnu 1945.⁸⁵ Další nově přichozí bezpečnostní složkou byly útvary praporu *Železo* pod velením npor. F. Nohy a rota *Toledo*, které se zorganizovaly během dnů květnového povstání a působily tehdy v okolí Prahy na Kladensku. Do Broumova byly vyslány na konci června 1945. V severovýchodních Čechách působily jako součást prvního Pohotovostního pluku Národní bezpečnosti, jehož jádro zpočátku tvořil mimo armádu stojící pluk Zpravodajské brigády. Ke Zpravodajské brigádě se hlásila rota Toledo, jež měla od konce června 1945 své sídlo velitelství v Broumově a v jejím čele stál npor. Bohumír Káš.⁸⁶

Činnost těchto tří nových bezpečnostních složek byla významně provázána a existuje vícero dokladů společné účasti na řadě akcí. Jednou z nich byl i zákrok proti členům prvního NV.⁸⁷ To se samozřejmě promítlo i do vztahů k městské policii zřízené národním výborem. Josef Brandejš jejímu veliteli zakázal nabírat do svého útvaru nové členy. K těm stávajícím měl různé výhrady, především však ty, že někteří z příslušníků tohoto sboru měli manželky německé národnosti a podle jeho slov byli prý připraveni odstěhovat se do Německa, pokud tam budou jejich příbuzní odsunuti. O jiném z policistů prohlásil, že je to „drzý uličník“.⁸⁸ Podobná invektiva však asi zaznívala i z druhé strany. Zdaleka však nešlo jen o vyhrocené osobní vztahy. Členové městské policie, která byla zřejmě v létě 1945 zrušena, měli i závažnější důvody neschvalovat činnost Brandejsovi podřízených bezpečnostních orgánů. Ty v čase příhodnějším, kdy se úřední cestou prokazovalo, že činnost bezpečnostních složek na Broumovsku nebyla tak docela bezproblémová, vyjádřil její někdejší velitel Uhlíř, tehdy již stojící mimo službu, v trestním oznámení na Brandejse a jeho spolupracovníky, které podal koncem roku 1945. Věc potom vyšetřoval kriminální inspektor z OZO v Hradci Králové, které podléhalo Zemskému odboru bezpečnosti. Přesné znění Uhlířova oznámení se

---

85 Tamtéž; PLACHÝ, Jiří: Noc sv. Bartoloměje v Šonově u Broumova (srpen 1945). In: *Securitas imperii*, č. 14 (2006), s. 174 – 175.

86 ABS-KA, f. A17, inv. j. 182, kt. 30 – Dopis politického referenta 2. oblasti 1. SNB pluku Hlavnímu velitelství SNB, psán v Trutnově 25. 7. 1945; SOKA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 101 – Žádost o vydání 300 ks povlaků a podhlavníků pro „II. oblast Toledo 1. pluku SNB“ zaslaná oddělení finanční stráže v Ruprechticích 7. 7. 1945; KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1990, s. 98.

87 ABS-P, f. Zemský odbor bezpečnosti, sign. 315-196-6 – výslechové protokoly sepsané se členy prvního NV v Broumově a s dalšími osobami na počátku února 1946 v rámci vyšetřování vedeném na základě trestního oznámení na Jos. Brandejse a spol.

88 Tamtéž.

ve vyšetřovacím spisu nenachází. Jednalo se však o rozsáhlé udání, které bylo do jisté míry kritikou celkových poměrů ve správě okresu. Předsedu ONV Oldřicha Hnatowicze činil zodpovědným za to, že při OSK v zajišťovacím referátu byl zaměstnán Bohuslav Marek, který byl zadržen a na konci září 1945 v Broumově vyslýchán příslušníky SNB z Okresního dozorcího velitelství v Hradci Králové pro zcizení sbírky známek z majetku továrníka Langer-Schrolla v hodnotě několika milionů korun a dalších ze zabavených věcí. Jeho případ byl v době Uhlířova udání stále ještě v šetření. Podobně Josef Brandejs podle něj nesl část viny za činy svých podřízených. Měl na mysli především Václava Hamzu a členy výcvikového střediska SNB v Broumově. Někteří z nich byli rovněž obviněni ze zpronevěrování státního majetku a byli koncem září spolu s Markem vyšetřováni.⁸⁹ Na Brandejse pak oznámil, že výše obviněné hájil, že na jeho zákrok byl Marek propuštěn z vazby, že se sám také obohacoval a poukázal v tom směru na několik konkrétních případů. Dále pak udal již výše popisovaný zákrok proti členům NV, za jehož hlavní aktéry označil Václava Hamzu, Vladislava Mráze a Josefa Brandejse. Předmětem jeho oznámení v neposlední řadě bylo obvinění Brandejse, že znemožňoval činnost městské policie, snižoval její pověst před Oldřichem Hnatowiczem a nutil při výsleších členy prvního NV ke křivé výpovědi proti tomuto sboru. Uhlíř se patrně cítil být i osobně uražen a ve svém udání to ventiloval, protože Brandejs se ve své výpovědi hájil také slovy: „*Vylučuji však, že bych mu byl řekl svrabař.*“ O závěrech vyšetřování bylo již pojednáno. Jako osoby provinilé byli označeni pouze ti, proti kterým byla již v minulosti podána trestní oznámení. Nutno pouze doplnit, že žádná z výpovědí nepotvrdila, že by se Josef Brandejs osobně obohacoval. Hodnotící zpráva z vyšetřování však přesto nevyznívá příliš v jeho prospěch. Ve vztahu k bezpečnostním složkám postavení Josefa Brandejse zhodnotila takto: „*Dále Brandejs zůstává a jistě i zůstane v řadách orgánů bezpečnostních sborů v Broumově osobou neoblíbenou. V tomto případě jedná se o orgány starší. Orgánové SNB, kteří kdysi byli členy Brandejsova bezpečnostního sboru za Brandejsem stojí.*“⁹⁰

V průběhu léta 1945 začala být činnost bezpečnostních složek, které vzešly z doby a společenské atmosféry květnového osvobození, pocitována jako nežádoucí. Týkalo se to především jednotek *Železa* a *Toleda*. Nově příchozím českým osídlencům, ale i veřejným činitelům, vadilo zejména to, jakým způsobem jejich členové zajišťovali majetek německého obyvatelstva. Josef Brandejs např. spojoval jejich zákroky s krádeží z majetku Langer-

---

89 ABS-KA, f. A 14, inv. j. 133.

90 ABS-P, f. Zemský odbor bezpečnosti, sign. 315-196-6 – Zpráva OZO v Hradci Králové pro OBZ ve věci trestního oznámení na Josefa Brandejse a spol. z 10. 2. 1946, č. j. 184/46 zprav. taj.

Schrolla.⁹¹ Podle kroniky města Broumova byl nakonec sepsán smyšlený fonogram, že město Trutnov volá o pomoc. Ozbrojený sbor tuto výzvu vyslyšel a odebral se do Trutnova, kde od června 1945 působily další části jednotek *Železa* a *Toleda*. Na Trutnovsku byli jejich členové dáni do karantény pro tyfovou nákazu, na kterou dva muži zemřeli již v broumovské nemocnici.⁹² V okrese Broumov členové *Železa* a *Toleda* oficiálně působili krátce, asi tři týdny. Zdá se však, že někteří z nich se na místo svých činů vraceli. Toto hlášení podalo na počátku září velitelství 4. pěšího pluku svým nadřízeným v Hradci Králové: „*Dále byl v Broumově zadržen – pravděpodobně v souvislosti v této věci [krádeže z majetku továrníka Langer-Schrolla] – des. Janota, příslušník SNB z Prahy, který byl příslušníkem popřevratové jednotky „Železo“, která svého času tolik na broumovsku [sic!] řádila.*“⁹³

Na podzim 1945 bylo nakonec zrušeno i výcvikové středisko SNB v Broumově. Původně mělo být odvoláno do konce srpna 1945. K jeho likvidaci však došlo teprve k 24. září 1945.⁹⁴ Významně k tomu přispěla skutečnost, že na přelomu srpna a září 1945 vojenská nádražní hlídka v Broumově zadržela několik členů výcvikového střediska SNB se zavazadly plnými cenností a jiných věcí, k jejichž přepravě neměli dotyční oprávnění. Důstojník OBZ 4. pěšího pluku o tom podal zprávu svým nadřízeným a velitelství II. armádního sboru informaci předalo Zemskému velitelství SNB. Následujícím vyšetřováním se zjistilo, že zadržení měli ke svému postupu nepsaný souhlas předsedy OSK Hnatowicze i Josefa Brandejse. Právě příslušníky výcvikového střediska SNB byly z Broumova čas od času přepravovány zásilky určené do sbírek Národního muzea, které pro dva ze zadržených vystavilo potvrzení, že skutečně v inkriminované době od nich různé předměty převzalo. V některých případech však původ věcí nebyl uspokojivě objasněn. Výcvikové středisko přinejmenším nenakládalo se zabaveným majetkem podle předpisů. Při jeho zajišťování nespolupracovalo s OSK a v budově střediska se nacházel i neoficiální sklad odebraných věcí.⁹⁵

Na konci září 1945 byly oba bezpečnostní sbory, které vyvolávaly nejvíce kontroverzí,

---

91 BRANDEJS, Josef: Broumovsko po válce. In: *Souvislosti*, roč. 16, č. 2 (2005), s. 174 – 175.

92 ABS-KA, f. A17, inv. j. 182, kt. 30 – Dopis politického referenta 2. oblasti 1. SNB pluku Hlavnímu velitelství SNB, psán v Trutnově 25. 7. 1945; ČERNOTOVÁ, Dana: *Odsun Němců z Broumovska*. Bakalářská diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 2008, s. 17; KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1990, s. 98; STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 175.

93 ABS-KA, f. A14, inv. j. 133 – Hlášení „SNB příslušníci z Broumova – nepřístojnosti“ 4. p. pl., důstojníka OBZ pro velitelství 14. divize, oddělení OBZ z 8. 9. 1945, č. j. 392 Taj. zprav./1945.

94 ABS-KA, f. A14, inv. j. 42 – Hlášení SNB v Broumově z 18. 8. 1945 pro ZV SNB, č. j. 391 vel./45; ABS-KA, f. A14, inv. j. 133 – Informace ODV SNB v Hradci Králové o vyšetřování příslušníků SNB z Broumova pro ZV SNB z 4. 10. 1945, č. j. 230 dův./1945.

95 ABS-KA, f. A14, inv. j. 133.

z území broumovského okresu již staženy. Také v ústředí bezpečnostních orgánů v Praze byla zahájena nová strategie zajišťování pořádku v pohraničí. Zemské velitelství SNB v Praze dostalo rozkaz opatřit posily pro bezpečnostní sbory v pohraničí a za tím účelem si vypracovalo následující hodnocení situace: „*Dle došlých hlášení ... velitelů jsou bezpečnostní poměry v pohraničí v přítomné době podstatně lepší, ač je dosud nelze považovati za normální – mírové. Je v tom však viděti důsledek doby poválečné, evakuace Němců, pak nedostatek zkušených bezpečnostních orgánů.*“⁹⁶ Na základě pokynů Hlavního velitelství SNB byli pak 26. září a 26. října 1945 vysláni do pohraničí další příslušníci SNB. Tentokrát se již hledělo na to, aby šlo o síly zkušené, především bývalé četníky.⁹⁷ Tato vítaná posila dorazila i do broumovského okresu, bylo to však v době, kdy měl zdejší kraj nejrozsáhlejší vysídlovací akce roku 1945 již za sebou.

2.4 Ostře sledovaná hranice s Polskem

Severní hranice okresu Broumov prošla v průběhu historie mnohými změnami. Svůj původ má v roce 1260, kdy český panovník Přemysl Otakar II. vyňal oblast Broumovska z širšího územního celku Kladska, jež náleželo k přemyslovskému státu. Od té doby již Broumovsko s Kladskem nebyly znovu spojeny a pouze několikrát se na přechodnou dobu dostaly do správy jediného držitele. S výjimkou několika relativně krátkých časových úseků obě území náležela ke koruně českého království až do roku 1742, kdy pruský král Friedrich II. dobyl Kladsko.⁹⁸ Jeho odtržením se severní hranice Broumovska stala hranicí státní. Sousedem se mu stal až do roku 1945 německý stát. Tyto historické okolnosti vedly k tomu, že se mezi oběma územími vytvořily úzké kulturní i hospodářské vazby a ty se projevovaly i v roce 1945. Německé obyvatelstvo na Broumovsku se až dosud orientovalo na dvě přibližně stejně vzdálené metropole, ke každé z nich vedla z Broumova železnice, na jednu stranu k Praze, na stranu druhou k Wroclawi. Po válce se ale výrazněji navazovalo na vztahy ke Kladsku ze strany místních Čechů, zejména v otázce připojení území tzv. českého koutku, jež zahrnoval přibližně 14 obcí v pohraničí Kladska.

Po Němci prohrané válce vznikla otázka, ke kterému státu by v budoucnu mělo Kladsko náležet. Teprve na Postupimské konferenci bylo závazně dojednáno, že v rámci posunutí

---

96 ABS-KA, f. A14, inv. j. 42 – Zpráva ZV SNB pro HV SNB z 4. 9. 1945, I-20.821/1945.

97 ABS-KA, f. A14, inv. j. 55 – Zpráva ZV SNB pro Oblastní dozorní velitelství SNB o obsazení pohraničí bezpečnostními orgány z 5. 9. 1945, I-25.874/45-, s poznámkou o provedení.

98 HONZÁK, František – PEČENKA, Marek – VLČKOVÁ, Jitka: *Evropa v proměnách staletí*. Praha 1995.

západních hranic Polska na úkor bývalého německého území až k Lužické Nise a k Odře se také Kladsko stalo součástí polského státu. Území bylo osvobozeno Rudou armádou, která zde zpočátku představovala hlavní správní i brannou moc. Postupně sem začala pronikat i polská civilní správa. Polské vojenské jednotky, pokud se na kladském území nacházely, působily pod velením ruské armády.⁹⁹ Na počátku července 1945 začaly operovat samostatně, zvýšil se jejich počet a počínaly si soustavněji při ostraze hranic.¹⁰⁰ Přesto ale v této oblasti panovala značná nejistota v otázce o čí území se vlastně jedná. V prostředí československé armády existovaly plány na zahájení příprav vojenského obsazení Kladska a situace na tomto území byla neustále monitorována.¹⁰¹ Mezi sledovaná místa v Kladsku, jež se nacházela v blízkosti broumovského okresu, patřila Neurode (Nowa Ruda), Tuntschendorf (Tłumaczów), Mittelsteine (Střední Stěnova, Ścinawka Średnia), Wünschelburg (Radków), obce s významnou českou menšinou : Passendorf (Pasterka), Nauseney (Nouzín), Bukowine, Strausseney (Pstrazna), a „Chudoba“ (Kudowa Zdrój¹⁰²) nedaleko Náchoda.¹⁰³ 3. července 1945 vyslala 14. divize důstojníky do Kudowy vyjednávat na zdejším velitelství Rudé armády o možnostech obsazení části Kladska československou armádou. Bylo jim však sděleno, že věc ještě není rozhodnuta a ať vojenské jednotky prozatím zůstanou na svých místech.¹⁰⁴ Ve dnech 11. a 12. července 1945 provedl obrněný vlak Stalin bojovou jízdu po československém území a zjistil, že trať Trutnov – Adršpach – Teplice nad Metují – Broumov je ve špatném stavu a nemohla by být použita jako nástupová cesta pro obrněné vlaky.¹⁰⁵ V průběhu července 1945 se ve vojenských situačních zprávách objevují další hlášení, jež mohly podporovat iniciativu armády ve snahách o kontrolu kladského pohraničí. Byly to informace od ruských důstojníků o tom, že československá vojska by měla brzy začít Kladsko obsazovat, a že polští vojáci se chystají z kladského pohraničí stáhnout. Jednalo se však o zprávy nepodložené, jež byly hlášeny jako informace ve stádiu prověřování.¹⁰⁶ 7.

---

99 VÚA, f. VO1, inv. č. 263, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. ze 17. 6. 1945 o Kladsku, č. j. 233/dův. Zprav. 45.

100 VÚA, f. VO1, inv. č. 267, kt. 49 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. ze 17. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku, č. j. 1102/taj. zprav. 45.

101 STANĚK, T.: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 24.

102 Dále Kudowa

103 Pro identifikaci geografických názvů byla využita turistická mapa Mittelsudeten, viz. příloha č. 5.

104 VÚA, f. VO1, fol. 296, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. z 3. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku.

105 VÚA, f. VO1, kt. 48 – Situační hlášení Velitelství II. sboru z 20. 7. 1945, č. j. 141/Taj. 1.odd. 1945.

106 VÚA, f. VO1, inv. č. 267, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. ze 17. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku, č. j. 1102/taj. zprav. 45; VÚA, f. VO1, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. z 24. 7. 1945, č. j. 1144/taj. zprav. 1945; tamtéž - Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. z 28. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku dle zpráv do 27. 7. 1945, č. j. 1172/taj. zprav. 45.

července 1945 dokonce jednotky 14. divize překročily hranice a obsadily přibližně na šest hodin Neu-Dorf (Nowe Siodło) a Göhlenau (Golińsk) jižně od města Mieroszów, v zápětí se ale stáhly zpět.¹⁰⁷

V otázce připojení Kladska však byli v Čechách snad ještě iniciativnější místní obyvatelé české národnosti. Při ONV v Náchodě vznikl výbor pro připojení Kladska, který získal i členy mezi kladskými Čechy za hranicemi. 12. června 1945 vyslaly obce z tzv. českého koutku dvě delegace, jednu, aby se účastnila zasedání výboru pro připojení Kladska v Náchodě, a druhou za prezidentem republiky. Obě měly za úkol vyjádřit zájem o přivtělení do československého státu.¹⁰⁸ Postupem doby bylo stále zjevnější, že kladští Češi jsou pro polskou vojenskou i civilní správu stejně nepohodlní jako tam usedlí Němci. Českoslovenští zástupci výboru pro připojení Kladska se několikrát vydali za hranice a snažili se u tamních místních orgánů zasahovat ve prospěch české menšiny.¹⁰⁹ Pokoušeli se pro ni uhájit tatáž práva, která byla v téže době upírána Němcům na československém území, a dost možná i týmiž lidmi. Nutno říci, že ve svém počínání nebyli úspěšní. Kladští Češi byli ze svých domovů odsunuti a někteří z nich skončili jako „tzv. kladští Češi“ ve sběrných táborech v broumovském okrese určených pro osoby německé národnosti, se kterými byli později zahrnuti do transportů směřujících do Německa. Dalším příkladem iniciativy členů české místní správy je následující hlášení: *„Při odvolání pol. jednotek z čs. hranic dne 5./7. t. r. Přešli hranice dva členové nár. výboru z obce Machové a to Lecnar Augustín z Machova /10 km sv. Náchod/ a Ladislav Plný z Nízké Srbské a v domění [sic!], že Kladsko bude obsazovat ČSR, přilepili na budovu fin. stráže v Nouzíně /území t. č. obsazené pol. arm./ čtvrtku papíru s nápisem: „Majetek NV. Machová“. Přítomný Polák uvědomil voj. vel. ve Wünschelburgu, které vzalo jmenované k zodpovědnosti. ... Na zákrok členů čs. fin. stráže, kteří věc vysvětlili, byli jmenovaní propuštěni, ačkoli měli být původně zajištěni.“* *„Pod dojmem zpráv, že Kladsko bude připojeno k ČSR, překročí [sic!] někteří Češi hranice a zajišťují si zde rolnické usedlosti a živnosti. Takovými činy bere se důvěra kladskému obyvatelstvu, že po připojení k ČSR bude pořádek a zákonitý stav. Konkrétní případ stal se ve Slaném /Schlaney – 5 km sv. Náchod/ místnímu starostovi Langer-ovi a p. Zelenému. ... Taková neodpovědná jednání by mohla*

---

107 VÚA-VHA, f. VO1, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. z 12. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku a Dol. Slezsku, č. j. 1071/Taj. zprav. 1945.

108 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 263, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. ze 17. 6. 1945 o Kladsku, č. j. 233/dův. Zprav. 45.

109 VÚA, f. VO1, fol. 296, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. z 3. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku; VÚA, f. VO1, inv. č. 267, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. ze 17. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku, č. j. 1102/taj. zprav. 45.

porušit dobrý poměr, který v pohraničí nyní je ... „¹¹⁰

12. června 1945 se komise členů ONV v Náchodě vydala z Meziměstí obrněným vlakem do Neurode vyjednat podmínky dalších dodávek uhlí. Cesty pro palivo do železniční výtopy v Meziměstí se podnikaly z Broumova obrněným vlakem Moskva již dříve a opakovaně. Cesta náchodské delegace byla v tomto směru úspěšná, pouze starosta města, již Polák, jí důrazně vytkl, že přešla hranice bez povolení a navíc obrněným vlakem. Při této jízdě bylo zaznamenáno, že u železničního uzlu ve Střední Stěnavě není žádná vojenská posádka a rovněž hranice nejsou nikým střeženy. V Neurode byli ojedinelí polští vojáci, kteří, když zpozorovali obrněný vlak, se schovali a vystoupili z úkrytu, až když bylo zřejmé, že nepřijel za vojenskými účely. Podobných zpráv v první polovině června existovalo více a podněcovali tendence k chopení se správy v Kladsku. Přednosta železniční stanice v Broumově proto několikrát přesvědčoval velitele úseku v Náchodě npor. Šlajse, aby tuto situaci využil. Argumentoval tím, že ruský velitel v Kladsku vybízel npor. Kvíze, velitele obrněného vlaku Moskva v Broumově, k obsazení Kladska. Npor. Šlajs však vždy odmítl s tím, že k tomu nedostal příslušné rozkazy od jemu nadřízených velitelů a podle slov přednosta stanice dodával, že Kladsko stejně v budoucnu bude k Československu přičleněno. Přednostovi stanice se však zřejmě povedlo na věci zaangažovat nádražní vojenské velitelství v Broumově, protože 14. června 1945 byla Střední Stěnavá skutečně obsazena československou posádkou.¹¹¹ Již 17. června 1945 však musela tyto pozice vyklidit a stáhnout se do Otovic na československém území. Obrněný vlak Moskva, který denně zprostředkovával spojení s posádkou, nesměl na příkaz vojenského velitelství v Kladsku již překračovat hranice.¹¹²

V broumovském okrese podobně jako v jiných částech republiky probíhal odsun Němců za přílehlé státní hranice již od květnových dnů roku 1945. Polovina června 1945 byla určitým zlomem v této praxi. Právě tehdy začali polští vojáci a zástupci státní správy, ale i příslušníci Rudé armády důsledněji kontrolovat pohyb na hranicích a vykazovali pryč každého, kdo neměl povolení ke vstupu na území Kladska a Dolního Slezska. Tyto problémy nastaly i v dalších oblastech při severní hranici Československa. Již začátkem června 1945

---

110 VÚA-VHA, f. VO1, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. ze 17. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku, č. j. 1102/taj. zprav. 45.

111 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 263, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. ze 17. 6. 1945 o Kladsku, č. j. 233/dův. Zprav. 45; NA, f. Sběrka staničních kronik, inv. č. 1150-1179, kt. 52.

112 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 263, kt. 48 – Velitelství 1. oblasti, 2. odd., Souhrn zpráv o vojenskopolitické situaci v Kladsku z 26. 6. 1945, č. j. 314/zprav.45.

počaly na velitelství 1. vojenské oblasti docházet zprávy, že polské vojenské jednotky, ale také místní velitelé Rudé armády, v úseku od Ratiboře po Žitavu zabraňují již probíhajícímu odsunutí německého obyvatelstva z československého území. Na základě toho Hlavní štáb ministerstva národní obrany vydal 12. června 1945 výnos, podle něhož neměly být osoby německé národnosti převáděny přes hranice do tohoto prostoru, ale měly být využity hraniční přechody na západ od Žitavy až k linii obsazené americkými osvobozenými vojsky. Proto výnos určil, že vysídlenci měli být po dohodě s železničními traťovými velitelstvími v Hradci Králové a v Olomouci dopravováni směrem na západ vlakem, z 3. vojenské oblasti do Děčína a odtud směrem na Drážďany, z prostoru II. sboru (západně od Žamberka po Liberec) směrem na Teplice-Šanov a dále na Saskou Kamenici.¹¹³ Navzdory těmto opatřením se však v provádění pěších odsunů Němců z území broumovského okresu pokračovalo. V úseku Náchod byly hledány nové cesty pro vysídlování a probíhala vyjednávání o jeho dalších možnostech. Tam, kde byla úspěšná, se pak dělo na základě uzavřených ústních dohod mezi československými, polskými a ruskými zástupci. K takovým místům patřilo okolí města Broumova, naopak v prostoru u Meziměstí polské orgány jakékoli další transporty zakázaly.¹¹⁴ Podobně tomu bylo i v červenci 1945 a vojenská hlášení hodnotila situaci následovně: „(Polské) *Hlídky na hranice se vysílají jen zřídka a jen do některých úseků. Službu někde konají velmi přísně, jinde liknavě. Neoprávněné překročení hranic trestá se pokutou, někde i vězením. Propustku pro malý pohraniční styk vydávají Poláci za M 15.-.*“¹¹⁵, „*Vedlejší přechody nejsou střeženy tak dobře, jako hlavní. ... V některých úsecích je udržován oboustranně přátelský poměr, jinde je tento poměr zkalen a přestup hranic není možný ani z té, ani z oné strany.*“¹¹⁶ Československé orgány využívaly slabiny polské ostrahy hranic a dál prováděly pěší odsuny. Svědčí o tom i nejznámější odsunová událost v okrese z 1. července 1945 – poprava skupiny Němců na Bukové hoře, vzdálené asi 3 km od výše zmíněného Meziměstí. Jako používané přechody byla ve vojenských materiálech zaznamenána místa „Janovice – Geiersdorf“ a „Zdoňov, resp. Zděnov – Rosenau“.¹¹⁷

---

113 STANĚK, Tomáš.: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 24 - 25.

114 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 263, kt. 48 – Hlášení Velitelství 1. oblasti, 2. odd. o vystěhování německého obyvatelstva z 22. 6. 1945, č. j. 288/taj. zprav. 45.

115 VÚA-VHA, f. VO1, kt. 48 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. z 28. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku dle zpráv do 27. 7. 1945, č. j. 1172/taj. zprav. 45.

116 Tamtéž – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. z 24. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku, č. j. 1144/taj. zprav. 1945.

117 VÚA-VHA, f. VO1, kt. 49 – Celková situační zpráva k 1. 8. 1945 II. sboru z 9. 8. 1945, příloha č. 5 „Přehled vysídlování německého obyvatelstva v oblasti II. sboru do 31. 7. 1945“, č. j. 177/Taj. 1. odd. 1945;

2.5 Československo národním státem Čechů a Slováků

Vraťme se ale na počátek, do chvíle, kdy výše zmínění funkcionáři místní správy a členové ozbrojených sborů měli začít své dílo obnovování pořádku v osvobozeném státě. V jaké situaci se ocitli? Jakými myšlenkami a úvahami byli ve svém snažení ovlivňováni a motivováni?

Válka skončila. Československo se opět mohlo objevit na mapách jako celistvý, nerozdělený a suverénní stát. Postupně se obnovovaly orgány, jež reprezentovaly a vykonávaly moc v tomto státě a začaly utvářet jeho charakter. Jeho obyvatelé vstoupili do etapy zotavování se po celospolečenské válečné krizi. S nadějami doufali v obnovu. Přáli si nastolit stabilní a fungující řád. Atmosféra ve státě byla výjimečná a v mnoha směrech vnímána jako předělová, řečí tehdejší, doba byla „revoluční“. Byla plná euforie a byla také výzvou k novému začátku. Válečné drama však vyvolalo mnoho otázek, na které si společnost musela jasně odpovědět, chtěla-li se vyrovnat se svou minulostí a vydat se na další cestu. Vzhledem k zaměření této práce na odsun Němců z Broumova, bude zmíněn okruh otázek a odpovědí, jež se k tomuto tématu vztahují.

V prvních poválečných dnech byl odsun Němců tématem snad ještě ožehavějším než dnes. Na mezinárodním fóru realizace odsunu nebyla doposud plně přijata jako optimální řešení národnostních vztahů minoritních a majoritních společenstev v evropských státech. S tím souvisel fakt, že pro způsob uskutečnění odsunu Němců, popřípadě Maďarů, neexistovaly závazné úpravy na mezinárodní úrovni, ale nebyly vytvořeny ani žádné zákonné normy v rámci československé legislativy. Přesto, a lze říci i právě proto, byl v Československu odsun vnímán jako dobré a především neodkladné řešení, a proto k odsunování obyvatel německé národnosti docházelo již během květnových dnů. Na podobu a technickou realizaci těchto odsunů měly vliv různé směrnice a výnosy podzákonného charakteru, o nichž bude v textu ještě zmínka. Přesto snad ještě významnější roli v prvních poválečných opatřeních vůči Němcům na československém území, včetně jejich odsouvání za hranice státu, sehrál faktor veřejného mínění a charakter obnovující se celospolečenské diskuze o budoucí podobě

ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011 – dokument 366 C; Dříve Janovice (Johannesberg), dnes Janovičky; Geiersdorf Staněk identifikoval s obcí Wüstegiersdorf (Głuszycyca v Polsku); Zděnovem míněn Zdoňov (Merkelsdorf); Rosenau (Rózana v Polsku) vzdálena od hranic přibližně 2 km, viz. mapa Mittelsudeten.

československého státu. Pro takové společenské debaty byly významným zdrojem témat názory politiků. Podobně i pro utváření regionální politiky a ovlivňování jejího ideového směřování bylo zásadní vystupování centrálních úřadů státní správy. Jejich výnosy a nařízení byly skrze různé oběžníky a tiskoviny doručovány do kanceláří regionálních úředníků. Projevy a prohlášení činitelů z vysoké politiky bylo možno sledovat v tisku či rozhlase. Tímto způsobem bylo nejintenzivněji a nejautoritativněji ovlivňováno veřejné mínění a s ním i mínění osob, které se v pohraničí, tedy i v broumovském okrese, chopili úkolu věnovat se správě svého regionu. Proto budou zmíněny právě ty otázky a odpovědi, které formulovaly ústřední orgány státní správy a osobnosti politické scény.

Zásadní otázkou, která ovlivňovala celkovou atmosféru ve společnosti a která se promítala do přístupu k Němcům na našem území, byla otázka pojetí Československé republiky. Stát se znovu definoval jako stát národní. Samo utvoření Národní fronty Čechů a Slováků dalo tento přístup jasně najevo. Republika měla být spravována skrze národní výbory, ochraňovat ji měla národní bezpečnost. Tento národní stát však měl mít jinou podobu než dřívější republika „Čechoslováků“. K tomu jeho obyvatele vybízela i československá vláda, když se 11. května 1945 přesunula ze Slovenska do Prahy: *„Osvobozením z cizácké poroby začíná se nová kapitola dějin našeho národa a státu. Stojíme před úkolem položit pevné základy nového a šťastného života ve svobodném, skutečně demokratickém, skutečně lidovém Československu a nepřipustit, aby se republika vrátila do poměrů předmnichovských.“*¹¹⁸ Tentokrát šlo o národní stát, který již nehodlal tolerovat své největší národnostní menšiny, Němce a Maďary. Měl k tomu pochopitelné důvody, které jeho vláda shrnula v VIII. kapitole tzv. Košického vládního programu, věnované problematice německé a maďarské menšiny, těmito slovy: *„Strašné zkušenosti, jichž se Češi a Slováci dožili s německou a maďarskou menšinou, které se z velké části staly povolným nástrojem dobovačné politiky proti republice zvenčí a z nichž se zejména českoslovenští Němci propůjčili přímo k vyhlazovacímu tažení proti českému a slovenskému národu – nutí obnovené Československo k hlubokému a trvalému zásahu.“*¹¹⁹ Toto vyjádření muselo být mnoha lidem, kteří měli válečné dny ještě živě v paměti, velmi blízké.

Kdo byl tedy plnoprávným občanem obnoveného státu? To byla otázka velmi složitá a v prvních poválečných měsících neměla svou jasnou v zákoně zakotvenou odpověď. Spíše

---

118 VNPČP, s. 250 - Dokument 16, prohlášení čs. vlády NF přečetl v rozhlase náměstek předsedy vlády K. Gottwald a v následujících dnech bylo publikováno v tisku.

119 Tamtéž - Dokument 1A, .

bylo definováno, kdo mezi plnoprávné občany nepatřil. Tato skupina byla označována za státně nespolehlivé obyvatelstvo. Existovala snaha ztotožňovat tento pojem především s lidmi, kteří se provinili vůči republice a napomohli k jejímu dočasnému zániku. Přesto však z různých projevů a prohlášení bylo zřejmé, že se skupinou státně nespolehlivého a tudíž neplnoprávného obyvatelstva, míní ta část československé společnosti, která se nemůže vykázat příslušností k českému, slovenskému, nebo jinému slovanskému národu. Malou ukázkou, jak tehdejší projevy na toto téma vypadaly, může být tato pasáž z již zmíněného svolání vlády: „*Nová republika bude státem slovanským, republikou Čechů a Slováků. Němce a Maďary, kteří se tak těžce prohřešili proti našim národům v republice, budeme považovat za zbavené státního občanství a přísně je potrestáme. Národní výbory nechť začnou s tím ihned. Zneškodněte všechny aktivní nacisty a jejich majetek zajistěte ve prospěch národa a státu.*“¹²⁰ Nebýt poslední věty poukazující na osoby, které pravděpodobně byly státu nelояální a nechovaly se jako jeho skuteční občané, dalo by se říci, že nárok na československé občanství byl nerozlučně spjat s příslušností k té správné národnosti, a tou ta německá a maďarská nebyla. Otázka občanství byla často spojována s prohlášeními, jež se snažila vyřešit problém vyrovnání se s těmi, kdo byli spoluzodpovědní za nastolení nacistické vlády na československém území. Tato skutečnost nabízela určitou možnost, že pro přiznání československého státního občanství nebude rozhodujícím kritériem národní příslušnost a že se mezi československými občany objeví větší procento Němců. Díky pozdější zákonné úpravě a jejímu faktickému provádění se tak ovšem nestalo. Dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, potvrdil slova vládního programu, který dával nárok na československé občanství jen úzce vymezené skupině mezi osobami německé a maďarské národnosti. Na otázku československého občanství Němců a Maďarů odpověděl, že „*bude státní občanství potvrzeno ... antinacistům a antifašistům, těm, kteří vedli už před Mnichovem aktivní boj proti Henleinovi, proti maďarským irredentistickým stranám a za Československou republiku, kteří po Mnichově a po 15. březnu byli německou a maďarskou státní mocí pro svůj odpor a boj proti tamnímu režimu a za věrnost Československé republice pronásledováni a uvrženi do žalářů a koncentračních táborů anebo kteří museli před německým a maďarským terorem uprchnout za hranice a tam se účastnili aktivního boje za obnovení Československa*“¹²¹.

Podle oficiálního stanoviska vlády byla naprostá většina obyvatelstva německé národnosti

---

120 Tamtéž, s. 250 - Dokument 16.

121 Tamtéž - Dokument 1A, Program první čs. vlády NF z 5. 4. 1945.

chápana jako ve státě nežádoucí. O jeho odsunu za hranice se však vyjádření ústředních orgánů přímo nezmiňovala. Ve vládním programu byla řeč pouze o okamžitém vykázání z republiky těch Němců a Maďarů, kteří se přistěhovali na území Československa po Mnichovu 1938. Jinak tomu ovšem bylo u veřejných vystoupení jednotlivých politiků. Ti dávali odpověď na otázku, co s nepohodlnými Němci, mnohem otevřeněji. Pro ukázkou budou uvedeny některé z projevů, jež byly publikovány také tiskem. 7. května 1945 v Brně, když se zástupci vlády poprvé sešli s domácími politickými činiteli na zdejší radnici a odsouhlasili představitelům brněnské správy a vedení místní vojenské posádky jejich postup vůči německému obyvatelstvu ve městě, se ministr národní obrany gen. Ludvík Svoboda vyjádřil, že „vnitřní bezpečnost Republiky vyžaduje, abychom se zbavili Němců a Maďarů“.¹²² O několik dní později se v Brně zastavil na své cestě z exilu do vlasti prezident Edvard Beneš a promluvil ke shromážděným obyvatelům města. Rekapituloval tehdy významné válečné události a mimo jiné řekl: „*Vzpomínáte si, jak jsme se v r. 1938 pokoušeli naše Němce přesvědčit, přemluvit a získat k tomu, aby se s námi dohodli, aby nepřipravovali zradu, aby neničili svůj stát a svůj blahobyt? A jak nám zpupně odpovídali a nestoudně se hrnuli do vlastní své záhuby? A myslíte, že je možno znovu to zase opakovat ... ? Ne, tu starou politiku, tu starou svou zkušenost už opakovat nebudeme. Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat.*“¹²³ 17. května 1945 v sále pražské Lucerny národní socialista Prokop Drtina pronesl: „... *co je a co musí být naším prvním úkolem při zakládání nového života: Vyčistit republiku celou a úplně od Němců. To je příkaz chvíle pro každého z nás, to je dějinný úkol naší generace. ... Ale abychom toho cíle dosáhli, musíme začít s vyháněním Němců z našich zemí ihned, teď, okamžitě, všemi způsoby, před ničím se nesmíme zarazit a zaváhat. A každému jednotlivému členu národa zde připadá dějinná odpovědnost. Každý z nás musí pomoci v čištění vlasti.*“¹²⁴

2.6 „Případně počkám na nařízení, které bude tuto otázku celostátně řešit.“

Tato slova napsal úředník, jehož pověřil okresní národní výbor v Náchodě správním dohledem nad Broumovskem, ve své zprávě z 27. května 1945 tomuto nadřízenému úřadu.¹²⁵

122 Tamtéž, s. 240 – Dokument 10, publikovala Národní obroda 10. 5. 1945.

123 Tamtéž, s. 253 – Dokument 18, publikoval Čin 13. 5. 1945.

124 Tamtéž, s. 292 – 293 – Dokument 47, publikovalo Svobodné slovo 19. 5. 1945.

125 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 103 – Zpráva z 27. 5. 1945, č. j. 4/ú. s. 0/1.

Zakončil jimi svou žádost o vydání pokynu, případně i příkazu, k započetí vystěhovávání Němců pocházejících z Broumova. Výstižně jimi shrnul situaci, ve které se správní orgány v poválečné době v souvislosti s problematikou odsunu Němců ocitly. Ve veřejném prostoru panovala shoda v tom, že další společné soužití s Němci není možné, a proto je nutný jejich odsun za hranice. Této myšlence, jak již bylo řečeno, vyjadřovali svou podporu i politici. Závazné směrnice pro provádění odsunu Němců však byly ústředními orgány vydávány a rozesílány podřízeným úřadům až od poloviny června 1945 a nebylo jich mnoho. Do té doby byly úřady odkázány na vlastní iniciativu a byly k tomu i vybízeny: „*Vláda, která nyní zahajuje svou odpovědnou práci v hlavním městě republiky, se cítí býti vykonavatelkou vůle národa a lidu. Mezi ní a lidem nemá a nesmí být žádného rozporu. K tomu je zapotřebí nejtěsnější spolupráce mezi vládou a národními výbory v obcích, v okresech a zemích. Národní výbory necht' nečekají na pokyny shora a ihned plně rozvinou svoji budovatelskou činnost ve smyslu vládního programu a tohoto svolání vlády.*“¹²⁶ Ani jeden z uvedených dokumentů však nebyl rádcem v tom, jak při odsunu postupovat. Ve vládním programu byla pouze zmínka o okamžitém vystěhování říšských Němců a svolání se touto otázkou nezabývalo vůbec.

O něco konkrétnějších pokynů se v této době dostávalo armádě, která byla nejdůležitější institucí zajišťující poválečné přesuny obyvatelstva. V rozkaze velitelství *Alex* z 15. května 1945 k obsazení pohraničí se hovořilo o vyčištění území od zbytků německých branných sil.¹²⁷ Dodatkem k tomuto rozkazu bylo nařízeno: „*Všechny Němce vykažte z území historických hranic. Pro udržení chodu zemědělství a průmyslu (papír, sklo, text[i]lie atd.) ponechte dostatečný počet dělníků a zaměstnanců, kteří se podržují na místě jako cizí dělníci bez občanských práv.*“¹²⁸ Rozpracovanější pokyny však armádní jednotky dostaly až později. Odsuny německého obyvatelstva začaly ústřední armádní orgány regulovat od 5. června 1945, kdy velitel první vojenské oblasti gen. Karel Klapálek nařídil podřízeným sborům vyhledat vhodné komunikace a hraniční přechody pro účely vyhánění Němců. Dle jeho rozkazu ze 7. června 1945, který se odvolával na slova vládního programu, měli být nejprve odsunuti Němci z vnitrozemí a pak z okrajových oblastí při bývalé protektorátní hranici. Užity měly být k tomu určené komunikace. Vojáci měli postupovat ve shodě s národními výbory, měli

---

126 Tamtéž, s. 250 - Dokument 16, Prohlášení československé vlády NF po jejím příjezdu do Prahy, které přečetl v rozhlase náměstek předsedy vlády K. Gottwald.

127 Tamtéž, s. 274 – Dokument 34.

128 Tamtéž, s. 275 – Dokument 35, Dodatek z 15. 5. 1945 k rozkazu vojenského velitelství *Alex* z téhož dne.

o vyhošťovaných osobách vést písemnou dokumentaci, kterou spolu s transportem osob měli na hranicích předat Rudé armádě. Odsouvaní měli mít s sebou potraviny na sedm dní a z věci nejnnutnější potřeby si mohli vzít kolik sami unesli. Zároveň byli velitelé I. a II. armádního sboru spolu s Posádkovým velitelstvím Velké Prahy vyzváni, aby do 14. června vypracovali plány odsunu německého obyvatelstva, a poté měl být vydán všeobecný rozkaz k započetí akce. Teoreticky armádní velení odsun teprve plánovalo, v praxi jej však podřízené útvary již prováděly. Vláda, která v zásadě probíhající vysídlování schvalovala, se 15. června 1945 na své 30. schůzi rozhodla relativně samostatné počínání armády korigovat. Schválila tehdy „Zatímní směrnice pro vojenské správy, resp. vojenské oddíly, provádějící opatření k zajištění nacistických zločinců a odsunu německého obyvatelstva“.¹²⁹ V nich armádě ukládala, aby bylo „k odsunu obyvatelstva německé národnosti ... přikročeno jen tam, kde jsou pro to skutečné možnosti“, při tom měla brát ohled na hospodářské zájmy státu. Zároveň měli být „respektováni ti němečtí občané, kteří zůstali republice věrní, účastnili se aktivně boje za osvobození republiky nebo trpěli pod nacistickým ... terorem“. Obyvatelstvo německé národnosti nemělo být „vehnáno bez rozdílu do koncentračních táborů“, ale měly z něj být utvořeny skupiny určené na práci. Majetek Němců, proti nimž se opatření prováděla, měl být zajištěn a chráněn. Branná moc měla též střežit důležité průmyslové podniky a zajistit jejich nerušený provoz. „Provinilí Němci, zejména příslušníci Gestapa, SS, SA a aktivní příslušníci SdP“ měli být ihned zajištěni. „*Při všech opatřeních musejí vojenské orgány postupovat v naprosté shodě s okresními národními výbory, okresními správními komisemi a orgány Sboru národní bezpečnosti, a pokud pro jednotlivé oblasti dojde k jmenování vládních komisařů, jsou pokyny a rozhodnutí těchto komisařů pro vojenské orgány závazné.*“¹³⁰ Výše uvedené body jsou shrnutím obsahu těchto směrnic. Jednotlivá témata v nich nebyla důkladněji rozpracována. Jednání vlády, na kterém byly tyto směrnice formulovány a přijaty, bylo však určitým předělem, kdy daly orgány státní správy najevo, že se hodlají chopit vedoucí úlohy ve věci organizování odsunu a armádě má od této chvíle příslušet pouze jeho zajištění po technické stránce.

Vláda se začala intenzivněji angažovat ve věci vytvoření pravidel pro odsouvání určených

---

129 STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), část 2: Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“, vláda je před cizinou legitimizuje. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 1 -2 (2006), s. 17 – 25.

130 VNPČP, s. 495 – 496 – Dokument 187, Zápis o 30. schůzi první čs. vlády NF, schválení prozatímních směrnic pro vojenské orgány k zajištění nacistických zločinců a odsunu německého obyvatelstva (bod XII. jednání); Ke jmenování zmíněných komisařů nakonec nedošlo.

skupin obyvatelstva za hranice státu 23. května 1945, kdy byla ustavena komise složená z ministrů vnitra, zahraničí a národní obrany, která měla za úkol pracovat na přípravách odsunu. Tak došlo k vypracování několika verzí návrhů „Vládního nařízení o odsunu cizího obyvatelstva a vnitřním osídlení“ a „Směrnice pro kolonizaci a odsun obyvatelstva“. Hlavním autorem těchto dokumentů bylo legislativní oddělení ministerstva vnitra. Základní témata těchto příprav by se dala shrnout do tří okruhů. Prvním z nich byla snaha pokud možno přesně vymezit kategorie osob určených k vystěhování a naopak také těch, které by měly být z tohoto opatření přinejmenším prozatím vyňaty, a určit pořadí, v němž měli takto roztrídění lidé opustit stát. Dále se probíraly možnosti ze kterých území a v jakém sledu má být vystěhování prováděno. V tomto směru se prosadil výše zmíněný postup uplatňovaný armádou. V návaznosti na tyto body se řešila organizační stránka jak odsunu, tak na něm závislého osídlování oblastí dříve obývaných Němci. Plánovalo se vytvoření různých institucí, které by koordinovaly a zajišťovaly oba procesy. Záměrem vlády bylo co nejrychleji chystané předpisy uvést v život, aby se jimi mohla začít řídit především armáda, ale také správní orgány. Do té doby neměly odsuny probíhat a Němci měli být pouze koncentrováni. Tento úmysl se však nezrealizoval. Do koncipování vnitrostátních právních norem týkajících se odsunu začaly stále významněji zasahovat ohledy na postoje v zahraničí a sílily obavy z negativní odezvy v případě, že by v Československu bylo vysídlení německého obyvatelstva legalizováno dříve, než bude tato otázka rozhodnuta na mezinárodním fóru. Za přispění těchto okolností vláda sama v této době žádné směrnice pojednávající přímo o organizaci a provádění odsunu nevydala. Podobně se ani žádný z dekretů prezidenta republiky takto definovanou problematikou nezabýval. V oficiálních dokumentech tak byla pozornost přesměrována na proces osídlování, který ovšem byl přirozeně spjat se zrealizováním transferu německého obyvatelstva.¹³¹ Definitivní směrnice k provedení odsunu byly vydány až 14. ledna 1946 s datem vzniku 31. prosince 1945.

Informace o práci vlády na přípravách odsunu však pronikly do tisku. Jako první o nich podalo zprávy 12. června 1945 Rudé právo. Uvádělo, že v první řadě měli podle vlády opustit republiku všichni Němci, kteří na území státu přišli jako „okupanti a vykořisťovatelé“, po nich měli odejít „finančníci, podnikatelé, velkoobchodníci, velkostatkáři, průmyslníci a

---

131 STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), část 3: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 3 - 4, s. 321 – 337.

podobně¹³² a nakonec ostatní lidé. Osoby, které se ničím neprovinily, ale zároveň ani nepůsobily ve prospěch československého státu, měly být odsunuty také, ovšem i s majetkem. Svůj plán měla prý vláda v úmyslu předložit ke schválení také Spojencům. Tisk také informoval o vládních směrnicích z 15. června 1945 určených armádě. Např. v deníku Lidová demokracie se v této souvislosti také otevřeně psalo, že československé vojsko již nyní odsuny obyvatelstva z pohraničí provádí. Tyto vládní směrnice byly později také zaslány správním úřadům a to ve výnosu ministerstva vnitra z 10. července 1945 a ve výnosu Zemského národního výboru z 23. července 1945.¹³³

Na půdě Zemského národního výboru v Praze vznikly dva dokumenty, „Opatření k vystěhování Němců“ a „Směrnice k nařízení ZNV o vystěhování Němců“, které byly podepsány k datu 12. června 1945. Významný podíl na jejich koncepci měl osídlovací referent při ZNV a člen KSČ Miroslav Kreysa. Jednalo se o vůbec první systematicky rozpracované pokyny ústředních státních orgánů, jež se zabývaly touto problematikou. Důležité bylo, že se jako první dostaly k podřízeným úřadům státní správy v Čechách¹³⁴ a to řádnou cestou písemného styku. Do té doby nebylo neobvyklé, že nejrůznější pokyny byly předávány pouze ústně – telefonicky nebo skrze prostředníky. „Opatření“ se obracelo na úředníky těmito slovy: „ZNV nařizuje všem ONV, příp. správním komisím, aby ve spolupráci s MNV a správními komisemi bezodkladně přikročily se vší rozhodnou důsledností k vystěhování německého obyvatelstva z území Čech.“¹³⁵ Do odsunu ale podle instrukcí těchto dokumentů prozatím neměly být zahrnuty následující skupiny osob: Němci, u nichž byl předpokládán soudní postih v rámci retribuce, navrátilci z nacistických koncentračních táborů, pokud se v nich ocitli kvůli politickému nebo rasovému pronásledování, Němci, antifašisté, kteří mohli prokázat svou aktivní účast v boji proti nacismu, rakouští státní příslušníci, kteří se vůči Československu nijak neprovinili a osoby žijící ve smíšeném manželství. Poslední velmi sledovanou skupinou byli zaměstnanci nezbytní pro udržení chodu hospodářství. Ti měli být koncentrováni do jednotlivých částí obcí, nebo z několika osad do jedné obce. Do práce se měly zařazovat v první řadě osoby

---

132 Citováno podle STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), část 3: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 3 - 4, s. 325.

133 Tamtéž, s. 331.

134 ZNV v Brně vydal 25. 6. 1945 „Zásadní směrnice pro řízení a provádění akce k vyčištění Moravy a Slezska od Němců“.

135 Citováno podle STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), část 3: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 3 - 4, s. 340.

bezdětné, svobodné a ovdovělé a to muži ve věku nad čtyřicet let a ženy starší pětatřiceti let. Záměrem tohoto opatření bylo snížit porodnost zbylé populace německé národnosti a v budoucnosti tak usnadnit její asimilaci. Cílem pokynů ZNV bylo odsunout co nejdříve co největší počet osob německé národnosti, a proto ani menší ztráty při polních pracích neměly být důvodem ke zpomalení těchto snah. Rovněž setrvání specialistů z oblasti průmyslu a řemesel mohlo přicházet v úvahu jen ve skutečně opodstatněných případech. Nařízení se nezmiňovala o Židech německé národnosti a nerozlišovala mezi říšskými Němci a těmi, kteří pocházeli z Čech. ZNV měl být o průběhu odsunových akcí pravidelně informován. O chystaných transportech měli být s předstihem zpraveni také místní velitelé spojeneckých vojsk. K vysídlování Němců bylo zamýšleno využít různých dopravních prostředků. Mělo probíhat po skupinách. Každý člen transportu mohl nést zavazadlo o hmotnosti do třiceti kilogramů, cennosti, s výjimkou snubních prstenů, koberce, kožešiny, obrazy a peníze si ale za hranice odvážet nesměli. Text obou dokumentů byl záhy předložen k posouzení nadřízenému úřadu ZNV. Ministerstvo vnitra pak členy ZNV informovalo, že vláda sama připravuje směrnice, jež se zaobírají touto problematikou, a proto by bylo vhodnější, aby s rozesláním svých pokynů ještě posečkali. To sice splněno nebylo, ale na základě vyjádření ministerstva se ZNV rozhodl na plnění výše popsaných instrukcí ze strany podřízených úřadů netrvat.¹³⁶

Z výše popsaných peripetií příprav odsunu vyplynulo, že spíše než směrnice, které by určily jakým způsobem a v jakých krocích realizovat vysídlování Němců z našeho území, se k okresním národním výborům a dalším složkám reprezentujícím státní moc dostávaly instrukce týkající se jiných oblastí a resortů, které předepisovaly, jak k Němcům přistupovat, případně dílčí pokyny, které neřešily problematiku systematicky. Třebaže odsun německého obyvatelstva výslovně nebyl jejich tématem, provedení takových pokynů jim bylo vlastně podmíněno nebo jej předpokládalo a bylo s ním těsně provázáno.

---

136 Tamtéž, s. 337 – 349.

3. Odsun Němců z broumovského okresu

Konec války byl časem přesunů velkých skupin obyvatelstva, které zasáhly také území broumovského okresu. Vysídlení Němců bylo pouze jedním z nich, ale bylo tím nejrozsáhlejším. Jakousi jeho organizační předehrou byla řada opatření zaměřených na německé obyvatelstvo, která připravovala podmínky pro uskutečnění odsunu a která mu také vtiskla jeho charakter – charakter vyhnání pokud možno s prázdnou, bez majetku.

3.1 První poválečné migrace obyvatelstva na území broumovského okresu

Události prvních poválečných dnů na Broumovsku se nesly ve znamení velkého zmatku a překotného ruchu. V ulicích obcí a měst se pohybovalo velké množství lidí. Broumovskem jakožto pohraničním okresem nacházejícím se navíc v blízkosti Náchoda, hraničního přechodu, který je přirozenou zemskou bránou a významnou křižovatkou, proudily tehdy davy osob, jež se navracely z míst, kam je válka přivedla. Někteří naopak byly na útěku a hledaly nový domov, případně alespoň nějaké útočiště. Tato skutečnost znamenala pro nové reprezentanty moci a pořádku na Broumovsku jeden z prvních a neodkladných úkolů, které bylo třeba řešit. V těchto květnových dnech se zde pohybovali především bývalí vězňové a zajatci různých pracovních a koncentračních táborů. Předseda národního výboru o tom vypovídal takto: „*Dále se vracelo mnoho polského národa do své vlasti a byli jsme i tímto stěhováním hodně zatíženi. V tytéž [sic!] době se vracelo mnoho repatriantů z koncentračních táborů, n. př. z Ravensbrücku, Dörnhau, Wüstegiersdorfu a další až od Brem a sev. Německa. Všem těmto osobám jsme poskytli všemožnou pomoc, jako jídlo noclehy, prádlo, šatstvo a jízdné do Prahy do hromadných shromaždišť, mezi těmi to bylo hlavně [mnoho] Slováků a hlavně Karpatorusů z Užhorodu, Mukačeva a celé Podkarpatské Rusi...*“ Město Broumov a okolí se také zaplnilo právě propuštěnými nebo uprchnuvšími zajatci z táborů, které se nacházely ve zdejším okrese.¹³⁷ Mezi nimi to byli především Francouzi, Rusové, Angličané,

---

137 Roku 1940 vznikl v Dolním Adršpachu původně internační tábor pro Čechy, od r. 1941 zde byli vězněni Angličané, Rusové, rakouští židé, Srbové. Prošlo jím 65 osob. Téhož roku byly vytvořeny menší zajatecké tábory v Bučnici a Bohdašíně, kde se nacházelo 20, resp. 30 – 40 Angličanů. V Broumově od r. 1941 fungoval tábor pro sovětské zajatce, měl kapacitu pro 70 osob, průměrně zde však bylo umístěno 90 – 100 osob. Táborem prošlo 197 lidí, z toho 116 zemřelo. Od r. 1942 byly menší tábory v Hejtmánkovicích, Velké Vsi a ve Zdoňově. Nacházeli se zde zejména Francouzi a Belgičané. V každém jich bylo maximálně 20. Roku 1943 byly v okrese zřízeny dva největší pracovní tábory - v Broumově, s maximální ubytovací kapacitou pro 1 500 osob, a v Meziměstí, s maximálním počtem míst pro 3 000 osob. Průměrně zde bylo 700 až 800, resp. 1 000 vězňů. Podle BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila – MALÁ, Irena:

ale např. také Poláci, Srbové, Holanďané či Belgičané. Ti všichni, čerstvě opojeni pocitem vítězství, se potloukali okolím, ale zejména městy, a pomáhali si, jak mohli. Vězeňkyně přivezená na podzim 1944 spolu se svou sestrou z Osvětimi-Březinky do Meziměstí, kde v té době byla zřízena pobočka tábora Gross Rosen, na to vzpomínala: *„Byly jsme šťastné. Jako nikdo šťastné, na ničem nezáleželo. Tak jsme chytly ženu, která nás hlídala v našem táboře v Meziměstí, a téměř jsme ji zabily. ... Ona byla velmi zlá, esesačka, bily jsme ji a chtěly jsme ji zabít. První den, prvních pár dní můžeš dělat cokoli. Ale potom nás policie zastavila, nesmíte. Tak jsme šly do domů. Šly jsme do domů, jenom abysme [sic!] ničily věci. ... Zůstaly jsme, řekla bych, asi týden. A po týdnu jsme se má sestra a já rozhodly odjet a vrátit se do Lodže.“*¹³⁸ Všem těmto lidem bylo třeba zajistit kromě stravy a ubytování především brzký odvoz zpět do jejich někdejších domovů.

Broumovský okres se na čas stal výbušnou křižovatkou osob všech možných národností. Proto členové národního výboru v Polici nad Metují hned v prvních dnech své činnosti zorganizovali tlumočnickou službu, do které se přihlásilo 31 dobrovolníků a díky nim se bylo možno domluvit osmi jazyky. V Polici nad Metují začal také v dramatických květnových dnech, kdy již 5. května 1945 se v ní objevili první z vězňů koncentračních táborů, fungovat Československý červený kříž. Během prvních dnů prý ošetřil 126 pacientů, jinak celkem 798. Za pomoci MNV byla zřízena stravovací stanice Československého červeného kříže. Jistou představu o množství osob, které procházelo Broumovskem, se pokusila dát i drobná řeč čísel, kterou pořídila výše zmíněná stravovací stanice v Polici nad Metují: *„Bylo rozdáno do 5. června 36 950 dávek polévky a kávy, t. j. 7 403 l kávy a 11 070 l polévky s masem. K tomu se rozkrájelo 2 300 kg chleba. Nikdo se neptal, zda ten, kdo hladoví, je Čech, Slovák, Polák, Francouz, Belgičan nebo Ukrajinec. ... Mimo to se vařilo pro 56 ruských partyzánů a 8 členů dvou ruských rodin po dobu 21 dní, t. j. 1 408 celodenních jídel. Dále stravovala stanice 33 členů spojovací čtyř, 12 členů Červeného kříže a 36 členů osazenstva firem, celkem 1 701 celodenních jídel.“*¹³⁹ 17. května 1945 dal NV v Broumově vyvěsit výzvy k odevzdávání mužských šatů. Mnozí z potřebných si ale šatstvo opatřovali sami ne zcela legální cestou, a to navzdory tomu, že mezi pokyny, které příslušníci příchozí Rudé armády hned 9. května 1945 vylepili po broumovských ulicích, figuroval i zákaz rabování a dokonce v nich bylo přímo

---

Tábory utrpení a smrti. Praha 1969.

138 JARKOVSKÁ, Lucie: *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945 – 1948 na Královéhradecku.* Praha 2008, s. 210.

139 Jiráskův kraj, roč. 1, č. 8, s. 3 -4 (13.7.1945).

řečeno, že se toto nařízení vztahuje i na členy osvoboditelských sborů. Výmluvně o situaci ve městě vypovídá jeden z květnových oběžníků NV v Broumově, který zakazuje užívání motorových vozidel k jiným účelům, než je naléhavý převoz raněných a nemocných, nebo doprava poživatin.¹⁴⁰ Potřeba motorových vozidel a nedostatek pohonných hmot byla v roce 1945 dlouhodobým jevem.

Tímto začínají poválečné přesuny obyvatelstva na území Broumovska. Zcela jiného charakteru však byla organizace odchodu Němců, kteří nepocházeli z broumovského okresu a před 29. září 1938 neměli československé státní občanství. Mezi nimi byla početná skupina německých uprchlíků z někdejšího říšského území na východě, jež mělo v dohledné době připadnout Polsku. Utekli před Rudou armádou postupující na západ a na Broumovsko se ve větším počtu uchylovali od konce ledna 1945. Dále to byli občané z území dnešního Německa, kteří sem přišli dobrovolně v průběhu války. Z výpovědí iniciátorů těchto událostí lze těžko získat přesné informace, přesto však umožňují utvořit si určitou představu o tom, jak se k této věci NV v Broumově postavil. Předseda Roman Verner popisoval: „*Naše další práce spočívala ve vystěhování asi 45 000 cizinců, většinou německých uprchlíků z Horního Slezska Německa. Tuto celou akci jsme provedli asi během 14 dnů.*“¹⁴¹ Jaroslav Herzán řekl o tomtéž: „*Zde v Broumově bylo asi 50 000 až 60 000 pruských uprchlíků, které jsme okamžitě nechali vyvést za státní hranici.*“¹⁴²

Na obě výše zmíněné skupiny osob, které se bezprostředně po válce nacházely v broumovském okrese, se vztahoval rozkaz vrchního velitelství Rudé armády: „*Všichni cizozemci (osoby navracející se do domova i uprchlíci jakékoliv národnosti, dále všechny cizozemské bývalé pracovní síly) opouští do 19. 5. 1945 bývalý okres Broumov a nastoupí cestu do domova.*“¹⁴³ 19. května 1945 jej vyhláškou vydal NV v Teplicích nad Metují. Podle výpovědi členů národního výboru v Broumově bylo se samotným odsouváním autochtonních broumovských Němců za hranice státu započato až po vyřešení problému s přítomností výše uvedených cizinců.

---

140 SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumovska v letech 1945 – 1947*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008, s. 63 – 64.

141 ABS-P, f. Zemský odbor bezpečnosti, sign. 315-196-6 – výslechové protokoly sepsané se členy prvního NV v Broumově a s dalšími osobami na počátku února 1946 v rámci vyšetřování vedeném na základě trestního oznámení na Jos. Brandejse a spol.

142 Tamtéž.

143 SOkA Náchod, f. MNV Teplice nad Metují, inv. č. 1608, kt. 142; SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumovska v letech 1945 – 1947*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008, s. 38.

3.2 Poválečná opatření vůči Němcům v broumovském okrese

Německá správa, jak na území bývalé Říšské župy Sudety, tak správa protektorátní v někdejší soudním okrese Police nad Metují, se skončením války definitivně ztratila svůj vliv. Nositeli veškerých dalších opatření, včetně těch zaměřených na Němce, se stali reprezentanti obnoveného Československa a to zcela v duchu výše nastíněných principů pojetí tohoto státu, tudíž jimi byli výhradně Češi. Z počátku k nim také náleželi příslušníci ozbrojených formací, kteří se podíleli na osvobození dosud ještě formálně nepřátelského území. Nejvýznamnější vojenskou silou, která vstoupila na území Broumova jako první, byla Rudá armáda. Ačkoli obsadila Broumovsko bez boje, zřejmě docházelo ke střetům se členy německých ozbrojených sil, kteří v oblasti po malých skupinkách či jako jednotlivci zůstali. Svědčí o tom evidence válečných hrobů pořízená v roce 1949 na základě hlášení jednotlivých stanic SNB. V lese u Meziměstí byl nalezen mrtev šikovatel zbraní SS a jeden neznámý německý voják. Byli uloženi ve společném hrobě na hřbitově v Ruprechticích. Zde se také nachází hrob sedmi neznámých sovětských zajatců. Ve Verněřovicích je pohřben jeden německý a jeden neznámý ruský voják. Ve Vižňově je hrob npor. RA Běrdnjaka.¹⁴⁴ Na hřbitově v Heřmánkovicích byl uložen sedmačtyřicetiletý příslušník německé národnosti.¹⁴⁵ Hlášení neuváděla bližší okolnosti střetů. Případ, který se vymyká z řady výše popsaných zpráv stanic SNB se odehrál v Polici nad Metují, kde bylo německé obyvatelstvo ve výrazné menšině. 12. května 1945 zde bylo zastřeleno 11 příslušníků SS, z toho pouze dva překročili věk 30 let, nejmladší z nich byl osmnáctiletý. Byli dáni do hromadného hrobu za hřbitovní zdí. Spolu s nimi tam byli uloženi též dva jménem neznámí příslušníci SS, kteří si 12. a 13. května 1945 vzali život sami.¹⁴⁶ Je dost pravděpodobné, že se jednalo o verdikt jakési lidové spravedlnosti. Pro tento výklad svědčí i zpráva Oblastní kriminální úřadovny v Hradci Králové z 11. září 1947, která pojala tento případ do seznamu závažných událostí z roku 1945, které by mohly přicházet v úvahu k dalšímu prošetření, a označila ji zde za exekuci.¹⁴⁷ K vyšetřování této věci ale nedošlo a popravení se ocitli v kategorii válečných obětí. V broumovském okrese blízkém obvodu stanice SNB v Novém Městě nad Metují, kde

---

144 NA, f. Archiv Huberta Ripky, kt. 212, sig. 1-116-35-2/4 – Hlášení Velitelství stanice SNB v Meziměstí z 20. 6. 1949.

145 Tamtéž – Hlášení Velitelství stanice SNB v Broumově z 22. 6. 1949.

146 Tamtéž – Hlášení Velitelství stanice SNB v Polici nad Metují ze 17. 6. 1949 Pochovaní byli v květnu 1948 exhumováni a pohřbeni přímo na hřbitově.

147 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 57 – OKÚ v Hradci Králové, Porevoluční události, materiál pro bezpečnostní výbor ÚNS z 11. 9. 1947, č. j. 038/10/-47.

většina obyvatel byla české národnosti, byly v katastru obce Šonov nalezeny masové hroby německých válečných zajatců, jeden v Uždilově lomu se 120 – 140 osobami, jeden při cestě mezi obcí Vrchoviny a Náchodem se 42 mrtvými, další hroby s jednotlivci byly nalezeny v okolních lesích.¹⁴⁸ Podobné případy takto masového charakteru pro okres Broumov nemáme zaznamenány.

Až do příchodu československých branných sil stála Rudá armáda v čele vojenské správy broumovského okresu. Ve spolupráci s národním výborem v Broumově vydávala rozkazy a nařízení. Jedno z prvních, které se také dochovalo v archivních pramenech, je vyhláška publikovaná národním výborem v Broumově 15. května 1945. Tlumočila rozkaz velitelství Rudé armády, aby 1.) všichni členové NSDAP a jejích odboček odevzdali do 18. května 1945 své radiopřijímače a fotoaparáty na někdejší starostenském úřadě, 2.) všichni obyvatelé české národnosti a organizovaní členové komunistické a sociálně demokratické strany se osobně hlásily v Broumově v budově bývalého policejního úřadu a v ostatních obcích na někdejších starostenských úřadech, 3.) všichni cizozemci do 19. května opustili broumovský okres.¹⁴⁹ Rudá armáda na území Broumovska neměla své stálé okupační posádky. Nejbližší se nacházely za československými hranicemi v Neurode¹⁵⁰ a ve Friedlandu.¹⁵¹ Po příchodu československé armády, ale také četnictva a policie, převzaly dosavadní úkoly spojenecké armády tyto ozbrojené složky a spolu se správními orgány činily další opatření dotýkající se života Němců na Broumovsku.

Základním požadavkem v neklidné a nestabilní poválečné době bylo zajistit bezpečnost a pořádek. Bylo potřeba zabránit neklidu v ulicích a odstranit jeho průvodní jevy, jimiž bylo především rabování opuštěných skladů a vykrádání pouličních obchodů. Zřejmě však drancování státního majetku nedosáhlo nějakých extrémních rozměrů, poněvadž Broumovsko nebylo zmiňováno jako oblast v tomto směru ohrožená.¹⁵² Podle hlášení bezpečnostních orgánů je měli na svědomí především bývalí vězni pracovních táborů.¹⁵³ Proto byla vyvíjena intenzivní činnost směřující k repatriaci pokud možno všech osob, které neměly v okrese před začátkem války domovské právo.

---

148 Tamtéž – Hlášení Velitelství stanice SNB v Novém Městě nad Metují z 20. 6. 1949.

149 SOkA Náchod, f. MNV Teplice nad Metují, inv. č. 1608, kt. 142, fol. 41.

150 Dnes Nowá Ruda v Polsku.

151 Dnes Mieroszów v Polsku, SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 103 – Situační hlášení četnického oddílu v Broumově Velitelství četnického oddělení v Hradci Králové z 31. 5. 1945.

152 ABS-KA, f. A 14, i. j. 6 – Situační zprávy o průběhu revoluce v květnu 1945, Situační zpráva Velitelství četnického oddělení Hradec Králové pro Zemské četnické velitelství v Praze z 12. 6. 1945

153 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 103 – Situační hlášení četnického oddílu v Broumově Velitelství četnického oddělení v Hradci Králové z 31. 5. 1945.

Další bezpečnostní opatření směřovala k vyhledávání a zneškodňování ozbrojených sil. S tím souvisela také snaha zabavit a mít pod kontrolou veškeré zbraně v okrese. Vojenské úsekové velitelství v Náchodě dalo pokyn k odevzdání zbraní, který jednotlivá velitelství rot rozmístěných v broumovském okrese publikovala skrze vyhlášky. 21. května 1945 tak učinilo velitelství 6. roty v Teplicích nad Metují. Právě vyhledávání zbraní bylo záminkou a příčinou mnoha násilností vůči Němcům.¹⁵⁴

Soubor pokynů, jak dále přistupovat k obyvatelstvu německé národnosti, poskytlo svolání vlády z 11. května 1945. Vybízelo k zneškodnění všech aktivních nacistů a k zajištění jejich majetku ve prospěch národa a státu. Z úřadů a všech veřejných i soukromých institucí nařizovalo vyloučit „zrádné, kolaborantské, zbabělé a národně a státně nespolehlivé živly“. Všichni, kdo zradili národ a spolupracovali s Němci měli být postaveni před lidové soudy, které, jak proklamovalo toto prohlášení, měly být co nejdříve zřízeny. Instruovalo národní výbory, aby ve spolupráci se závodními výbory průmyslových podniků daly do národní správy majetek Němců, ale i „zrádců a kolaborantů“. Na venkově měla být připravována konfiskace půdy, která patřila „cizácké šlechtě, Němcům, zrádcům a kolaborantům“.¹⁵⁵ Ve všech bodech vycházelo z vládního programu z 5. dubna 1945. V něm figurovalo další opatření: „*Zavřeny budou všechny německé a maďarské školy v českých a slovenských městech, mezi nimi i pražská německá univerzita a německá technika v Praze a Brně, jež se ukázaly být nejhoršími fašistickými a hitlerovskými hnízdy u nás. Také německé učitelstvo obecných a středních škol bylo z hlavních opor hitlerismu a henleinismu v našich zemích, a protože je to zjev masový, budou – až do konečného rozhodnutí o německé otázce - vůbec uzavřeny všechny německé školy.*“¹⁵⁶ Tento záměr byl vtělen do výnosů ministerstva školství a osvěty ze 7. a 12. června 1945 a definitivně pak z 16. října 1945. Dekrety prezidenta republiky č. 122 a 123/1945 Sb. z 18. října 1945 byly zrušeny německé vysoké školy.¹⁵⁷ Do školního života přinejmenším v městě Broumově, o němž máme v tomto směru

---

154 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56.

155 VNPČP, s. 250 – Dokument 16, Prohlášení čs. vlády NF po jejím příjezdu do Prahy z 11. 5. 1945; Instrukce v něm uvedené byly později uzákoněny dekrety prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nespolečenství a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů z 19. 5. 1945, č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa z 21. 6. 1945, č. 27/1945 Sb., o jednotném řízení vnitřního osídlení ze 17. 7. 1945, č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci a dekretem č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy z 25. 10. 1945.

156 Tamtéž – Dokument 1A, Program první československé vlády NF z 5. 4. 1945.

157 Tamtéž, s. 440.

informace, však tyto úpravy nezasáhly, protože provoz německých škol byl zde přerušen již na sklonku války. Školní budovy byly využity jako ubytovny pro uprchlíky, v jedné z nich se nacházel již v roce 1944 vojenský lazaret, který byl odtud v lednu 1945 přemístěn do Budyšína.¹⁵⁸ V neuspořádaných poválečných poměrech výuka v německém jazyce obnovena nebyla. Zato ministerstvo školství a osvěty vyslalo do Broumova své zmocněnce, aby tu bylo co nejdříve zahájeno vyučování na českých školách. Jako první byla slavnostně otevřena 21. června 1945 česká měšťanská a obecná škola v Broumově, potom také ve Stárkově a v Teplicích nad Metují. V dalším školním roce na Broumovsku již fungovalo na čtyřicet různých škol.¹⁵⁹

V červnu 1945 bylo výnosem ministerstva vnitra nařízeno zastavit vydávání německých tiskovin. Opatření nebylo namířeno pouze proti německým vydavatelům, ale zakazovalo i československým správním orgánům publikovat jakékoli německé nebo českoněmecké časopisy.¹⁶⁰ Němcům byla také hromadně odebírána rádia. Obyvatelstvo německé národnosti tak mělo značně omezenou možnost snadného přístupu k informacím a bylo více odkázáno na jejich získávání v osobním styku.

Prostřednictvím vyhlášek místních správních orgánů byla uveřejňována různá lokální opatření vůči Němcům. V broumovském okrese byli označeni páskou na rukávu, antifašisté – členové komunistické strany a sociální demokraté – museli nosit červenou, ostatní bílou.¹⁶¹ Toto ustanovení bylo znovu potvrzeno vyhláškou OSK v Broumově 21. června 1945 a pásky měly být orazítkované.¹⁶² Pro německé obyvatelstvo platilo omezení pohybu, k jízdě vlakem museli mít potvrzení místní správní komise a ve večerních hodinách nesměli vycházet ven. Měli omezený i vstup do hospod a v lednu 1946 ONV toto ustanovení změnil a povolil Němcům vstup do těch podniků, ve kterých byla možnost pro ně vyhradit zvláštní místnost.¹⁶³ Ačkoli se mnohá z opatření neměla vztahovat na Němce označené za antifašisty, v praxi to nebylo dodržováno a sama OSK v Broumově na četné stížnosti z jejich řad reagovala usnesením, které potvrdilo její dřívější rozhodnutí. Podle něj měli rovněž Němci vyňati z protiněmeckých opatření odevzdat své radiopřijímače místní správní komisi, a to do dočasné

---

158 *Das Braunauer Land: Ein Heimatbuch des Braunauer Ländchens, des Adersbach-Wekelsdorfer und Starkstädter Gebietes.* Forchheim 1971, s. 687.

159 *Jiráskův kraj.* roč. 1, č. 4, s. 4; tamtéž, č. 6, s. 4; KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 - 1948.* Hradec Králové 1982, s. 23.

160 VNPČP, s. 417 – Dokument 136, Výnos MV z 5. 6. 1945.

161 Např. v sousedním okrese Hronov museli nosit na zádech žluté „D“ v kroužku; VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 263, kt. 48 – Souhrn zpráv Velitelství 1. voj. oblasti, 2. odd. do 13. 6. 1945 z téhož dne, č. j. 172/zprav. 45.

162 KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumowska.* Broumov 1989, s. 97.

163 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 222, kt. 45 – Protokol ze schůze ONV konané 18. 1. 1946.

úschovy, a i pro ně platilo ustanovení o vycházení po večerní uzavírací hodině stanovené pro Němce.¹⁶⁴

Již v prvních poválečných dnech bylo započato se zajišťováním a zatýkáním osob považovaných za státní nepřátelské z důvodu jejich spolupráce s nacistickým režimem. Ve vztahu k německé menšině mělo podle vlády být vodítkem toto: „*Pokud jde o německé a maďarské válečné provinilce, postará se vláda o jejich okamžité zneškodnění, uvěznění a předání mimořádným lidovým soudům. ... Budou zřízeny tábory pro konfinování německých a maďarských příslušníků, kteří měli jakoukoli spojitost s nacistickými a fašistickými organizacemi, s jejich aparátem a s jejich ozbrojenými a teroristickými formacemi.*“¹⁶⁵ Za tím účelem byly k internaci Němců v broumovském okrese využívány věznice někdejších okresních soudů v Broumově, Teplicích nad Metují a Polici nad Metují. Brzy však byla kapacita těchto prostor pocíťována jako nedostačující a koncem května 1945 byla zřízena internační střediska v Broumově s ubytovací kapacitou pro 220 osob a v Polici nad Metují pro 300 osob. Němci zadrženi v broumovském okrese byli posíláni také do internačního střediska Tmavý důl, jehož vězňové chodili pracovat do uhelných dolů v Malých Svatoňovicích.¹⁶⁶ Na toto středisko si později ONV v Broumově několikrát stěžoval kvůli tomu, že v něm dochází k častým útěkům vězňů. V broumovském okrese vedle internačních zařízení fungovala pracovní a sběrná střediska v Broumově a o něco později také v Meziměstí, která vznikla na místech táborů zřízených za války. O tom, že v počátcích probíhalo zatýkání podezřelých osob chaoticky a do značné míry nekontrolovaně svědčí vojenské hlášení: „... o národní bezpečnost má pečovat 5 složek a to: četnictvo, státní policie, místní policie, místní SNB (vel. Brandejs), pražský SNB. Spolupracuje jen četnictvo a státní policie. Ostatní složky pracují samostatně, bez jakékoli vzájemné spolupráce. Na př. osoby, které zajistí SNB, nedovolí vyslechnout příslušníky četnictva, kterému také není známo, kdo byl zajištěn, kam byl odvezen a co se se zajištěným stalo. Je nutno, aby v tak exponovaném pohraničním městě byla zajištěna dokonalá spolupráce všech složek národní bezpečnosti a zjednána náprava.“¹⁶⁷ O počtu zatčených se na Broumovsku nevedla žádná evidence. Jinak

---

164 Tamtéž – Protokol ze schůze ONV konané 3. 8. 1945.

165 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011 – Dokument 1A, Program první čs. vlády NF z 5. 4. 1945.

166 ABS-KA, f. E7 – Broumov, ; ABS-P, f. 2M, sign. 10734.

167 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 267, kt. 49 – Zpráva Velitelství 1. oblasti, 2. odd. ze 17. 7. 1945 o vojenskopolitické situaci v Kladsku, č. j. 1102/taj. zprav. 45.

tomu bylo v Polici nad Metují dokud spadala pod správu náchodského okresu.¹⁶⁸ Vedení výslechů a zpracovávání spisů zadržených osob měla na starost okresní vyšetřující komise¹⁶⁹ zřízená při OSK v Broumově 22. června 1945. Od 1. října 1945 pracovala v novém složení a z této doby také existuje větší množství informací o její činnosti.¹⁷⁰ Do konce roku 1946 zpracovala 831 spisů osob podezřelých ze spáchání trestných činů, které popisoval dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. června 1945. Mezi obviněnými bylo 21 Čechů. V 83 případech bylo trestní řízení zastaveno a u 495 byl upřednostněn odsun před potrestáním. Spisy OVK postupně předávala veřejnému žalobci u mimořádného lidového soudu¹⁷¹ v Hradci Králové.¹⁷² Z broumovského okresu se tak před MLS v Hradci Králové dostalo 157 osob, což činilo 12,4 % z celkového množství souzených tímto tribunálem. Vysokým funkcionářům NSDAP se podařilo trestu včas uniknout. Broumovský okresní vedoucí NSDAP a zároveň starosta města Broumova Josef Spitzer nebyl ani zažalován ani souzen.¹⁷³ Někdejší funkcionář Říšské župy Sudety, předseda župní kanceláře DAF¹⁷⁴ Hubert Birke, rodák z Heřmánkovic, se 12. května 1945 zastřelil.¹⁷⁵ Většinu odsouzených funkcionářů NSDAP tvořili ti, kteří stáli na nejnižším organizačním stupni, tzv. blockleitři¹⁷⁶. Podobně tomu bylo i v případě členů SA, SS, NSKK¹⁷⁷ a dalších organizací spjatých s nacistickým režimem. Na základě dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti z 27. října 1945 OVK v Broumově zpracovala 313 obvinění, spisy pak postupovala trestní nalézací komisi při ONV v Broumově, nebo očištné komisi veřejných zaměstnanců v Hradci Králové. Broumovská trestní nalézací komise

---

168 JARKOVSKÁ, Lucie: *Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945- 1948 na Královéhradecku*. Praha 2008, s. 53.

169 Dále OVK.

170 ABS-P, f. 2M, sign. 10734 a 11595.

171 Dále MLS.

172 SOKA Náchod, f. MNV Teplice nad Metují, inv. č. 1608, kt. 142, fol. 41 – Zpráva o činnosti rady ONV v Broumově za II. pololetí 1946 pro I. pololetní okresní sjezd 16. 2. 1947.

173 JARKOVSKÁ, Lucie: *Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945- 1948 na Královéhradecku*. Praha 2008, s. 95 a 251.

174 Deutsche Arbeitsfront, Německá pracovní fronta.

175 SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumova v letech 1945 – 1947*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008, s. 36; H. Birke byl od r. 1919 do počátku války redaktorem nacionalisticky a antisemitsky orientovaného časopisu *Deutscher Bote* vydávaného v Broumově. V parlamentních volbách r. 1935 byl zvolen poslancem SdP. Podle OTTE, Miroslav.: *Broumovské noviny před rokem 1945*. In: *Broumovské noviny*, roč. 1, č. 1, s. 13 – 15.

176 Nejmenší organizační složkou NSDAP byl blok, který tvořilo 40 až 60 domácností, v čele stál Blockleiter. Bloky tvořily tzv. okrsek, buňku (Zelle), kterou vedl Zellenleiter. Z buněk sestávala místní skupina (Ortsgruppe), která mohla zahrnovat 1500 – 3000 domácností, v jejím čele stál Ortsgruppenleiter. Jeho nadřízeným byl okresní vedoucí, Kreisleiter, nad kterým stál župní vedoucí, Gauleiter, NSDAP.

177 Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps, Národněsocialistický motorizovaný sbor.

pak posuzovala 111 případů. Pouze u 20 z nich vynesla odsuzující rozsudek k celkovému trestu odnětí svobody na 2 roky, 2 měsíce a 12 dnů a pokutě 122 000 korun. U ostatních shledala obvinění vůči zadrženým osobám jako neopodstatněná.¹⁷⁸

V důsledku výše popsaných opatření byli do továren a podniků, ale také do menších zemědělských hospodářství a živností, dosazováni národní správci, kteří se stali nezvanou součástí života mnoha německých rodin. Zpochybnění práva vlastnit určitý majetek vedlo podle výpovědí pamětníků k tomu, že Němci nesměli zamykat své domy a kdokoli, kdo přišel, si z nich mohl cokoli odnést. Ve vzpomínkách Němců figuruje řada příběhů o krutém zacházení s nimi, které mnohé z nich stálo život. A v neposlední řadě se brzy přikročilo k vyhánění německých obyvatel z jejich domovů. Často jim ani nebylo dáno dost času na to, aby se dobře připravili a zabalili si na cestu.¹⁷⁹ V roce 1945 ještě broumovští reprezentanti státní moci nevěnovali žádnou pozornost tomu, co se má dále dít s odsunovanými Němci, ani tomu, jaké problémy způsobí neohlášený příchod velkých skupin obyvatelstva sousedním státům. Při provádění odsunu si počínali přesně podle představ vlády a prezidenta, kteří se domnívali, že „... *Sudety musí být přestěhovány úplně. Tam nesmí zůstat žádný Němec. ... Němci se odevzdají na hranicích a nebudeme se o ně dále starati.*“¹⁸⁰

3.3 Odsun v roce 1945

Vysídlování Němců z Broumova bylo významně ovlivněno faktory, které byly spjaty s hospodářskou politikou československého státu. Jeho průběh byl svázán především ohledy na vývoj zemědělství a průmyslu v okrese. V mnoha směrech jím byl urychlován a zároveň jeho možnosti a limity vedly ke zpomalování vysídlovací akce. Samotným záměrem proklamovaným centrálními orgány státní správy bylo rychlé převzetí hospodářství do českých rukou, jeho realizace se však protahovala. Československé hospodářství se nemohlo v tak krátké době obejít bez dosavadních pracovních sil, které v broumovském regionu přirozeně představovali Němci. Dlouhodobá potřeba německých pracovních sil se

---

178 SOKA Náchod, f. MNV Teplice nad Metují, inv. č. 1608, kt. 142, fol. 41 – Zpráva o činnosti rady ONV v Broumově za II. pololetí 1946 pro I. pololetní okresní sjezd 16. 2. 1947.

179 Viz. příloha č. 7.

180 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 287 – Dokument 46, Zápis o schůzi rady ZNV v Praze 17. 5. 1945 – Těmito slovy tlumočil člen ZNV mínění vlády a prezidenta v otázce přesídlení Němců, jak mu je v osobním rozhovoru sdělil kancléř Jaromír Smutný.

projevila více v průmyslových podnicích a nejvíce v hornictví. V zemědělství probíhala výměna pracujících rychleji a dříve. Základním znakem odsunu Němců v tomto kontextu je fakt, že probíhal současně s procesem osídlování Broumovska českými a slovenskými obyvateli a jeho průběhem byl stimulován.

Pro odsun v jeho první fázi bylo charakteristické, že se o něm nezachovaly žádné soustavné záznamy. V počátcích bezprostředně po válce ještě nebyly plně zformovány jednotlivé složky státní moci, podstatnější však bylo, že neexistovala závazná a přesná právní úprava, která by stanovila, jak při realizaci odsunu postupovat a kdo, jaká instituce, za ni nese formální odpovědnost. Kompetence různých armádních a bezpečnostních složek a národních výborů, resp. správních komisí, nebyly jednoznačně vymezeny, překrývaly se a rozhodující roli hrála iniciativa konkrétních veřejných činitelů v daném místě. Ucelenější záznamy o plánování odsunu se nenacházejí ani v zápisech z jednání pléna okresní správní komise a pozdějšího národního výboru, ani v protokolech ze schůzí rady okresního národního výboru, protože již 16. června 1945 bylo stanoveno, že okresní správní komise jako celek se usnese na základních směrnících činnosti a k rozhodování v jednotlivých oblastech podléhajících okresní správě jsou kompetentní příslušné referáty, jež si mohou počínat do značné míry samostatně. V řešení otázek odsunu byl nejdůležitějším referát osídlovací a bezpečnostní. Ani v jejich agendě se však nenalézají k tomuto tématu systematické záznamy.

Květen 1945 v Broumově

Pro počátky odsunu v měsíci květnu jsme odkázáni zejména na výpovědi členů prvního národního výboru v Broumově. Podle nich byli nejprve vypravováni za hranice říšíští Němci, tzv. národní hosté, a repatriováni váleční zajatci a vězňové koncentračních a pracovních táborů. Pak teprve přišli na řadu Němci z Československa. Nejprve prý probíhaly odsuny pouze z města Broumova, což potvrdila i policejní zpráva z 6. června 1945.¹⁸¹ Předseda národního výboru Roman Verner tvrdil, že šlo přibližně o 25 rodin denně. Ke konci května, kdy již československá armáda plně obsadila broumovský okres, měli vojáci za úkol uzavřít státní hranici a zamezit přístupu Němců. Naopak Němce z československého území měli propouštět a to bez jakéhokoli majetku.¹⁸² Armádní místa líčila situaci: „*Nálada obyvatelstva je stísněná, očekává se nějaký rázný čin vlády. Mezi lidem kolují pověsti, že ještě není vše*

---

181 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 434 – Dokument 146, Situační zpráva Státního policejního úřadu v Broumově pro prezidium Zemského úřadu v Praze z 6. 6. 1945.

182 Tamtéž, s. 340 – Dokument 87, Hlášení velitelství 3. divize pro velitelství 1. čs. armády v Praze o situaci v úseku Náchod z 25. 5. 1945.

skončeno a že se ještě něco stane. ... Na př. v Trutnově a Broumově je hlášena většina členů Nár. výb. národnosti německé a snaží se všemožně stěžovat práci čs. úřadů i armády a podporovat Němce.¹⁸³ Toto kritické hodnocení státní správy v Broumově se projevilo při první zdokumentované odsunové akci v broumovském okrese, která nakonec proběhla 30. a 31. května 1945. Její organizace se stala předmětem sporu mezi dosavadním vedením města a partyzánskými ozbrojenými formacemi významně podporovanými okruhem lidí, kteří se o něco později zapojili do činnosti okresní správní komise nebo byli přímo jejími členy. Doposud probíhal odsun Němců pod plnou kontrolou národního výboru. Jeho členové vybírali osoby určené k vystěhování a po malých skupinách je posílali za hranice. Koncem května se však do budovy úřadu dostavil velitel partyzánských jednotek Horák a kritizoval tento postup. O několik dní později se členové národního výboru sešli s kapitánem Horákem a budoucími pracovníky okresní správní komise k jednání o dalším způsobu odsunu. Byl jim předložen velmi rázný plán, podle nějž měl být Broumov zbaven Němců během tří dnů. Za tím účelem bylo město rozděleno na tři části, z nichž se měli obyvatelé hromadně stěhovat. Členové národního výboru s touto strategií nesouhlasili, poukazovali na technickou a organizační náročnost jejího provedení a také na hospodářské důsledky takové akce. Broumovské obyvatelstvo bylo dle posledního předválečného sčítání lidu z 82 % německé národnosti a ačkoli se tento poměr vlivem války trochu pozměnil, stále se hospodářství města i okresu bez Němců neobešlo. Přesto své názory neprosadili a byli nuceni přikročit k provedení odsunu dle předloženého návrhu. Ještě téhož večera v 18 hodin byl tento plán uveřejněn prostřednictvím městského rozhlasu a obyvatelům první části Broumova bylo uloženo, aby byli do páté hodiny ranní následujícího dne připraveni k vystěhování. Dalšího dne skutečně došlo k odsunu. Velitel Horák však prosadil, že 31. května 1945 má odsun obyvatel z druhé a třetí části města proběhnout najednou.¹⁸⁴ Ačkoli se celé akce účastnilo vojsko i bezpečnostní sbory s plným nasazením, nebylo možné původní záměr uskutečnit. Během 30. května 1945 bylo vystěhováno asi 160 osob a 31. května 1945 asi 200 osob. Většina odsouvaných se však vrátila zpátky.¹⁸⁵ Pravděpodobně právě na tento nevydařený pokus o masový transfer německého obyvatelstva vzpomínal Anastáz Opasek, převor

---

183 Tamtéž.

184 ABS-P, f. 315, sign. 315-196-6, Protokol z výslechu Romana Vernera z 1. 2. 1946 u úřadu národní bezpečnosti v Broumově.

185 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 435 – Dokument 146, Situační zpráva Státního policejního úřadu v Broumově pro ZNV z 6. 6. 1945.

břevnovského kláštera, který se v této době vydal do Broumova, aby pomohl svým bratřím v klášteře v Broumově a v Polici nad Metují, protože hrozilo, že se na komunitu mnichů i církevní majetek budou vztahovat tatáž opatření, jaká se tehdy uplatňovala vůči Němcům a jejich jmění. Napsal o tom: „*Než jsme dojeli, zastavila nás policie u závory, která přetínala silnici. Den předtím byl totiž proveden pokus o odsun: sebrali několik set obyvatel a nahnali je ke kladským hranicím, polské hlídky je však nepustily dál. Zubožení lidé s ranečky se vrátili do Broumova. Mnozí z nich, hlavně z inteligence, spáchali ještě před pochodem sebevraždu, jak jsem ve městě slyšel vyprávět.*“¹⁸⁶ Policejní úřad v Broumově v souvislosti právě s tímto odsunem evidoval 22 sebevražd. Nakonec byla část vypovězených osob odvezena jako pracovní síly na Náchodsko a Jaroměřsko. Další odsuny z města Broumova probíhaly jako dříve pod vedením místní správní komise a prováděla je zdejší uniformovaná policie a městská policie. Zajímavé je, že argumentem pro ukončení tohoto odsunu byl členům národního výboru VIII. článek vládního programu, který byl naopak povětšinou chápán jako právní podklad pro realizování odsunů. Ve skutečnosti se v něm hovořilo pouze o vypovězení Němců, kteří „budou souzeni a odsouzeni pro zločin proti republice a českému a slovenskému národu“ a těch, kdo přišli po Mnichovu 1938 a nikterak se nezapojili do práce ve prospěch Československa.¹⁸⁷ Vojenské hlášení shrnulo situaci následovně: „*Ve městech a průmyslových oblastech pohraničí jako Liberec, Jablonec, Šumburk, Broumov, Žacléř, Trutnov nedá se ... provést vystěhování Němců najednou ve větším měřítku, protože by veškeren hosp. život se rázem zastavil. Celkové vystěhování vyžádá si zde delší doby. Prozatím se provádějí důkladné domovní prohlídky a osoby nespolehlivé a postradatelné se odesílají za hranice.*“¹⁸⁸ Ačkoli sama praxe ukázala, že rychlý a radikální postup při odsunu Němců se nedá uspokojivě realizovat, přesto tato událost vnesla trvalý spor mezi vedení města z řad broumovských starousedlíků a budoucími členy okresní správní komise, kteří sem přišli z okolních okresů. Nesoulad se zřejmě projevil i ve vztahu k armádě, poněvadž v situačním hlášení z konce června 1945 se objevila stížnost I. praporu 4. pěšího pluku se sídlem velitelství v Broumově na to, že poměr mezi vojskem a SNB není zcela vyjasněný, že činnost vojska je podceňována

---

186 OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992, s. 128.

187 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 435 – Dokument 146, Situační zpráva Státního policejního úřadu v Broumově pro ZNV z 6. 6. 1945; Tamtéž, s. 222 – Dokument 1, Program první československé vlády NF z 5. 4. 1945.

188 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 372 – Dokument 106, Zpráva velitelství II. armádního sboru pro Velitelství 1. oblasti z 31. 5. 1945.

a jako celek je podezříváno.¹⁸⁹

Koncem května však již musely probíhat odsuny za hranice i v jiných místech okresu. K 31. květnu 1945 bylo prý z města Broumova vystěhováno 700 osob a v prostoru kolem Meziměstí se denně odsouvalo přibližně 10 rodin.¹⁹⁰ K 11. červnu 1945 bylo z Broumova evakuováno 1000 osob německé národnosti.¹⁹¹ Do konce tohoto měsíce bylo z prostoru Broumov – Meziměstí odsunuto přes již zmíněný hraniční přechod u Janoviček 1600 osob, z prostoru Teplice nad Metují – Horní Adršpach se přes hranici mezi Zdoňovem a Rósanou přepravilo 600 osob. Přes tento přechod byli odsouváni také Němci z Jaroměře.¹⁹² Podrobnější čísla nabízela vojenská zpráva z 22. června 1945.¹⁹³ Pro větší přehlednost jsou její záznamy vypsány do následující tabulky. Jedná se o počty velmi přibližné, poskytující jakousi rámcovou představu o průběhu odsunu, ale nelze je chápat jako přesnou evidenci vysídlenců. Vzhledem k tomu, že ve zprávě je jejich množství vyjádřeno také procentuálně, je tabulka doplněna o údaj o počtu německého obyvatelstva v dané obci tak, jak byl zaznamenán při sčítání lidu v roce 1930.¹⁹⁴ I ten je nutno chápat jako orientační, protože počet německého obyvatelstva se díky okolnostem vyvolaným válkou změnil.

Množství odsunutých obyvatel v %	Obec v soudním okrese Broumov, *Obec v soudním okrese Teplice nad Metují	Počet odsunutých obyvatel k 18. 6. 1945	Počet Němců v obci roku 1930 (v obci samé / včetně obcí správně k ní náležejících)
10 %	Horní Adršpach *	79	815
	Jetřichov	124	1156
	Libná *	39	357
	Ruprechtice	1	1077

189 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 263, kt. 48 – Situační hlášení velitelství II. sboru pro Velitelství 1. oblasti z 28. 6. 1945, č. j. 89/Taj. 1. odděl. 1945.

190 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 372 – Dokument 106, Zpráva velitelství II. armádního sboru pro Velitelství 1. oblasti z 31. 5. 1945.

191 VÚA-VHA, f. VO1, kt. 48 – Zpráva 1. oddělení Velitelství 1. vojenské oblasti o evakuaci Němců z 13. 6. 1945 na základě hlášení došlých do 11. 6. 1945.

192 VÚA-VHA, f. VO1, kt. 49 – Celková situační zpráva k 1. 8. 1945 II. sboru z 9. 8. 1945, příloha č. 5 „Přehled vysídlování německého obyvatelstva v oblasti II. sboru do 31. 7. 1945“, č. j. 177/Taj. 1. odd. 1945; ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011 – dokument 366 C.

193 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 263, kt. 48 – Zpráva 1. oddělení Velitelství 1. vojenské oblasti o vystěhování německého obyvatelstva z 22. 6. 1945, stav k 18. 6. 1945, č. j. 288/taj. zprav. 45.

194 *Statistický lexikon obcí v Republice československé*. Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, Praha 1934, s. 26 – 28.

	Šonov	1	1033
	Teplice nad Metují *	105	712 / 1088
	Zdoňov *	122	1050
10 % – 25 %	Božanov	122 - 305	1078 / 1123
	Broumov	567 - 1418	6016
	Hejtmánkovice	127 - 317	1211
	Heřmánkovice	184 - 460	1467 / 1717
	Martínkovice	150 - 375	1517
	Otovice	97 - 243	903
50 %	Meziměstí	551	888 / 1185

V následujících měsících nejsou hlášení o stavu vysídlování německého obyvatelstva tak četná. Pravděpodobně to souviselo s tím, že se během léta nepodařilo na diplomatickém poli obhájit a prosadit strategii rychlého a masového odsunu Němců. Definitivním stvrzením tohoto faktu byl výsledek postupimské konference, na jehož základě musely být další odsuny zastaveny.

Působení Wehrwolfu v broumovském okrese

Jedním z faktorů, který ovlivňoval postoj k Němcům a tím pádem také způsob a rychlost jejich odsunu, byla problematika ozbrojené rezistence Němců. Přírodní podmínky broumovského okresu zintenzivňovaly pocit možného ohrožení, poněvadž získat plnou kontrolu v náročném terénu skal a lesů nebylo snadné. Ještě v pozdním létě figurují Adršpašsko teplické skály a Broumovské stěny ve vojenských i policejních hlášeníh jako nezvládnutý prostor. Podle jejich informací se na těchto místech měly zdržovat nepřátelské ozbrojené síly, avšak, že by zaútočily, o tom se materiály nezmiňují. Asi nejčastěji se v souvislosti s ozbrojeným vzdorem Němců hovořilo o ilegální organizaci wehrwolf. Také na území broumovského okresu se začalo po wehrwolfu pátrat a nakonec byla skutečně objevena jistá skupina, která byla identifikována jako součást této organizace. O tom, že kampaň proti wehrwolfu byla využívána k podpoře nepřátelského naladění vůči Němcům jako celku, svědčí zpráva o dopadení zmíněné skupiny v regionálním týdeníku Jiráskův kraj. Noviny sice byly tzv. tiskovým orgánem okresního národního výboru v Náchodě, ale vzhledem k tomu, že v broumovském okrese podobné české periodikum začalo vycházet až počátkem roku 1946, zaměřoval se Jiráskův kraj i na broumovský okres. 20. července 1945

se na jeho stránkách psalo: „*Tajná nacistická ozbrojená organizace vypátrána. Zásluhou SNB zjištěny byly ozbrojené organizace Vlkodlaků – Wehrwolf. Nálezem tajných skladišť zbraní byla jejich organizační síť zničena a zajištěn klid. Opět jeden z důkazů potvrzující nutnost urychleného vystěhování německého obyvatelstva za hranice.*“¹⁹⁵ Odhalenou skupinou byla jednotka „Schilling“ o 20 mužích, s jedním velitelem a dvěma jeho pobočníky, kteří byli důstojníky Wehrmachtu. Členové byli vybráni krajským vedoucím NSDAP z útvarů Volkssturm, Hitlerjugend a NSDAP. V souvislosti s rozkrytím této skupiny byla nalezena čtyři skladiště s municí a trhavinami. Zbraně, pokud byly členům místní organizace přiděleny, se schovávaly po domech. Jeden z členů skupiny byl vycvičen jako radiotelegrafista. K nějaké bojové či sabotážní akci však jednotka nepřistoupila a byla nečinná.¹⁹⁶ V okolí Broumova se již brzy vyskytly určité stopy, jež byly připisovány činnosti wehrwolfu. V květnu pár dní před osvobozením prý členové NSDAP malovali znamení wehrwolfu po zdech domů.¹⁹⁷ Pro zajištění bezpečnosti bylo rozhodnuto posílit vojenské jednotky rozmístěné v broumovském okrese. 22. června 1945 byla z Prahy do Broumova vyslána jednotka prvního Pohotovostního pluku Národní bezpečnosti, kterou tvořili členové útvarů *Železo* a *Toledo*.¹⁹⁸ O jejich činnosti již byla řeč v minulé kapitole. Negativní zkušenost však s nimi obyvatelé Broumova měli teprve učinit. V červnu se na jednotky *Železa* a *Toleda* ještě s důvěrou obraceli. 26. června 1945 se na velitelství praporu *Toledo* Zpravodajské brigády asi po deváté hodině večerní dostavil národní správce z Velké Vsi a naléhavě žádal o pomoc jeho rodině, která byla právě přepadena. 28. června byla na stromech v broumovském okolí nalezena černou barvou namalovaná znamení připomínající hákové kříže. Bezprostředním podnětem k důslednému pátrání po organizaci wehrwolf byla událost pozdní noci téhož dne v Broumově na náměstí „*Presidenta Dra Beneše*“. 42 minut po půlnoci a tedy již 28. června 1945 vystřelili dva neznámí útočníci šest ran z pistole po vojákově, který držel hlídku před budovou okresního soudu, kde se tehdy nacházela věznice. Pachatelé tehdy nebyli dopadeni. Důsledkem jejich útoku však bylo, že ve městě proběhla řada domovních prohlídek, byla pozatýkána asi stovka osob a lidé žijící v domech poblíž náměstí byli přemístěni do tábora

---

195 *Jiráskův kraj*. roč. 1, č. 9, s. 4.

196 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56 – Situační zpráva o činnosti „Wehrwolfu“ v pohraničí od Komise pro vnitřní národní bezpečnost při ZNV pro ministerstvo vnitra z 25. 7. 1945; KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Hradec Králové, 1982, s. 28; KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumova*. Broumov 1990, s. 98 – 99.

197 KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Hradec Králové, 1982, s. 28.

198 KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumova*. Broumov 1990, s. 98.

pro Němce určené k odsunu.¹⁹⁹ Následovaly výsledky zatčených, byly nalezeny zbraně a munice, 14 hlavních podezřelých bylo převezeno do Prahy k dalšímu vyšetřování. Tak se na Broumovsku začalo odhalování organizace wehrwolf. Komise pro vnitřní národní bezpečnost hovořila ve své zprávě o broumovské skupině o důmyslných úkrytech munice a dalšího vybavení. Vojenské hlášení nálezy zaznamenalo takto: „Zbraně, střelivo a nádoby od benzínu byly nalezeny uschovány pod drny v dírách v broumovském prostoru. V Broumově nalezeno asi 18 ručních granátů odložených na náměstí.“²⁰⁰ V souvislosti s organizací wehrwolf bylo prý také vyslýcháno 12 chlapců z Teplic nad Metují zatčených na konci června 1945 na pokyn velitele československé armády Václava Svobody.²⁰¹ Výsledkem působení německé odbojné organizace naštěstí tedy nebylo žádné ozbrojené vystoupení, které by přineslo újmu na životech, ale bylo impulzem k urychlení restriktivních zákroků vůči německému obyvatelstvu, a to pravděpodobně i tomu, jemuž nemohla být prokázána jakákoli protistátní činnost.

Konec června roku 1945 v broumovském okrese byl bohatý na události. Na jeho území začala působit tehdy již problematická ozbrojená formace 1. pluku SNB, v kraji se rozšířila atmosféra kampaně proti wehrwolfu a do Teplic nad Metují přišla nová vojenská posádka, s jejíž činností je spjata nejznámější odsunová událost v okrese.

Rota nadporučíka Svobody v Teplicích nad Metují

Podle svědectví pamětníků byla pro Němce situace snad nejhorší na Teplicku. Významný podíl na tom měla místní vojenská posádka v Teplicích nad Metují, která sem byla přidělena v druhé polovině června 1945. Vystřídala tak útvar vedený por. Emilem Brandejsem.²⁰² Nově příchozí jednotkou byla 9. rota 4. pěšího pluku, jejímž velitelem byl nadporučík pěchoty v záloze Václav Svoboda. 5. května při své prezentaci do činné vojenské služby se neoprávněně hlásil jako kapitán v záloze, tj. ve vyšší hodnosti. Teprve během vyšetřování

---

199 ABS-KA, f. A14, inv. j. 42 – Hlášení o zajištění pohraničí SNB v Broumově pro Hlavní velitelství SNB v Praze z 18. 8. 1945, č. j. 391 vel./45; ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 649 – Dokument 293, Souhrn zpráv Velitelství 1. vojenské oblasti, 2. odd., došlých do 11. 7. 1945.

200 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 649 – Dokument 293, Souhrn zpráv Velitelství 1. vojenské oblasti, 2. odd., došlých do 11. 7. 1945.

201 SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumova v letech 1945 – 1947*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008, s. 82.

202 ABS-KA, f. B 5_5-1, inv. j. 2 – Výslechový protokol sepsaný během revize obecního hospodářství v obci Teplice nad Metují z léta 1946 s M. Rýdlem, bývalým předsedou MSK v Teplicích nad Metují.

v roce 1947 byla tato skutečnost objevena.²⁰³ Rota byla sestavena v Novém Bydžově na základě vyhlášky o vojenské povinnosti z května 1945 a většinu jejích členů tvořili vojáci pocházející z tohoto okresu. Po krátkém pobytu v Novém Bydžově se přemístila do Náchoda a odtud do Starého Rokytníku na Trutnovsku. Zde však působila poměrně krátce, necelý měsíc. Podle výpovědi zpravodajského důstojníka v Teplicích nad Metují, který později v létě 1945 pracoval pro OBZ, prý rotu předcházela špatná pověst, a proto se tento důstojník obrátil na velitele II. praporu 4. pěšího pluku mjr. Procházku, aby přidělení Svobodovy roty do Teplic nad Metují zabránil.²⁰⁴ Tato snaha však nebyla úspěšná. Devátá rota přišla do města přibližně 20. - 24. června 1945. Podle jiného svědectví to bylo už 18. června 1945, v den, kdy rodák z Úpice na Trutnovsku jako národní správce převzal zahradnictví v Teplicích nad Metují. V domě se zahradnictvím zřejmě již bydlel a když se ve zmíněný den odpoledne vracel domů, našel zde vojáky ze Svobodovy roty. Hlásili mu, že původní majitelé zahradnictví, Němci, u nichž zřejmě našli zbraně, poněvadž v koutě jednoho pokoje leželo 16 vojenských pušek, byli tento den odsunuti. Vojáci také požádali o květinovou dekoraci k uvítání vojenských důstojníků. Národní správce odmítl s odůvodněním, že u něj rabovali. Došlo ke slovní přestřelce, jejímž výsledkem bylo, že byl správce asi o půl desáté večer zatčen a přes noc zadržen ve věznici okresního soudu v Teplicích nad Metují. V této budově měla vojenská posádka svou kancelář. Do ní byl v osm hodin ráno národní správce předvolán před Svobodu. Odehrála se celkem nevýznamná konfrontace, po níž byl nakonec zadržený propuštěn. Celá historika spíše jen dokresluje tehdejší způsob práce této vojenské jednotky na Teplicku. Především si počínala velmi nekonceptně a nespolupracovala se zdejšími orgány státní správy a samosprávy. Jenom pro dokreslení toho, jaké typy lidí se do pohraničí v této době dostávali, ať už se jednalo o osoby nakládající se státním majetkem, nebo představitele armády, nechme zaznít slova, jimiž rozhovor se Svobodou popsal národní správce. „... *kpt. Svoboda řekl, že bych zasloužil pár přes držku a já jsem mu na to odpověděl, že na to musejí být dva. Byl zavolan desátník D. , který vypovídal celou věc, jak byl u mne v zahradě a když jsem se chtěl obhajovati, řekl mi kpt. Svoboda: Vy mlčte, až Vám udělím slovo! Vám nevěřím, nýbrž D.-ovi! Když jsem potom prohlásil, že se obrátím na ruské velitelství do Broumova, kde budu jistě ke slovu připuštěn, mohl jsem teprve celou věc vysvětliti, načež jsem byl propuštěn domů a to*

---

203 VÚA-VHA, f. Kmenové listy, Václav Svoboda, nar. 8. 9. 1899.

204 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56 – Výpověď Josefa Dufka z 24. 7. 1947 před vyšetřující komisí ÚNS.

na základě ještě výpovědi mého otce, který byl přítomen doma a při mém výslechu také.“²⁰⁵

Po svém příjezdu 9. rota zamýšlela skutečně důsledně plnit armádní pokyny k čištění pohraničí. Jedním z kroků k jejich realizaci bylo vyhledávání zbraní a zneškodňování nepřátelských sil. Obyvatelstvo bylo vyzváno k odevzdání veškerých zbraní a munice, a to do dvanácti hodin dopoledne 27. června 1945. Již 28. června 1945 velitel Václav Svoboda vyhláškou publikoval, že kvůli neuposlechnutí tohoto nařízení byl v 9 hodin ráno tohoto dne zastřelen čtrnáctiletý Herbert Giebner, příslušník Hitlerjugend, který prý zbraně, munici a výstroj odnesl do lesa a ukryl. Ve vyhlášce bylo uvedeno, že popravený vyzýval své kamarády ke spolupráci a utvrzoval je v tom, že zbraně budou Němci ještě potřebovat. Těmito slovy vyhláška podepsaná Václavem Svobodou končila: „Upozorňuji proto znovu všechno obyvatelstvo, aby v zájmu své vlastní bezpečnosti oznámilo každý úkryt zbraní, munice a voj. ústroje a oznámilo jedince, kteří toto ukrývají, aby se tak předešlo ev. represáliím, budou-li později zbraně či munice nalezeny a nebude se hlásiti ten, kdo je uschoval.“²⁰⁶ Výstrahou tedy neměl být jenom trest sám, ale i to, že tento postup vojenská posádka považovala za zcela legální a v případě neuposlechnutí jejích rozkazů mohl být takto postižen každý. Smrt Herberta Giebnera nebyla jedinou, za kterou byla Svobodova jednotka zodpovědná a která jí byla v době pozdější prokázána.

V době působení této vojenské jednotky byla u Teplic nad Metují na přelomu června a července 1945 uskutečněna nejrozsáhlejší hromadná poprava osob německé národnosti. Ačkoli se jednalo o případ v širokém okolí známý, k jeho serióznímu a státními orgány vedenému vyšetřování došlo teprve za 14 měsíců. Díky tomuto časovému odstupu se výpovědi svědků neshodují ani v časovém určení, kdy k události došlo, ani v počtu osob, které se staly obětí této exekuce. Lze ale říci, že s největší pravděpodobností 1. července 1945 bylo v blízkosti československo-polských hranic, v katastru obce Teplice, zastřeleno 24 osob, z toho 5 dětí do pěti let věku. V této skupině popravených bylo 12 žen, osm osob bylo starších šedesáti let, šest osob starších sedmdesáti let. Mladší byly pouze dvě matky s dětmi a jedna žena české národnosti. Ostatní osoby byly národnosti německé²⁰⁷. Proč k usmrcení osob došlo

---

205 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56 – Protokol sepsaný 23. 7. 1947 na velitelství stanice SNB v Teplicích nad Metují.

206 ABS-KA, f. A 2/1, inv. č. 1765, kt. 56, f. B 5_5-1, inv. č. 2 – Vyhláška posádkového vojenského velitelství v Teplicích nad Metují z 28. 6. 1945.

207 ABS-KA f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56 – Údaje vycházejí ze seznamu osob, který během svého vyšetřování v Teplicích nad Metují zajistila Oblastní úřadovna Stb. v Hradci Králové, byl přiložen ke zprávě Zemské úřadovny Stb. č. j. 11531-F-18 věc-III-Pč. z 27. 12. 1946 Ministerstvu vnitra. Při exhumaci provedené 14. 8. 1947 bylo v hrobech nalezeno 21 těl, z toho 4 dětská.

se vlastně nepodařilo ani během pozdějších šetření objasnit. Původně byli popravení lidé určeni k odsunu. Za dva hlavní viníky byli označeni velitel 9. roty 4. pěšího pluku Václav Svoboda a předseda místní správní komise v Teplicích nad Metují Miroslav Rýdl.

Osoby určené k odsunu vybírali tři členové místní správní komise v Teplicích nad Metují, byli jimi její předseda Miroslav Rýdl, předseda vyšetřující komise při MSK Václav Jaroš, který tehdy byl také velitelem stanice SNB v Teplicích nad Metují, a zpravodajský důstojník československé armády.²⁰⁸ Popud k sestavení seznamu osob, které byly později popraveny, dal podle výpovědi Miroslava Rýdla prý Václav Svoboda „*tím, že žádal správní komisi, aby vybrala 20 až 30 největších nacistů k odsunu do Polska*“²⁰⁹. Seznam, který byl pravděpodobně vyhotoven, zahrnoval osoby, jejichž charakter však daleko spíše odpovídal typu lidí, kteří v tehdejší době byli posíláni za hranice nejčastěji – práce neschopní, staří, matky s dětmi. Mezi ně se dostala také Marie Wichtreiová, rozená Teimerová, Češka. Pro svůj sňatek s Němcem z Teplic nad Metují byla považována za Němku. Její manžel Franz Wichtrei během mobilizace československé armády 24. září 1938 nenarukoval, ale naopak se za hranicemi přidal k Freikorps, vstoupil do NSDAP, byl přispívajícím členem SS, sloužil v řadách Schupo a na konci války byl pokládán za nezvěstného. V době druhé světové války zřejmě působil mimo československé území. V případě Marie Wichtreiové její členství v NSDAP nebylo prokázáno. Za války často jezdila na delší dobu za svými rodiči do protektorátu, kde také pobírala české potravinové lístky.²¹⁰ V Teplicích nad Metují žila ještě jedna Marie Wichtreiová, rozená Ticháčková, Němka. Ta byla členkou NSDAP a byla vedena jako Hilfsblockleiterin. Zdá se však, že k záměně těchto dvou osob nedošlo. Marie Wichtreiová, rozená Ticháčková, byla již v této době internována v táboře v Polici nad Metují a docházela na práci. Miroslav Rýdl, který se s rodinou Teimerovou znal osobně, k tomu vypověděl: „*Že existovala ještě jiná Marie Wichtreiová, roz. Ticháčková, to jsem věděl, ale poněvadž tato bydlela v Dolní Teplici, nezajímalo mně [sic!], jestli je tato v kartotéce (členů NSDAP) a nezkoumal jsem, zda má přijít také do seznamu. Nám šlo v komisi tehdy zejména o to, aby byli odsunuti nacisti v první řadě bydlící v Teplici n. Met.*“²¹¹ Nejspíš tedy nešlo o to podchytit ty nejvýznamnější nacisty. O tom, že by na Teplicku, ale vůbec v celém broumovském okrese, existovala snaha systematicky postihovat ty osoby, jež měly

---

208 ABS-KA f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56 – Informace MV pro Dra. Horu, informace MV pro přednostu VII. odboru, výpovědi M. Rýdla a V. Jaroše.

209 Tamtéž – Výpověď M. Rýdla z 23. 7. 1947 před vyšetřující komisí ÚNS.

210 Tamtéž

211 Tamtéž – Výpověď M. Rýdla z 23. 7. 1947 před vyšetřující komisí ÚNS.

nejvýznamnější podíl na chodu nacistického režimu v dané oblasti, nemáme doklady. V souvislosti s tímto případem to vysvětluje například i ze svědectví velitele čety, která byla provedením popravky pověřena. Uvádí v něm: „V Teplicích se totiž mluvilo o tom, že někteří Němci byli členy civilních SS, a tak mne i napadlo, že snad popravovaní patřili k němu. Dodnes ovšem nevím, zda nějaké civilní SS existovalo.“²¹² Vedle osob určených k odvedení za hranice se ocitla také jména těch, kteří měli být při této odsunové akci zatčeni a zajištěni pro práci ve vnitrozemí. Na seznam se dostali například manželé Jüptnerovi a jejich prarodiče manželé Maierovi, kteří u nich bydleli. Všichni kromě Jüptnerové měli být odsunuti. Vilém Jüptner byl pravděpodobně zastřelen jinde a za jiných okolností než ostatní z vybrané skupiny, prý na útěku.²¹³ Když byla Jüptnerova vila uvolněna, nastěhoval se do ní Václav Svoboda. Kam se potom poděl seznam, kdo jej komu předal, kdo znal přesně všechna jména v něm uvedená, na tom se vyslýchání nemohli a nejspíš nechtěli shodnout.

V časných ranních hodinách 28. června 1945 byli místní správní komisí stanovené osoby zatčeny příslušníky Svobodova vojenského útvaru a shromážděny ve věznici okresního soudu v Teplicích nad Metují. Takto byl asi ve čtyři hodiny ráno zajištěn i Václav Teimer, který shodou okolností nocoval u své dcery, a jeho jediná vnučka. Během dopoledne byl však jakožto Čech propuštěn a podařilo se mu s sebou odvést i vnučku, dceru nikoli. Ostatní ze skupiny určené k odsunu, byli shromážděni na dvoře soudní věznice a posléze odvedeni četou pod velením ppor. Jana Horáka. Houf lidí s žebříňákem a dětskými kočárky se pomalu vydal na pochod. Někteří z odsunovaných měli na sobě několik košil, vícero prádla, nebo kabáty, aby tímto způsobem pobrali co nejvíce z potřebné výbavy. Byli dovedeni až k hranicím, do místa nazývaného „Buky“. Nedaleko odtud stál devátou rotou nově postavený srub, v němž byla umístěna pohraniční vojenská hlídka náležející k četě, která měla za úkol odvést tuto skupinu osob z československého území. Na hranicích je vojáci opustili. Prý jim ještě pohrozili, že ten, kdo by se vrátil zpět do Čech, bude zastřelen. Hranice byla v tu chvíli nestřežena a zdálo se, že odsun byl zdárně dokončen. Ale skupina byla později zadržena polskými vojáky a vykázána zpět. Asi za dva dny, 30. června 1945, byla opět v Teplicích nad Metují. Znovu se dostala do soudní věznice. Během večera padlo rozhodnutí osoby, které se navrátily, popravít. Provedením byla pověřena tatáž četa, která skupinu odsouvala. Členové hlídky ve srubu někdy kolem třetí či čtvrté hodiny ráno 1. 7. 1945 dostali rozkaz vykopat

---

212 Tamtéž – Výpověď J. Horáka z 23. 7. 1947 před vyšetřující komisí ÚNS.

213 ABS-KA, f. B 5_5-1, inv. č. 2 – Šetření krajského soudu v Hradci Králové vedené v Teplicích nad Metují 6. 11. 1947.

budoucí hroby. Krátce poté se nedávno odsunovaná skupina vydala ke kótě 637, k místu zvanému „Buky“. Podle svědectví místního obyvatelstva byl široký okruh kolem místa na hranicích uzavřen a střežen vojáky. Nikdo nesměl po několik hodin vstoupit. Bylo slyšet střelbu. Na smrt odsouzení byli rozděleni do tří skupin podle počtu vykopaných děr. Vojín, který popravoval u dvou z nich vypověděl: *„K této jámě byla přivedena skupina asi 6 Němců, v níž byly dvě ženy, kdo tuto skupinu přivedl se již nepamatují a na rozkaz připravit, který dal desátník N., připravili jsme se, a to já s lehkým kulometem, vojín J. s německým kulometem a desátník N. s automatem ke střelbě. Na povel pal desátník N., započali jsme do skupiny 6 Němců střílet. Po zahájení střelby počali padat Němci do jámy, u které stáli. Jednoho z nich, který zůstal ležeti na vrchu, hodil desátník N. do jámy. Po provedení odešli jsme ke druhé jámě...“*²¹⁴ Na některé osoby bylo stříleno z bezprostřední blízkosti. U některých z obětí, včetně dvou mladších dětí, byly příčinou smrti opakované údery do hlavy, zřejmě pažbou střelných zbraní. Již citovaný vojín, který prý u popravy dětí nebyl vzpomínal: *„Pouze vím, že z postřelení dětí se později udělalo vojínu S. špatně.“*²¹⁵ Vojáci se po popravě dožadovali alkoholu a velitel čety dosvědčil, že pro něj Václavu Svobodovi telefonoval. I přes tuto krutost se v žádné z výpovědí neobjevil alespoň náznak sebekritiky. Pouze velitel čety se prý vyplnění rozkazu zpočátku bránil. Vojíni se hájili v tomto duchu: *„To, co jsem učinil těsně před popravou těchto osob, učinil jsem na rozkaz desátníka N... a nejsem si vědom ničeho, co by mně mohlo být vytýkáno jako špatnost.“*²¹⁶ A jiný, ale podobně: *„Poněvadž jsem jako voják vykonával rozkaz svých představených, nepovažuji své jednání za trestuhodné. Za jiných okolností a z vlastního popudu bych tak nebyl nikdy učinil.“*²¹⁷ Oba výše citovaní se po skončení své činnosti v armádě v Teplicích nad Metují usadili a jeden z nich v roce 1946 zastával místo národního správce. Po popravě byly mrtví zakopáni, vozík a dětské kočárky spolu s některými svršky spáleny a kufry se zbylým majetkem obětí si vojáci losem mezi sebe rozdělili.²¹⁸

Kdo ale rozhodl, že má být uskutečněna poprava? Podle Václava Svobody to byl Miroslav Rýdl, podle Rýdla zase Svoboda. Ten k tomu udal: *„Podotýkám, že jsem byl přesvědčen*

---

214 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56 – Výslech vojáka F. T. 26. 9. 1946 na stanici SNB v Teplicích nad Metují.

215 Tamtéž.

216 Tamtéž – Výslechový protokol sepsaný s vojínem J. B. 26. 9. 1946 na velitelství stanice SNB v Teplicích nad Metují.

217 Tamtéž – Výslechový protokol sepsaný s vojínem F. T. 26. 9. 1946 na velitelství stanice SNB v Teplicích nad Metují.

218 Viz. příloha č. 8, Nákras pořizený během vyšetřování orgány Oblastní úřadovny StB v Hradci Králové v září 1946. V místech, kde byla poprava provedena se nyní nachází pomník připomínající zastřelené oběti.

v době, kdy exekuce byla prováděna, že jsem v první řadě podřízený lidovým orgánům t. j. MSK. O tom, že bych měl snad podat hlášení také vojenským představeným, jsem neuvažoval.²¹⁹ Zdá se, že nadporučík Svoboda obecně neměl zcela ujasněný vztah k armádě. Už v roce v roce 1938 během mimořádného cvičení byl kvalifikován takto: „zájem o vojenskou službu - průměrný, spolehlivost – méně spolehlivý, osvědčil se v zastávané jím funkci – vyhověl“ (horším výsledkem už mohlo být pouze „nevyhověl“).²²⁰ Nakonec snad prý o záležitosti informoval velitele praporu mjr. Procházku při osobní návštěvě asi deset dní po události. Ve vojenských situačních zprávách z tohoto období se ale žádná zmínka o popravě v Teplicích nad Metují neobjevila. Někteří vojáci vypověděli, že Marie Wichtreiová těsně před popravou křičela, že ji Miroslav Rýdl zneužíval a že je těhotná. To zřejmě mělo být ženatému předsedovi motivem k ráznému zbavení se problému. Nic takového se ovšem neprokázalo. Faktem ale zůstává to, že Rýdl celou záležitost nikde nenahlásil. „Když jsem se dozvěděl o provedené exekuci, neučinil jsem žádné hlášení ONV ani ministerstvu vnitra a neučinil jsem nic, čím bych dokázal, že já a správní komise se neztotožňuje s provedenou exekucí a že ji neschvaluji. Celou věc s ohledem na to, že by nám to škodilo v zahraničí, jsem zamlčel.“²²¹

Od momentu popravy si předseda Miroslav Rýdl stále více stěžoval na Svobodovu činnost, zejména v oblasti zajišťování majetku po Němcích: „Za doby působení kpt. Svobody v Teplicích byly klíče od bytů odebírány příslušníky jeho posádky a teprve po intervalu několika dní až 14 dnů byly klíče předány místní správní komisi některým z jeho vojáků nebo poddůstojníků. V této době se nikdo jiný nezúčastňoval zajišťování, poněvadž kpt. Svoboda jakoukoliv účast civilistů odmítal.“²²² Podle vojenských záznamů 9. rota 4. pěšího pluku provedla zabavování cenností německého obyvatelstva určeného k odsunu v době od 10. do 17. června 1945 ve Starém Rokytniku a 27. června 1945 a několikrát během července 1945, konkrétně 7., 9., 12., 14. a 20., v Teplicích nad Metují. Zabavené předměty byly odevzdány místním správním komisím. V obou případech však akce proběhla bez součinnosti s nimi. Důvodem k tomu mělo být buď to, že správní komise „sestávala výhradně z něm.

---

219 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56 – Výpověď Václava Svobody z 23. 7. 1947 před vyšetřovací komisí ÚNS.

220 VÚA-VHA, f. Kmenové listy Václav Svoboda, nar. 1899 – Vložka kvalifikační listiny, v Terezíně 17. 6. 1938 od velitele pluku 151 pplk. v. v. Jana Müllera.

221 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56 – Výpověď Miroslava Rýdla z 23. 7. 1947 před vyšetřovací komisí ÚNS.

222 ABS-KA, f. B 5_5-1, inv. j. 2 – Výslechový protokol sepsaný během revize obecního hospodářství v obci Teplice nad Metují z léta 1946 s M. Rýdlem, bývalým předsedou MSK v Teplicích nad Metují.

příslušníků a řada Němců snažila se cennosti buď uschovat nebo zničit, anebo nebyly pevné směrnice o spolupráci s místní správní komisí“.²²³ V případě Teplic nad Metují první zmíněný důvod nemohl platit, poněvadž místní správní komise byla obsazena osobami české národnosti, kteří většinou pocházeli z okolních okresů. O tom, zda existovaly nějaké interní směrnice o spolupráci místní správní komise v Teplicích nad Metují s vojenskou posádkou, nemáme zprávy. V každém případě však při zdejších správních úřadě byl ustaven zajišťovací referát s minimálně dvěma pracovníky, tudíž vojsko mělo s kým svou činnost konzultovat. Rýdl vojenské posádce vytýkal, že neseписuje ani přibližné seznamy zabavených věcí. Navíc měl podezření, že v nočních hodinách jsou byty vykrádány a již delší dobu pozoroval, jak nezvykle často vojáci navštěvují poštu. Nakonec se rozhodl přikročit k oficiální kontrole poštovních zásilek odesílaných příslušníky vojenské jednotky a požádal v tom směru o souhlas ředitelství pošt v Pardubicích.²²⁴ 19. července 1945 na poštovním úřadě v Teplicích nad Metují za přítomnosti přednosta poštovního úřadu, zpravodajského důstojníka a velitele SNB, nechal dopisy a balíky otevřít a byl o tom proveden zápis. Mezi zajištěnými věcmi se nacházelo různé vybavení z domácnosti jako nádobí, přístroje, obuv, oblečení a celkem značné množství látek.²²⁵ Po tomto zjištění napsal Miroslav Rýdl veliteli posádky npor. Svobodovi dopis, v němž požadoval, aby byl ke každé domovní prohlídce přizván jeden člen SNB a jeden člen místní správní komise. Vedly ho k tomu následující důvody: „*Důvěra, která byla dána příslušníkům Vaší roty byla krajním způsobem porušena. Vojáci měli přístup ke klíčům, navštěvovali v mimoslužebních hodinách zapečetěné byty a ... různé předměty ... byly odtud odnášeny, posílány drahou jako zavazadla /vojáci, aby dosáhli možnosti poslati zavazadlo, kupovali si jízdenky, které zase ihned prodávali – i členu místní správní komise/, poštou jako dopisy ve váze do dvou kg, denně 15 – 20 balíčků. Předseda místní správní komise, který vojáky sám přistihl ve čtyřech případech /čp. 40, 38 – Teplice n. M., čp. 92 Dolní Teplice n. M., čp. 10 Teplice n. M./ byl velmi hrubým způsobem napaden, ale než mohl sehnati osoby vojákům nadřizené, odjeli tito ...*“ Dále ještě uvedl, že v jednom z bytů bylo objeveno tajné skladiště věcí, které nebylo správní komisí vůbec nahlášeno.²²⁶ Svoboda odepsal ještě týž den.

---

223 VÚA, f. VO1, inv. č. 28, kt. 48 – Hlášení Velitelství 14. divize ze 13. 8. 1945, č. j. 2757 Dův. Zprav. 1945.

224 ABS-KA, f. B 5_5-1, inv. j. 2 – Výsledkový protokol sepsaný během revize obecního hospodářství v obci Teplice nad Metují z léta 1946 s M. Rýdlem, bývalým předsedou MSK v Teplicích nad Metují.

225 ABS-KA, f. B 5_5-1, inv. č. 2 – Protokol z 19. 7. 1945 sepsaný na poštovním úřadě v Teplicích nad Metují.

226 ABS -KA, f. B 5 5-1, inv. č. 2 – Dopis MNV Teplice n. Met. z 19. 7. 1945, č. j. 166 pro velitelství 9. roty v Teplicích n. Met.

Argumentoval, že provádět domovní prohlídky za přítomnosti členů místní správní komise není pro jejich nedostatečný počet technicky možné, avšak jeho hlavním sdělením bylo spíše kategorické odmítnutí Rýdlovy žádosti: „*Jsem voják a poslouchám jen rozkazů svých představených, které též plním. Rozkazů civilistů nejen že neuposlechnu, ale tyto zásadně odmítám. Prohlídky budu provádět tak, jak mi nařídil můj velitel ... ohledně otevřených doporučených dopisů, nezakládá se toto zcela na pravdě a ty, kteří porušili listovní tajemství budu trestně stíhat.*“²²⁷ Na Svobodovu neochotu spolupracovat si Rýdl stěžoval u předsedy okresní správní komise Oldřicha Hnatowicze. Jeho prostřednictvím pak byla záležitost věci zabavovaných 9. rotou vyřešena. 28. července 1945 se v Broumově sešli předsedové správních komisí Miroslav Rýdl a Oldřich Hnatowicz, důstojník OBZ a velitel 9. roty Václav Svoboda. Svými podpisy potvrdili, že vojenská jednotka předala při domovních prohlídkách zabavené věci, které byly uvedeny na seznamu k podepisovanému dokumentu přiloženém. Krátce poté byl Svoboda se svým oddílem přeložen do Hradce Králové. Na Rýdlovo naléhání u velitele II. praporu 4. pěšího pluku se Svoboda asi po třech týdnech vrátil do Teplic nad Metují, aby zde řádně předal vilu Viléma Jüptnera.²²⁸ Tímto aktem jeho působení na Teplicku skončilo. Nadporučík Václav Svoboda ani v Hradci Králové nepůsobil dlouho, 13. září 1945 byl propuštěn z činné vojenské služby.²²⁹

Pro oblast broumovského okresu měl platit výnos Hlavního štábu ministerstva národní obrany z 12. června 1945, který zakazoval pěší transporty Němců přes hranice i ve zdejším úseku a nařizoval provádět odsuny po železnici, v případě broumovského okresu do Teplic-Šanova, odkud měly pokračovat směrem na Saskou Kamenici (Chemnitz). Z výše popisovaných událostí je patrné, že toto vojenské nařízení nebylo dodržováno. Nicméně vlakové trasy byly pro odsun Němců z broumovského okresu využívány také. První a zároveň asi největší transport dopravovaný po železnici byl sestaven z německého obyvatelstva především z Teplic nad Metují a vypraven byl 13. července 1945. Podle německých zdrojů do něj byli zařazeni i klienti teplického starobince. Později následovaly ještě další vlakové transporty, prý už menšího rozsahu.²³⁰ Další z doložených byl sestaven 5. srpna 1945 a

---

227 Tamtéž – Dopis z 19. 7. 1945 od velitele 9. roty, p. pl. 4 „Prokopa Velikého“, č. j. 211/1945.

228 ABS-KA, f. B 5_5-1, inv. j. 2 – Výslechový protokol sepsaný během revize obecního hospodářství v obci Teplice nad Metují z léta 1946 s M. Rýdlem, bývalým předsedou MSK v Teplicích nad Metují.

229 VÚA-VHA, f. Kmenové listy Václav Svoboda, nar. 1899.

230 SOkA Náchod, f. MNV Teplice nad Metují, inv. č. 142, kt. 1608 – Podklady ke kronice; SCHROLL, Gotthard: *Gewalt und Terror im Bezirk Wekelsdorf (Ostböhmen)*. Erlangen 2001, s. 36 – 40; *Das Braunauer*

vypraven následujícího dne z nádraží v Broumově.²³¹ Pro oba transporty bylo použito otevřených vagónů. Ani jeden z nich nebyl řádně nahlášen a tudíž nebyl na německém území nikým převzat. Zejména červencový transport stál mnoho z účastníků život.²³² Takto zachytil železniční transporty zaměstnanec stanice Broumov – Olivětín: „*V polovině měsíce srpna bylo vyvezeno z Broumova do Německa 1058 osob v otevřených vozech. Slavný to návrat národa, který byl zvyklý jenom poroučet a který za dob okupace jezdil jen ve druhé třídě.*“²³³

V červnu a červenci 1945 dosáhl odsun Němců z broumovského okresu svého vrcholu, pak se začalo jeho tempo zpomalovat. Důležitou roli v tom sehrály praktické ohledy především na zemědělské práce. Při senoseči a žních sice vypomáhaly také vojenské jednotky, ale základní pracovní silou byli obyvatelé německé národnosti. „*Z Němců určených k evakuaci jsou utvořeny pracovní tábory a jsou používáni k žňovým pracem... Evakuace byla částečně omezena pro naléhavou potřebu pracovních sil na žňové práce.*“²³⁴

Dalším faktorem, který měl vliv na zpomalování odsunu Němců, byly výsledky postupimské konference. Ve třináctém článku její Závěrečné zprávy, jež se týkal odsunu Němců z Polska, Československa a Maďarska, se objevila také žádost, aby se prozatím od dalšího masového vyhošťování upustilo, dokud nebude celá záležitost zevrubně projednána ve Spojenecké kontrolní radě pro Německo. Československé ústřední státní orgány však zpočátku žádný jednotný příkaz zastavit probíhající odsuny nevydaly a naopak veřejně rozšiřovaly názor, že v nejbližší době bude jejich přerušování obtížně realizovatelné. Vlivem mezinárodního tlaku, zejména kvůli stížnostem ze strany států, do nichž Němci z Československa přicházeli, však postupně došlo k omezení odsunů. 4. srpna 1945 Hlavní štáb ministerstva národní obrany nařídil velitelům 2. a 3. vojenské oblasti okamžitě zastavit odsuny do Rakouska. Také postoj Sovětského svazu se měnil a více se přikláněl k závěrům konference. Vliv na to měla především krizová humanitární situace Němců, kteří přicházeli do sovětského okupačního pásma v Německu a nedostávalo se jim potřebného zaopatření. 8. srpna 1945 HŠ MNO vydal rozkaz zastavit odsuny úplně. Přesto však dále docházelo

---

Land: Ein Heimatbuch des Braunauer Ländchens, des Adersbach-Wekelsdorfer und Starkstädter Gebietes. Forchheim 1971, s. 682.

231 *Das Braunauer Land: Ein Heimatbuch des Braunauer Ländchens, des Adersbach-Wekelsdorfer und Starkstädter Gebietes.* Forchheim 1971, s. 682; ABS-P, f. Zemský odbor bezpečnosti, sign. 315-196-6 – Výpověď Eduarda Langer-Schrolla z 2. 2. 1946.

232 SCHROLL, Gotthard: *Gewalt und Terror im Bezirk Wekelsdorf (Ostböhmen).* Erlangen 2001, s. 36 – 40; *Das Braunauer Land: Ein Heimatbuch des Braunauer Ländchens, des Adersbach-Wekelsdorfer und Starkstädter Gebietes.* Forchheim 1971, s. 682.

233 NA, f. Sbirka staničních kronik, inv. č. 117, kt. 6 – Pamětní kniha Broumov – Olivětín 1945 – 1952.

234 VÚA-VHA, f. VO1, kt. 49 – Situační hlášení Velitelství II. sboru z 29. 7. 1945, č. j. 159/Taj. 1. odděl. 1945, v Hradci Králové 30. 7. 1945.

k vypravování dílčích transportů z československého území. Zaznamenány byly ještě v září i říjnu roku 1945. Po skončení postupimské konference probíhaly odsunové akce i na území broumovského okresu. Svědčí o tom například již výše zmíněné transporty po železnici. Dalším dokladem je hlášení MSK v Křinicích. Vedení této obce se na poslední chvíli připojilo k odsunové akci konané 18. srpna 1945. Za asistence sedmi vojáků a jednoho četníka bylo vystěhováno 75 osob. Evakuační referát OSK v Broumově však jednu ženu se dvěma dětmi a tchýní vrátil zpět s odůvodněním, že osoby nejsou zásobeny potravinami na pět dní. Uložil místní správní komisi je řádně vybavit a odeslat do Tuntschendorfu.²³⁵ Posledně jmenovaná skutečnost naznačuje, že obyvatelstvo německé národnosti bylo z broumovského okresu přepravováno do Německa také po polském území.

Vedle postupného zastavení odsunů výsledky postupimské konference zapříčinily také to, že byly započaty přípravy budoucího soustavného transferu obyvatelstva německé národnosti založeného již na schválení mezinárodním společenstvím států. Zpočátku se očekávalo, že bude odsun obnoven poměrně brzy. V broumovském okrese tato situace vedla k tomu, že již během srpna a září 1945 byly v některých obcích pořizovány seznamy obyvatelstva německé národnosti určeného k vysídlení do Německa.²³⁶ V období od 8. srpna do 20. září roku 1945 bylo z 20 obcí v okrese vystěhováno 1269 osob do sběrného tábora v Meziměstí.²³⁷

Mezinárodní uznání odsunu bylo československým státním orgánům podnětem k tomu, že začaly vyvíjet tlak na to, aby byl zahájen co nejdříve. Jedním z argumentů, který měl podpořit toto jejich úsilí, bylo tvrzení, že je nezbytné se urychleně zbavit nebezpečných osob. Od srpna 1945 na adresu ONV v Broumově častěji docházely přípisy ministerstva vnitra, jež upozorňovaly na to, že se Němci na československém území opět aktivizují, že udržují čilé styky se svými krajany v Německu a že se zapojují do protičeskoslovenské ilegální činnosti a organizují se v různých záškodnických a teroristických skupinách. Ministerstvo vybízelo k zvýšené ostražitosti, k vyhledávání sabotážního materiálu a zbraní a k přísnější kontrole podezřelých osob. V podobném duchu se zařizovala i armáda. Velitel I. praporu 4. pěšího pluku, který měl sídlo v Broumově, v rozkaze k bezpečnostnímu opatření pro den 9. srpna 1945 uváděl: „*Aby se čelilo očekávaným teroristickým akcím „Wehrwolfu“ v prostoru I/4 praporu nařizují v dorozumění s místními bezpečnostními orgány... zesílení hlídek... Početní stav hotovosti zvyšte na nejvyšší možnou míru. Velitelé kasáren učiní přípravy pro obranu*

---

235 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 368, kt. 103 – Zlomek korespondence bezpečnostního referátu.

236 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100A.

237 Tamtéž – „Celkový přehled odsunu Němců [sic!] z obvodu II/4 prap. do 20/9 1945“.

*budov. Jeden důstojník musí být stále v budově /poblíž telefonu/. ... Personál vel. praporu spí až do dalšího rozkazu jako hotovost /polooblečená/, zbraně na dosah ruky...*²³⁸ Další opatření tohoto rozkazu směřovala ke zvýšené ostraze celého území kolem města Broumova. Bezpečnostní orgány v této době hlásily, že lesy a skály v broumovském okrese nejsou plně pod kontrolou. V obvodu stanic SNB v Machově a v Polici nad Metují bylo zaznamenáno v srpnu 1945 několik oznámení od místních houbařů, že v lese spatřili „prý podezřelé muže, domněle příslušníky bývalé německé armády“. Případy napadení se však nevyskytly a rovněž pátrání bezpečnostních orgánů po ozbrojených skupinách bylo vždy bezvýsledné.²³⁹ V obci Studnice byl v polovině července 1945 hlášen zvýšený počet krádeží slepic, přičemž stopy pachatelů pokaždé vedly do lesa, kde prý hlídka objevila dva německy psané vzkazy: „My máme hlad!“ a „Jestliže nám nedáte nedáte chleba, odpykáte to smrtí!“²⁴⁰

Podobné informace zřejmě měly vliv na propracovanější a také zostřenější postup vůči německému obyvatelstvu v okrese. V této době jsou v obcích vyvěšovány nové vyhlášky upravující jejich poměry. Podle jedné ze 30. srpna 1945 mohli nakupovat v obchodech pouze od 7.30 do 9.00 hodin, holiče směli navštívit v době od 9.00 do 11.00 hodin a od 14.30 do 17.30 hodin. Zakazovala jim vstup do veřejných budov, např. i hostinců, a dokonce stanovila, že Němci smí „*používat chodníků pouze jednotlivě za sebou a musí obyvatelstvu českému cestu vždy ochotně uvolňovati. Německému obyvatelstvu není dovoleno promenovati se po městě v přepychových nebo v německonárodních šatech.*“²⁴¹ 11. září 1945 bylo uveřejněno nařízení, podle něž měli Němci zakázaný vstup do lesa, nesměli se zdržovat v blízkosti veřejných budov a úřadů, u železnice, na komunikačních křižovatkách, u továrních budov a poblíž elektrických a vodovodních zařízení. Od osmi hodin večer do pěti hodin ráno nesměli vstupovat na jakákoli veřejná prostranství a také podle této vyhlášky nesměli vlastnit jízdní kola.²⁴² 7. září 1945 OSK v Broumově vyhověla stížnostem českých katolíků, jež se týkaly užívání farního kostela sv. Petra a Pavla v Broumově, a rozhodla se obrátit na příslušná

---

238 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 103 – Pěší pluk 4 „Prokopa Velikého“ I./4 prapor, Rozkaz k bezpečnostnímu opatření na den 9. 8. 1945, k č. j. 5631/45.

239 ABS-KA, f. A14, i. j. 42 – Hlášení Okresního dozoričního velitelství SNB v Hradci Králové o zajištění pohraničního území z 18. 8. 1945, č. j. 2287/1945, odpověď na rozkaz Zemského velitelství SNB z 6. 8. 1945.

240 KMONÍČEK, Josef: „*Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948.* Hradec Králové 1982, s. 30.

241 Citováno podle SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumova v letech 1945 – 1947.* Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008, s. 85.

242 Tamtéž.

církevní místa a požádat je, aby byl kostel vyhrazen pouze pro osoby české národnosti.²⁴³ V této přísné linii zákroků vůči německému obyvatelstvu se pokračovalo i později. 21. prosince 1945 rada ONV v Broumově jednomyslně zamítla žádost farního úřadu v Teplicích nad Metují o povolení konat půlnoční mši na Štědrý den pro německé obyvatelstvo.²⁴⁴ Ještě v březnu 1946 bylo Němcům zakázáno přecházet z obce do obce. „*Omezení pohybu Němců nařídil Zemský národní výbor v Praze v zájmu bezpečnosti čsl. republiky za tím účelem, aby jejich pohyb byl omezen a ne, aby si mysleli, že mohou bombardovati velitelství stanic SNB žádostmi o povolení přechodu z obce do obce. Je bezpečně zjištěno, že tito Němci ... přenášejí své věci k ‚antifašistům‘, hledají u svých známých duševní posilu k zášti proti všemu českému ... Proto se přecházení Němců z obce do obce zakazuje...*“²⁴⁵

Poprava šonovských kněží

Dlouhou dobu nebyli němečtí duchovní veřejnými orgány vnímáni jako specifická skupina a podléhali všem opatřením uplatňovaným vůči ostatním Němcům, někdy včetně toho, že jim byl zabavován majetek z far a kostelů. Téměř až do konce roku 1945 ústřední státní orgány nevydaly žádnou jednotnou a závaznou normu, která by se této problematice dotýkala. Přesto však byli němečtí duchovní sledovanou skupinou. Zmiňovaly se o ní výnosy ministerstva školství a osvěty, pražský ZNV ve svém oběžníku z 13. srpna 1945 „obecně poukazoval na to, že se má věnovat zvýšená pozornost státní spolehlivosti a politické bezúhonnosti německých duchovních“ a „při zjištění závad v jejich chování bylo doporučeno přijmout konkrétní 'opatření'“.²⁴⁶ Přístup k německým duchovním z bezpečnostního hlediska byl mnohem rozpracovanější, jak o tom svědčí přípis ministerstva vnitra z 8. září 1945, který byl doručen i do kanceláře bezpečnostního referenta OSK v Broumově. Upozorňoval na to, že farní a děkanské úřady v pohraničí obsazené německými kněžími zprostředkují písemný styk mezi Němci v Československu a těmi, kteří jsou v zahraničí. Tuto činnost označil za ilegální, a proto důvodně podezřelou z toho, že „*slouží 1. k dopravě zpravodajského materiálu do ciziny, 2. ke styku protistátních podzemních organizací /Wehrwolf a pod./ s jejich složkami, resp.*

243 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 222, kt. 45 – Protokoly ze schůzí OSK.

244 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 207, kt. 28 – Zápisy ze schůzí rady ONV 1945 – 1946.

245 Citováno podle SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumovska v letech 1945 – 1947*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008 s. 85.

246 ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011, s. 165.

*ústřednami mimo území ČSR, 3. k šíření propagandy, která se poslední dobou množí.*²⁴⁷ Podobná hodnocení a varování mohla být i v broumovském okrese vnímána jako aktuální, zejména mezi členy bezpečnostních složek, a mohla být jedním z podnětů k zaměření pozornosti právě na duchovní. Na Broumovsku k tomu mohlo více skutečností poskytnout záminku. Opravdu zde byla vyšetřována skupina osob, jež byla označena za členy organizace wehrwolf. V průběhu léta bylo ze zdejších obcí odsunuto značné množství lidí a ti se přirozeně snažili spojit se svými příbuznými a známými, kteří zde zatím zůstali. Působnost a kontakty katolické církve v broumovském okrese byly ještě posíleny autoritou benediktinského řádu, který v této době, kdy byla ohrožena existence jeho komunity v broumovském klášteře, obzvlášť intenzivně rozvíjel vztahy se svými spolubratřími v cizině a to nejen v Německu, ale např. i ve Spojených státech amerických. Dalším motivem k podezřívavosti oficiálních míst vůči německým duchovním v okrese mohl být nález zbraní v hospodářských budovách fary ve Zdoňově. Právě tehdejší předseda MSK²⁴⁸ v této obci a zároveň velitel výcvikového střediska SNB byl hlavním inspirátorem a organizátorem odstranění dvou šonovských kněží 24. srpna 1945.²⁴⁹ Čím tento svůj čin Václav Hamza zdůvodnil, se bohužel nedovídáme, protože výsledkový protokol s jeho výpovědí se ve vyšetřovacím spise, jenž nám o této události podává informace, nedochoval. Jisté však je, že šonovští kněží nebyli z ničeho oficiálně obviněni a byli bez jakéhokoli řádného právního postupu zabiti.

Tento případ byl jediný, který sami obyvatelé německé národnosti bezprostředně nahlásili. Jiné podobné události v broumovském okrese, pokud se vůbec dostaly do pozornosti bezpečnostních orgánů, byly vyšetřovány až se značným časovým odstupem. Tento případ však byl veřejnými činiteli řešen takřka ihned.

Na počátku příběhu tohoto vyšetřování²⁵⁰ stál řídicí učitel německé školy v Šonově Gustav Meissner, který byl pověřen zjistit rozsah polomů ve zdejších lese. 25. srpna 1945 se za tím účelem vydal na odpolední procházku. Cestou potkal rolníka Adolfa Weissra, který se k

---

247 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 368, kt. 103 – Zpráva MV pro HV SNB, ZV SNB, ZNV OBZ a bezpečnostní referenty, všem ONV/OSK a ředitelstvím a úřadům národní bezpečnosti z 8. 9. 1945, č. Z/1 - 16278/1945.-1.

248 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 367, kt. 103 – Seznamy členů a předsedů MSK; tamtéž, inv. č. 222, kt. 45 – protokol ze schůze OSK 22. 6. 1945.

249 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 57 – Porevoluční události, materiál pro bezpečnostní výbor ÚNS, který 11. 9. 1947 pod č. j. 038/10/-47 zaslala Oblastní kriminální úřadovna v Hradci Králové kriminální ústředně v Praze.

250 Podle PLACHÝ, Jiří: Noc sv. Bartoloměje v Šonově u Broumova (srpen 1945). In: Securitas imperii, č. 14 (2006), s. 170 – 182.

němu přidal. Když ale došli na okraj lesa, uviděli asi 15 až 20 metrů před sebou mrtvé tělo přikryté černým kabátem. Nepřiblížili se k němu. Šli věc ohlásit příslušným úřadům. Díky přičinlivosti zmíněných šonovských občanů se tímto nálezem roztočilo kolo různých vyšetřování a různých vyšetřování na oko. Oficiálně k němu bylo přistoupeno až 28. srpna 1945. Příslušelo broumovské stanici SNB, poněvadž v Šonově se žádná policejní stanice nenacházela. Bezpečnost zde měla zajistit 2. rota 4. pěšího pluku a oddělení Finanční stráže. Právě příslušník finanční stráže, respicient Klement Pavelka, byl prvním veřejným činitelem v obci, kterého na své cestě Gustav Meissner s Adolfem Weisserem přibližně o půl čtvrté potkali. Na úřadě místní správní komise nikoho nezastihli, a proto nakonec oznámení učinili u vojenského strážního oddílu. Zde respicient Finanční stráže požádal, aby záležitost byla ohlášena stanici SNB v Broumově. Vojáci mu sice slíbili, že tak učiní, ale své slovo nedodrželi. Místo toho byli oba šonovští Němci ještě téhož dne večer vyslechnuti npor. Václavem Alinou ze 4. pěšího pluku. Ten se spolu s nimi v rámci prošetřování záležitosti vypravil do lesa. Zde ale zjistili, že nalezené tělo z místa zmizelo.

Další oznámení tohoto případu, tentokrát již na stanici SNB v Broumově, zřejmě učinil P. Salesius Somernitz, představený broumovského kláštera. Dne 26. srpna 1945 se k němu totiž dostavila kuchařka a hospodyně Anna Schönová, zaměstnaná na římskokatolickém farním úřadě v Šonově, který byl obsazován kazateli z benediktinského kláštera v Broumově. Přišla mu říci, že šonovští kněží P. ThDr. Julius Alban Prause a P. Alfons Anskar Schmitt jsou pravděpodobně nezvěstní. Večer 24. srpna 1945 byli odvedeni vojáky, kteří na faře prováděli domovní prohlídku, a od té doby je nikdo neviděl.

Tak bylo konečně zahájeno skutečné vyšetřování. Do Šonova za tím účelem 28. srpna 1945 přijela hlídka. V lese byl nalezen hrob a v něm dvě těla. Ta byla identifikována. Oběťmi byli šonovští kněží. Půda v okolí byla kamenitá a udělat v ní dostatečně velkou jámu bylo obtížné. Jeden z pachatelů proto v průběhu vyšetřování vysvětloval: „*Mrtvolám [jsem] musel přelámati dolní končetiny, aby[chom] je snadněji do vykopané jámy mohli uložit.*“²⁵¹ Příslušníkům SNB bylo velmi nápomocno oddělení Finanční stráže, které již v předchozích dnech mělo možnost získat vzhled do této šonovské kauzy, o níž se již po okolí leccos vyprávělo. Co tedy vyšetřování odhalilo? Jaký byl sled událostí vedoucí ke smrti benediktinských kněží?

24. srpna 1945 kolem páté hodiny odpolední přijel do Šonova velitel výcvikového

---

251 Citováno podle TÉHOŽ, s. 173.

střediska SNB v Broumově Václav Hamza. Zkontaktoval se s místopředsedou místní správní komise dvacetiletým Josefem Markem, vyučeným soustružníkem kovů. S ním se domluvil, že je zapotřebí udělat na šonovské faře domovní prohlídku a bez ohledu na její výsledek že by měli být oba zdejší kněží zajištěni a odstraněni. Místopředseda se s plánem nejspíše ztotožňoval a později při výslechu své jednání zdůvodňoval tím, že dr. Prauseho považoval za člena NSDAP, který prý byl ve spojení s wehrwolfy. V protokole uvedl jako výhradu proti oběma kněžím to, že ve svých kázáních „*působili na zdejší obyvatelstvo německé národnosti, že toto obyvatelstvo stále věřilo a doufalo ve zlepšení situace pro pohraniční němce* [sic!]“.²⁵² Pro vykonání této záležitosti vybrali tři mladé příslušníky strážního oddílu 2. roty 4 pěšího pluku. Jednalo se o pětadvacetiletého holiče z Nového Města nad Metují, dvaatřicetiletého továrního dělníka ze Suchého Dolu u Broumova a devětadvacetiletého zahradníka z Machova v okrese Police nad Metují. Tito tři se pak v podvečer vydali spolu s Josefem Markem a Václavem Hamzou na šonovskou faru. Prohledali dům i kostel, v němž zřejmě zabavili chrámové cennosti. Josef Marek prohlašoval, že u kněží objevili *Mein Kampf*, to ale vojín ve svých výpovědích nepotvrdil. Skutečností bylo, že během této své návštěvy fary nic podezřelého, co by naznačovalo nelegální činnost duchovních, nenašli. V protokolech se shodovali v tom, že zabavili pouze víno a likéry, do jejichž konzumace se rovnou pustili přímo na místě. Po vykonání domovní prohlídky ještě chvíli poseděli na farní zahradě a popíjeli. Potom se Václav Hamza obrátil k Josefu Markovi se slovy: „*Tak to s nimi udělejte, jak jsem řekl, a zítra mně o tom podej hlášení.*“²⁵³ a odjel do Broumova. Na ta slova se Marek ujal organizace zásahu. Pověřil jednoho z vojáků, aby opatřil náradí pro vykopání hrobu. Bez okolků mu sdělil, že oba kněží budou „*ještě dnes večer v lese odděláni*“²⁵⁴. Vojín musel rukoukáním slíbit, že věc bude „*dobře provedena*“ a potom odešel.

Kolem půl deváté zbylí tři muži zatklí oba kněze a vedli je směrem k lesu. Cestou se k nim připojil vojín s náradím. Šli zkratkou přes dvůr Weisserova statku. Zadní vrátka zahrady byla zamčená, proto zabouchali na okno. Hospodář nebyl doma, a tak jim šla otevřít jeho žena. Z obyvatel Šonova to byla ona, kdo naposled viděl oba duchovní ještě naživu. Ještě zazněla slova P. Schmitta: *Frau Weisser, beten Sie auch für uns!* “[Paní Weisserová, pomodlete se také za nás]²⁵⁵ a už se všichni muži bez zábran blížili k lesu. U kapličky na jeho okraji zůstal Josef

---

252 Tamtéž.

253 Citováno podle TÉHOŽ, s. 177.

254 Tamtéž.

255 Tamtéž.

Marek s vojínem, který obstaral nářadí. Samotnou popravu tedy vykonali pouze dva vojíni, ten nejmladší a ten nejstarší. O tom, co následovalo mluvil každý z nich trochu odlišně. Starší vypověděl: „*Když jsme přišli na místo činu, sedli jsme si nejdříve. Potom vojín ... řekl, že již jdem. Na to oba faráři vstali a šli. Když udělali několik kroků, byli těsně vedle sebe, vojín ... vystřelil do nich ze zadu sérii výstřelů z automatické pušky. Na to oba kněží padli na zem a chroptěli, a proto jsem ze své služební pistole vypálil do jednoho z nich tři rány. Do druhého faráře vypálil vojín ... z jeho služební pistole rovněž několik ran. Potom jsme je odtáhli do lesa asi 30 m od místa činu, kde jsme je chtěli zakopat. Jelikož byla půda tvrdá a někdo vystřelil dvě osvětlovací rakety, byli jsme v domění [sic!], že nás někdo sleduje, a proto jsme obě mrtvoly položili vedle sebe a přikryli jejich kabáty. Potom jsme odešli všichni domů.*“ Ten mladší, který zřejmě střílel víc a první, řekl o tomtéž: „*Když jsme přišli na okraj druhého lesa, sedl si farář st. na zem a ml. farář zůstal státi. Za malou chvíli jsem pustil sérii ran do stojícího faráře ml. z automatické pušky. Farář udělal dva kroky a padl na zem. Vojín ... vstal a zastřelil na vzdálenost asi dvou kroků sedícího faráře st. ze svojí služební pistole. Jelikož farář st. ještě chroptěl, vytáhl jsem svoji služební pistol a vypálil jsem do hlavy faráře jednu ránu. Poněvadž v těchto místech nějaká jáma nešla vykopati pro skalnatý terén odtáhli voj. ... a ... obě mrtvoly dolů do lesa pod cestou, položili je vedle sebe a já jsem je přikryl jejich kabáty. Potom jsme šli všichni společně domů.*“²⁵⁶

Pachatelé se k místu činu ještě nad ránem, asi o půl čtvrté 25. srpna, vrátili a pokusili se oba mrtvé zakopat. Byli opět neúspěšní. Když se o tom ale dozvěděl Josef Marek, přinutil vojíny, aby se vrátili a práci dokončili. To se jim ovšem podařilo až v pozdním odpolední, takže mezitím zahalená těla objevil řídící učitel Gustav Meissner a rolník Adolf Weisser.

Nebylo prokázáno, že by kněží byli usmrceni s vědomím velitele strážního oddílu nebo jiného důstojníka československé armády. Přesto v dalších dnech projeví snahu své podřízené krýt a vyšetřování případu provést jen formálně. Zřejmě 26. srpna 1945 byli účastníci šonovské perzekuce vyslýcháni ppor. Čejpou z Broumova. Ti do protokolu udali, že kněží byli toho večera odsunuti za státní hranice. Vojín, který přímo nestřílel, údajně popsal události podle skutečnosti, ale na výzvu ppor. Čejpy tuto svou výpověď změnil. Po třech dnech SNB své vyšetřování zastavila s odůvodněním, že se případem oficiálně zabývá armádní posádkové velitelství v Broumově. Po nalezení hrobu a identifikaci mrtvých se však verze o odsunu stala neudržitelnou. Poslední v řadě vyšetřování, která byla v roce 1945

---

256 Citováno podle TÉHOŽ, s. 177 – 178.

v souvislosti s tímto případem zahájena, se odehrálo počátkem září 1945 u strážního oddílu v Šonově. Jeho jediným výsledkem bylo sepsání protokolů, jejichž obsah odpovídal skutečnému průběhu celé události. Nebylo učiněno trestní oznámení a k trestnímu stíhání, ke klasifikaci tohoto činu, ani k odsouzení a potrestání jeho aktérů nedošlo.

Antifašisté

Po skončení války se zdálo, že situace německých antifašistů bude v broumovském okrese systematicky řešena a že ti Němci, kteří projeví svůj nesouhlas s nacistickým režimem a sudetoněmeckým hnutím Henleinovy strany, budou cíleně zohledňováni a vyňati z opatření uplatňovaných vůči ostatnímu obyvatelstvu německé národnosti. Mnozí z nich se stali členy místních správních komisí nebo s nimi měli možnost spolupracovat. V městě Broumově jejich zástupce již v květnu 1945 oslovil velitel Národní stráže Uhlíř a vyzval je, aby sestavili výbor, který by určoval, koho lze označit za antifašistu. Výbor se skutečně ustavil, měl 16 členů a později se rozrostl na tým 30 lidí. Jeho předsedou se stal předválečný komunista německé národnosti. Práci výboru kontrolovala Národní stráž a NV, později MSK, která na základě návrhů výboru vydávala osvědčení pro Němce označené za antifašisty. Později tuto úlohu převzaly bezpečnostní orgány a členové výboru předali seznam antifašistů veliteli SNB Josefu Brandejsovi. Ten jej schválil a vydal příslušná osvědčení, která pak členové výboru rozdávali konkrétním osobám. Červené pásky se však objevily i na ruce někdejších členů a sympatizantů NSDAP nebo SdP. Když na to členové výboru opakovaně poukazovali, dostali se s velitelem SNB do konfliktu, který skončil rozpuštěním výboru.²⁵⁷ Josef Brandejš měl totiž vůči jeho fungování své výhrady, tvrdil, že jím sestavené seznamy prý obsahovaly tři kategorie osob: „nejlepší, dobré a špatné“ a tímto způsobem pak bylo za antifašisty označeno příliš mnoho lidí. Jenom ve městě Broumov prý na 1500. Proto se rozhodl udělovat osvědčení samostatně a rozdál tak asi 3 153 antifašistických legitimací.²⁵⁸ Po protestech veřejnosti je však musel některým osobám zase odebrat. Josef Brandejš později připustil, že některým z těchto kontroverzních osob pásky dal za to, že se zavázali s ním spolupracovat jako jeho

---

257 ABS, f. 315, sign. 315-196-6 – Protokol výpovědi Albína Rottera. ze 7. 2. 1946; Tamtéž – Protokol výpovědi Antonína Lánského z 8. 2. 1946.

258 Tamtéž – Protokol výpovědi Josefa Brandejse ze 7. 2. 1946; V parlamentních volbách v roce 1935 z 22 443 německých voličů ze soudních okresů Broumov a Teplice nad Metují volilo Sudetoněmeckou stranu 13 148 lidí (58,58 %). Německá sociálně demokratická strana získala 4 082 hlasů (18,19 %) - v porovnání se sousedním trutnovským okresem, kde z 25 653 německých voličů dalo SdP 15 445 (60,21 %) a DSAP 4 369 (17,03 %) hlasů, to bylo o trochu více. Podle: ŠOLC, Jiří: Některé otázky vývoje fašismu a boje proti němu na Trutnovsku a okolí v letech 1933 – 1935. In: *Krkonoše, Podkrkonoší*, roč. 1966, č. 2, s. 92.

konfidenti.²⁵⁹ Ve vojenském hlášení ze září 1945 bylo u broumovského okresu zaznamenáno 3 108 antifašistů.²⁶⁰ Nový antifašistický výbor ustavila až rada ONV v Broumově svým rozhodnutím z 9. listopadu 1945. Vytvořila jej pro účely prověřování státního občanství na základě ustanovení směrnic ministerstva vnitra z 24. srpna 1945, které specifikovaly provádění ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.²⁶¹

Červené pásky opravňovaly své nositele v broumovském okrese především k tomu, že směli odebírat stejné potravinové příděly jako Češi. Řada opatření týkající se např. omezení volného pohybu na ně byla uplatňována stejně jako na ostatní obyvatelstvo německé národnosti. Na konci listopadu 1945 ONV další nošení pásek a s ním spojené výhody zakázal a antifašistická osvědčení zrušil. V prosinci 1945 byly antifašistům naposledy vydány české potravinové lístky a při té příležitosti jim byly bez předchozího vyrozumění pásky a osvědčení odňaty.²⁶² Jeden z poškozených na to vzpomínal: *„Komunisté – antifašisté, kteří dokázali svou politickou činnost a kteří byli po dlouhou dobu v koncentračních táborech, byli pojednou bez jakékoliv ochrany. Němečtí fašisté se jim smáli. Tak se stalo, že několik repatriantů, komunisté a antifašisté, byli napadeni orgány SNB na ulici. Sovětské hvězdy se jim strhávaly a byli odvlékáni do kasáren SNB nebo NB ... Mezi nimi jsou: ... dále dvě ženy, které byly rovněž zbity. Jedna ... ležela těžce nemocná v nemocnici po tomto případě ... Ještě dnes je ... stále v léčeni.“*²⁶³ Hlášení SNB v obci Martínkovice, kde se již ve třicátých letech odehrávaly ostré spory mezi německými nacionalisty a jejich odpůrci, situaci zhodnotilo: *„Odebráním červených pásek bylo na antifašistech pozorováno vzrušení, zvláště pak u těch, kteří byli za věc republikánsko-demokratickou vězněni v koncentračních táborech ... Naopak opatření toto přijali přívrženci nacismu s uspokojením.“*²⁶⁴

Broumovským antifašistům se nevyhnuly ani nucené odsuny za hranice. Např. někdejší předseda NV Roman Verner si stěžoval, že během překotné vysídlovací akce v městě Broumově, organizované na konci května 1945, byla vystěhována řada antifašistů, zatímco

---

259 ABS-P, f. 315, sign. 315-196-6 – Protokol výpovědi Josefa Brandejse, Albína Rottera a Antonína Lánského.

260 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 29, kt. 48 – Hlášení Velitelství 14. divize ze 13. 9. 1945, č. j. 11.404/Dův. 1. odděl. 1945.

261 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 207, kt. 28 – Zápisy ze schůzí rady ONV.

262 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 222, kt. 45 – Protokol ze schůze ONV 23. 11. 1945; Tamtéž, inv. č. 207, kt. 28 – Zápis ze schůze rady ONV 30. 11. 1945; ABS-P, f. 315, sign. 315-196-6 – Protokol výpovědi Albína Rottera.

263 ABS, f. 315, sign. 315-196-6 – Protokol výpovědi Antonína Lánského.

264 KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Hradec Králové, 1982, 37.

mnozí nacisté byli ponecháni na místě.²⁶⁵ „Během doby, kdy ještě osvědčení nošení červené pásky bylo v platnosti, praktikovali SNB evakuaci Němců takovým způsobem, že během dvou – třech hodin všichni držitelé osvědčení byli voláni k soustředění a během několika minut ztratili 30 – 40 % tato osvědčení. Takové případy byly v Heřmánkovicích, v Ruprechticích, v Šonově a v Hynčicích. Tak se stalo, že přes všechny intervence antifašistů a jmenovitě komunisté byli vyhozeni z bytů a majetek zabaven přes to, že zůstali nacisté a prokazatelní fašisté ve svých bytech.“²⁶⁶ Na základě podobných zkušeností se mnozí z antifašistů rozhodli raději Československo opustit. V září 1945 o možnost vystěhování požádala skupina asi čtyř stovek osob.²⁶⁷

V průběhu roku 1946 se odsun německých antifašistů realizoval na základě dvou odlišných přístupů. Podle prvního z nich v duchu usnesení vlády z 15. února 1946 byli Němci uznáni za antifašisty vyňati ze soustavného odsunu a mohli „dobrovolně“ odejít do Německa se značnou částí svého movitého majetku kromě peněz. Vyvézt mohli maximálně 500 korun. Tímto způsobem odjížděly z Československa vlakové transporty o 40 vagoních s přibližně 300 lidmi.²⁶⁸ Broumovský okres v březnu 1946 opustilo 416 antifašistů.²⁶⁹ Zřejmě se jednalo o dva transporty do sovětského okupačního pásma, které ONV uvádí ve zprávě o své činnosti v roce 1946.²⁷⁰ 11. července 1946 bezpečnostní referent ONV Josef Brandejs poslal každému MNV/každé MSK k prověření a případnému přepracování seznam antifašistů z jejich obce s poznámkou, že osoby v seznamu uvedené odcestují i se svým majetkem. Tak čtyřmi transporty odcestovalo 1 854 antifašistů do Bavorska.²⁷¹ Podle druhého přístupu byli antifašisté odsunováni za stejných podmínek jako ostatní Němci. Nejpočetnější skupina německých antifašistů, 1 191 lidí, odjela v rámci soustavného odsunu do amerického okupačního pásma devatenáctým transportem 22. září 1946.²⁷² K 1. dubnu 1947 se v broumovském okrese nacházelo 1 170 osob vedených v kategorii antifašisté a specialisté.²⁷³

---

265 ABS, f. 315, sign. 315-196-6 – Protokol výpovědi Romana Vernerá z 1. 2. 1946.

266 ABS, f. 315, sign. 315-196-6 – Protokol výpovědi Antonína Lánského z 8. 2. 1946.

267 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 222, kt. 45 – Protokol ze schůze OSK 27. 9. 1945.

268 STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. Praha 1991, s. 275 – 279.

269 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100, fol. 50 – Odpověď evakuačního referátu z 2. 4. 1946 k č. j. 1212 ai 1946 bezpečnostního referátu.

270 SOkA Náchod, f. MNV Teplice nad Metují, inv. č. 1608, kt. 142, fol. 41 – Zpráva o činnosti rady ONV v Broumově za II. pololetí 1946 pro 1. pololetní okresní sjezd 16. 2. 1947, Uvádí 414 osob ve 2 transportech; KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1989, s. 103.

271 Tamtéž; SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 440, kt. 258 – Odsun Němců - sociálních demokratů.

272 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 20, kt. 816 – Evidence osob v jednotlivých transportech.

273 KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*, Hradec Králové 1982, s. 143.

Rozhodování jaké zásady při vysídlování uplatnit souviselo především s tím, koho za antifašistu uznat. V tomto směru antifašistický výbor nepožíval u ONV přílišné důvěry. Musel pracovat pod dohledem bezpečnostního referátu. Jeho členům bylo řečeno, že seznamy, které vypracují, budou použity až po jejich důkladném přezkoumání a do té doby, že se bude vycházet ze seznamů, jež dříve vytvořila OSK (Josef Brandejs). Když antifašistický výbor požádal o to, aby antifašistům, kteří se chtějí dobrovolně vystěhovat do Německa, byly vydány zvláštní legitimace, a chtěl pro ně určitou ochranu v tom, že by nebyli přidělováni na práce do dolů a nebyli vystěhováváni do táborů, vyhověl mu ONV pouze v posledním bodě.²⁷⁴ Výhrady ONV vůči osobám uvedeným v seznamech antifašistů spočívaly především v tom, že dotyční lidé nemohli krom svého členství v sociálně demokratické či komunistické straně prokázat žádnou aktivní činnost proti nacistickému režimu. Proto měl ONV tendence přiklánět se k praxi vystěhovávání německých antifašistů podle pravidel ustanovených pro ostatní Němce v rámci soustavného odsunu.²⁷⁵

Benediktini

V roce 1938 byl Břevnov a Broumov rozdělen na dva samostatně stojící kláštery. Určité tendence k vytvoření dvou komunit existovaly již dříve, ale v Římě byly prosazeny až tehdy. Přispěly k tomu také politické okolnosti vzniklé na základě mnichovské dohody. Opatem broumovského kláštera se stal dosavadní břevnovský opat, Němec Dominik Prokop, a v této funkci zde zůstal až do roku 1945. Představeným břevnovského kláštera se stal Anastáz Opasek. Členové komunity si museli zvolit, ke kterému klášteru se uchýlí. Tak se Češi většinou přihlásili k Břevnovu a Němci k Broumovu. Po skončení války se kvůli tomu ocitla broumovská komunita ve značné nejistotě, protože na její osazenstvo měla být uplatňována všechna protiněmecká opatření včetně těch, která se vztahovala na majetek. Proto si Anastáz Opasek na ZNV vymohl to, že byl pověřen správou broumovského kláštera a byl uznán za jeho administrátora. Svou žádost takticky zdůvodnil tím, že představeným kláštera byl Němec. Vybaven těmito potvrzeními se již v květnu 1945 vydal do Broumova. V této době se do zdejšího kláštera začali navracet také benediktini českého původu, kteří z Broumova pocházeli nebo zde až do roku 1938 působili. Přicházeli i ti, kdo se za války ocitli

---

274 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 207, kt. 28 - Zápis ze schůze rady ONV 22. 2. 1946.

275 ABS-P, f. 2M, sign. 11205 – Příloha ke zprávě bezpečnostního referenta ONV v Broumově Zemskému národnímu výboru, ZOB, z 6. 6. 1947, č. j. 106/dův.

v koncentračních táborech.²⁷⁶ Za této situace bylo těžko myslitelné, aby někteří z bratří dostávali větší a někteří menší přiděl. Dosaženo bylo také toho, že broumovští nemuseli na svých řeholních hábitech nosit bílou pásku.²⁷⁷

Po skončení války existoval velký tlak na to, aby na majetky klášterního velkostatku byli dosazeni národní správci. Týkalo se to paradoxně zejména polického velkostatku, kde ve většině působili Češi. Vliv na to mohla mít neblaze proslulá činnost P. Toldeho v Polici nad Metují, který za války ochotně spolupracoval s okupační mocí.²⁷⁸ Těmto tlakům se však podařilo čelit. Anastáz Opasek na to vzpomínal: „*Jednoho národního správce, který přišel s dekretem do Police nad Metují, jsem prostě vyhodil. Řekl jsem: ‚Já jsem správce‘ a poslal jsem ho domů.*“²⁷⁹ Členové OSK resp. ONV v Broumově se 13. července a znovu 23. listopadu 1945 usnesli přednést nadřízeným úřadům návrh na konfiskaci benediktinského velkostatku. Zaštitřovali se žádostí MNV v Polici nad Metují a peticí polických obyvatel za její uskutečnění.²⁸⁰ Dalším impulzem pro tyto snahy byla interpelace poslanců československé strany národně socialistické v čele s Dr. Krajinou z 15. ledna 1946. Při ní požadovali, aby ministerstvo zemědělství provedlo zábor broumovského a polického velkostatku a dosáhlo „rozdělení pozemků mezi chudé obyvatelstvo tamního kraje“. Poukazovali na německý a údajně „zarputilý germanizační ráz“ broumovského kláštera. Tvrdili, že je nadále veden německými kněžími. Proti broumovské komunitě argumentovali také tím, že v roce 1938 byly prý v klášteře objeveny zbraně.²⁸¹ Stejně myšlenky pak byly opakovány na schůzi ONV v Broumově 15. února 1946, na které se rozhodlo podat žádost Zemskému národnímu výboru o konfiskaci benediktinských velkostatků „s odůvodněním, že jde o majetek v německé správě, která germanisovala zdejší kraj a sloužila okupantům“. Proti tehdy hlasovali pouze členové strany lidové.²⁸² Kolem otázky klášterního majetku se rozpoutal vleklý spor. Byl doprovázen i kampaní v tisku. Deník Práce tvrdil, že v roce 1937 proběhlo v broumovském klášteře zatýkání kvůli prokázané špionáži ve prospěch německé

---

276 OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992, s. 63 – 135; SOA Zámorsk, f. Vs Broumov, inv. č. 2427, kt. 512 – Šetření oprávněnosti poválečného vlastnictví majetku velkostatků Broumov a Police nad Metují řádem benediktinů.

277 OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992, s. 134.

278 SOA Zámorsk, f. Vs Broumov, inv. č. 2427, kt. 512 – Šetření oprávněnosti poválečného vlastnictví majetku velkostatků Broumov a Police nad Metují řádem benediktinů.

279 OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992, s. 126 – 127.

280 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 222, kt. 45 – Protokoly ze schůzí OSK a ONV 1945 - 1946.

281 SOA SOA Zámorsk – Velkostatek Broumov 1547 – 1948. Inventář sv. I, zpracoval Mgr. Jan Barták, SOA v Zámorsku 2009, s. XIII. - XV.

282 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 222, kt. 45 – Protokol ze schůze 15. 2. 1946.

říše. 19. března 1946 vzniklo prohlášení, které toto nařčení vyvracelo. Podepsalo se pod něj 34 osob z broumovského okresu, mezi nimi nejen zaměstnanci kláštera, ale také obyčejní občané, člen MNV nebo např. člen prvního NV v Broumově Jaroslav Herzán.²⁸³ Na rozdíl od mnoha jiných klášterů, jejichž členové byli německé národnosti, se Broumovu majetek podařilo uhájít. Zdejší benediktinské velkostatky zanikly až v rámci druhé pozemkové reformy v roce 1948.

Sama řeholní komunita v broumovském klášteře se však protiněmeckým opatřením, zejména odsunu, neubránila. Anastáz Opasek požádal alespoň o prozatímní vynětí broumovských benediktinů německé národnosti z odsuna a o to, aby spolu s nimi mohli do Německa odejít i jejich příbuzní. Bylo mu vyhověno a 13. srpna 1945 ministerstvo vnitra v tomto smyslu informovalo okresní správní komisi v Broumově s tím, že odsun členů benediktinského kláštera v Broumově má proběhnout po dohodě s příslušnými církevními úřady. Dále se v dokumentu uvádělo: „*Při případném odsunu německého obyvatelstva budiž vzat zřetel též na to, zda nejde o blízké rodinné příslušníky ... členů tamního kláštera, zejména pokud jde o řeholníky vězněné v koncentračních táborech.*“²⁸⁴ Němečtí benediktini ze svého kláštera v Broumově odjížděli vlakem. Prvním transportem 27. listopadu 1945 s nimi odcestoval také jejich opat P. Dominik Prokop.²⁸⁵ Druhým 10. září 1946 mělo odjet vlakem UNRRA do Bavorska 40 mnichů.²⁸⁶ Tehdy jim bylo již povoleno vzít s sebou část klášterního vybavení, zejména asi pět tisíc knih a také opatskou berlu, prsten a mitru. Problém však nastal, když se při celní prohlídce zjistilo, že mezi přepravovanými věcmi jsou také cennosti. Dvě zaměstnankyně kláštera a dva mniši byli kvůli tomu vzati do vazby ve věznici v Hradci Králové. Po jejich propuštění je Anastáz Opasek přijal v Břevnově a odtud byli dopraveni do Bavorska. Z broumovského kláštera odjelo celkem 51 mnichů.²⁸⁷ V Německu se členové broumovské benediktinské komunity usadili v klášteře v bavorském Rohru. Podle církevního práva pak tamější němečtí opati směli užívat titulu broumovských opatů v Rohru.²⁸⁸

Velmi důležitý krok pro zajištění kontinuity řeholního společenství v broumovském

---

283 SOA Zámorsk, f. Vs Broumov, inv. č. 2427, kt. 512 – Šetření oprávněnosti poválečného vlastnictví majetku velkostatků Broumov a Police nad Metují řádem benediktinů.

284 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 363, kt. 101 – Odsun benediktinů a jejich příbuzných 1945.

285 Tamtéž.

286 Tamtéž, kt. 100A.

287 SOkA Náchod, f. MNV Teplice nad Metují, inv. č. 1608, kt. 142, fol. 41 – Zpráva o činnosti rady ONV v Broumově za II. pololetí 1946 pro 1. pololetní okresní sjezd 16. 2. 1947.

288 OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992, s. 134 – 135; SOA Zámorsk – Velkostatek Broumov 1547 – 1948. Inventář sv. I, zpracoval Mgr. Jan Barták, SOA v Zámorsku 2009, s. XIII. - XV.

kláštere učinil Anastáz Opasek už roku 1945, kdy se obrátil na představeného amerického benediktinského kláštera svatého Prokopa Sázavského v Lisle u Chicaga. V době založení tohoto konventu pocházela většina jeho členů z řad vystěhovalců českého původu a česká tradice se zde udržovala i v době po vzniku samostatného československého státu v roce 1918. Za první světové války byl významným útočištěm T. G. Masaryka i E. Beneše. Také za druhé světové války jej navštívil J. Masaryk a Z. Fierlinger. Anastáz Opasek opata tehdy požádal o vyslání několika benediktinů z Lisle do Broumova. Představený mu vyhověl a napsal oběžník všem členům kláštera, v němž popsal Československo jako „rudé Československo“, jež se ocitlo v oblasti sovětského vlivu, a tlumočil Opaskovu žádost. Několik benediktinů se skutečně přihlásilo, trvalo ale rok, než se dostali do Československa. Anastáz Opasek spolu s páterem Janem Cherfem z Lisle, budoucím broumovským převorem, v roce 1945 otázku obsazení broumovského kláštera benediktiny z Ameriky osobně řešil i s prezidentem Benešem.²⁸⁹ Brzy po odjezdu druhého transportu broumovských benediktinů, 27. září 1946, přibylo do kláštera pět kazatelů z Ameriky.²⁹⁰ 13. října 1946 přijeli do Broumova benediktini z Lisle u Chicaga a byli tu oficiálně uvítáni.²⁹¹ Staroslavná komunita se tak „rozrostla“ na sedmáct členů.²⁹²

V posledních měsících roku 1945 nemáme již o nuceném vysídlování německého obyvatelstva z broumovského okresu žádné zprávy. MV v oběžníku ze 17. října 1945 ukládalo podřízeným úřadům, aby byly zastaveny všechny „neoprávněné odsuny“ Němců. Zároveň ovšem následujícího dne svým oběžníkem dalo souhlas k „dobrovolným odchodům – odsunům“ Němců.²⁹³ Tehdy ONV v Broumově zaplavilo množství žádostí o povolení opustit Československo. Broumovský úřad se k nim stavěl vstřícně a svolení k odchodu z republiky dával ještě poté, kdy MV svým oběžníkem z 31. prosince 1945 možnost tohoto postupu zastavila. Definitivně pak byly tyto přesuny německého obyvatelstva skončeny na základě výnosu MV z 21. ledna 1946.²⁹⁴

Relativně dlouhou dobu po skončení postupimské konference nebyl na mezinárodní úrovni dojednán konkrétní postup, jak zrealizovat odsun Němců z Československa. Tato situace

---

289 OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992, s. 119 – 135.

290 NA f. Sbíрка staničních kronik, inv. č. 116, kt. 6.

291 KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1989, s. 105.

292 OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992, s. 145.

293 STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. Praha 1991, s. 109 – 110.

294 Tamtéž, s. 169; SOKA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100, fol. 49.

přetrvávala ještě na konci podzimu 1945. Stále zřetelněji se také projevovaly rozpory mezi západními spojenci a Sovětským svazem. Obě tyto okolnosti stály u zrodu nadějí ze strany sudetských Němců, že by mohlo dojít k určitému přehodnocení vztahu k dobytému Německu, jež by s sebou mohlo přinést také revizi rozhodnutí o osudu německých menšin mimo území Německa. Základem a předpokladem těchto úvah bylo přesvědčení, že právě skončená válka bude ještě pokračovat ozbrojeným střetem mezi spojenci, při němž Německo bude stát na straně těch západních, a jeho výsledky zvrátí situaci sudetských Němců ve prospěch toho, že budou moci zůstat ve svých domovech. Ohlasy těchto myšlenek nalézáme i mezi obyvateli broumovského okresu. Situační zpráva Zemského velitelství SNB v Praze k 16. listopadu 1945 uvedla, že se v Broumově objevily letáky přibližně tohoto znění: „*Zůstaňte na svých místech. V jarních měsících přijdou anglo-amer. vojska, která Vás osvobodí ze jha okupačního.*“²⁹⁵ Podobné informace se shromažďovaly také u bezpečnostního referenta ONV v Broumově. Podle nich výše zmíněné představy po broumovském okrese rozšiřovali především propuštění váleční zajatci, kteří se právě v průběhu podzimu 1945 začali navracet domů. Jeden z amerického tábora, který přijel do obce Bystré, tvrdil, že mu americký důstojník důvěrně sdělil, že mezi Američany a Rusy dojde v brzké době k válce, na kterou se americká a ruská vojska již připravují kopáním zákopů na bavorské hranici. Informace o šíření podobných názorů byly získány také z korespondence obyvatel německé národnosti, kterou československé úřady bedlivě sledovaly. Tak například v dopise z obce Vlášenska se objevila další varianta, podle které příchodu amerických vojáků měl předcházet sovětský vpád: „*Co Tvoje matka stále říkala, je pravda. Přijde osvobození. Vy tam nebudete dlouho, přijdete zase všichni domů, ale ne jako zajatci pracovat. Pak přijdou Angličané a Američané, ti chtějí světový mír. Utěšujte se ještě nějaký čas. Nyní to obsadí Rusové, takže odsun přestane. Američané mají německé zbraně V-3. ... Jsou tady Angličané a ti říkají, že to nemůže tak dál jít. Švýcarský rozhlas hlásí: Sudety budou a zůstanou německé.*“²⁹⁶ Podobné zvěsti byly zaznamenány např. i v Machově, Otovicích, Horním Adršpachu a Horních Verněřovicích.²⁹⁷

Zatímco německé obyvatelstvo žilo v nejistotě, co je čeká, československé úřady se zabývaly přípravami soustavného odsunu. MV svým výnosem z 5. listopadu 1945 uložilo

---

295 ABS-KA, f. A17, i. j. 113, kt. 15.

296 KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948.* Hradec Králové 1982, s. 41.

297 Tamtéž, s. 41 – 43.

podřízeným orgánům zavést lístkovou evidenci osob německé národnosti. Na základě tohoto ustanovení evakuační referát ONV v Broumově 3. prosince 1945 rozeslal všem MNV a MSK v okrese vlastní oběžník s instrukcemi, jak mají za pomoci SNB evidenční lístky zavést a vyplnit. Každá osoba měla být přiřazena k jedné z osmi kategorií, které evakuační referát ve svém oběžníku definoval velmi lapidárně: „1. okupanti t. j. Němci a Maďaři, kteří se nastěhovali na území republiky Československé po 1. říjnu 1938; 2. provinilci, pokud nejsou již zajištěni /zvláště průbojní nacisté, kteří ostentativně vystupovali s odznakem strany; 3. bývalí veřejní zaměstnanci, kteří zrušením služebního poměru se stali nezaměstnanými; 4. zemědělci; 5. majitelé podniků a živností; 6. příslušníci svobodných povolání; 7. dělníci; 8. různí.“²⁹⁸ Lidé v kategorii s nejnižším číslem měli být odsunuti jako první. V osmé skupině byli především ti, kteří byli z odsunu prozatím vyňati, a o jejich vystěhování se rozhodovalo až v průběhu roku 1946.

Pro určení počtu Němců, kteří pocházeli z broumovského okresu, a byli během roku 1945 odsunuti jsou k dispozici pouze orientační čísla. Prvním problémem je zjistit kolik obyvatel německé národnosti z původního přibližného počtu 35 000 osob z řad starousedlíků se po válce v broumovském okrese skutečně nacházelo. Déle věc komplikuje skutečnost, že vojenské materiály, které jsou hlavním zdrojem informací o počtu odsunovaných osob, v případě broumovského okresu nezmiňovaly, jsou-li mezi vysídlení zahrnuti i říšští Němci. Do srpna 1945 bylo pryč z prostoru 14. divize odsunuto 28 576 osob a 73 745 ještě připadalo v úvahu pro vyhoštění.²⁹⁹ Počátkem září 1945 bylo v broumovském okrese 23 336 Němců.³⁰⁰ Před prvním transportem v lednu 1946 se jich zde nacházelo 22 473.³⁰¹ Odsun v roce 1945 se týkal asi jedné pětiny broumovských starousedlíků německé národnosti, přibližně 7 tisíc osob.³⁰²

---

298 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 357, kt. 100 – Instrukce, oběžníky k provedení odsunu 1945 – 1946.

299 VÚA-VHA, f. VO1, inv. č. 29, kt. 48 – Hlášení velitelství 14. divize z 7. 8. 1945, č. j. 1119/taj. 1. odděl. 1945.

300 Tamtéž – Hlášení velitelství 14. divize o počtech něm. obyvatelstva v jednotlivých polit. okresech z 13. 9. 1945, č. j. 11.404/Dův. 1. odděl. 1945.

301 SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumova v letech 1945 – 1947*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008, s. 90 – Podle okresního zúčtování potravinových lístků za 9. přidělové období žilo v okrese k 28. 1. 1946, po provedení prvního transportu, 21 264 Němců.

302 KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Hradec Králové 1982, s. 46 – Autor poznamenává, že v tomto čísle mohou být zahrnuti také němečtí uprchlíci.

3.4 Odsun v roce 1946

Organizace odsunu Němců v roce 1946 měla za svůj základ „Směrnice k provádění soustavného odsunu (transferu) Němců z území Československé republiky“. Vláda je schválila 14. prosince 1945 a skrze oběžník ministerstva vnitra č. B 300/1990 ref. B z 31. prosince 1945 byly rozeslány podřízeným orgánům. K úředníkům ONV v Broumově se dostaly 15. ledna 1946.³⁰³ Směrnice ve svém textu odkazovaly na dekret č. 16/1945 Sb., č. 33/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb., které proto lze považovat za zákonný podklad pro provedení odsunu.

Podle těchto směrnic plán odsunu navrhl Osídlovací úřad v Praze a Bratislavě a schválila jej Ústřední komise pro vnitřní osídlení.³⁰⁴ Odsun pak řídilo MV a provádělo jej skrze své oblastní orgány za spolupráce okresních národní výborů, úřadů národní bezpečnosti v těsné součinnosti s oblastními osídlovacími úřadovny a orgány pověřenými pracemi v oblasti zemědělského osídlování. Ve všeobecných ustanoveních směrnic stálo, že odsun se má dít způsobem spořádaným a lidským. Mělo se při něm přihlížet k tomu, aby „nebyl nad míru naprosto nevyhnutelnou rušen chod důležitých hospodářských odvětví následkem náhlého odčerpání nezbytných pracovních sil“, a mělo se postupovat v souladu s postupem osídlování. Tyto ohledy však neměly být na překážku uskutečnění odsunu v době co nejkratší.

Odsun se vztahoval na osoby německé národnosti, ale také na ty, kdo se v době zvýšeného ohrožení republiky, jak ji definoval ústavní dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., ucházeli o německou státní příslušnost, aniž k tomu byli nuceni okolnostmi hodnými zřetele. Z obyvatel německé národnosti pak byli na základě ustanovení ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. vyňaty čtyři skupiny, které odsunu nepodléhaly: a) příslušníci československých vojenských jednotek, pokud nebylo úředně vysloveno, že se jim československé státní občanství nezachovává; b) osoby, které zůstaly věrné Československé republice a buď se aktivně účastnily boje za její osvobození nebo trpěly pod nacistickým terorem a získaly proto o tom osvědčení; c) manželé a manželky československých státních občanů a jejich děti, pokud o tom dostanou příslušné osvědčení; d) ti, kdo se v době zvýšeného ohrožení republiky označili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky. Pro určení pořadí, ve kterém měly být osoby odsunovány, byly stěžejním podkladem kartotéky

303 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100 – Směrnice k provádění soustavného odsunu (transferu) Němců z území Československé republiky.

304 STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa*. Praha 1991, s. 112.

evidenčních lístků a v nich zaznamenané kategorie. Odsuvnou jednotkou byla rodina, která se neměla rozdělovat. Proto v případech, kdy její jednotliví členové nenáleželi ke stejné kategorii, byla jako celek odsunuta podle člena v kategorii s nejvyšším číslem.

V následujících bodech směrnic byly popsány konkrétní kroky jak při vysídlování postupovat. Odsun probíhal po jednotlivých transportech. Osoby do nich vybrané musely ve stanovený čas přijít na určené místo – shromaždiště. Zde byly podrobeny osobní prohlídce a prohlídce zavazadel. V souladu s dekretem prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. si mohly vzít s sebou pouze věci nutné k uspokojení životních potřeb nebo k osobnímu vykonávání zaměstnání a to ve váze do 30 kg. Zejména kvůli ohledům na přísnost spojeneckých přijímacích orgánů a obavě, že by odsunovaní mohli být vráceni zpět, se ve směrnicích zdůrazňovalo, aby všichni účastníci transportu byli řádně oblečeni, měli dostatečnou teplou přikrývku, potraviny na 7 dní a řádné osobní doklady. Mohli si s sebou vzít 1000 říšských marek na osobu. Naopak brát si nesměli hotové peníze jiné měny, vkladní knížky, cenné předměty a šperky s výjimkou snubních prstenů, cenné koberce a kožešiny. Vývoz návodů, receptů na speciální výrobu a patentů, jejichž použití v cizině bylo považováno za hrozbu, jež by mohla oslabit konkurenceschopnost československého exportu, byl rovněž zakázán. Odvážet též nesměli písemnosti a předměty protičeskoslovenského obsahu nebo naopak věci hodnotné z hlediska kulturního přínosu. Odsunovaní měli na shromaždiště přinést i movitý majetek, který vyvézt nesměli, aby zde byl také podroben kontrole. Prováděla ji k tomu ustavená komise, která rovněž zabavovala předměty v zavazadlech, jež neuznala za povolené k vývozu. Po skončení evidence shromážděných osob a po prohlídkách se měli účastníci transportu přemístit do sběrného střediska. Přiměřenou stravu a ubytování zde měl zajistit ONV.

Za organizaci shromáždění osob do transportu, za jejich včasné vyrozumění o této akci a za jejich odvedení do sběrného střediska zodpovídal příslušný ONV. Pro tyto účely měl vytvořit jmenný seznam osob určených pro konkrétní odsun, určit velitele transportu, zajistit strážní službu z řad vojska a SNB, stanovit osoby, které měly vykonat prohlídky, při čemž se mělo dbát, aby ženy byly prohlíženy ženami, pověřit komisi oprávněnou k zajišťování majetku, který se nesmí vyvážet. Dále měl zajistit dopravu pro osoby, které nemohou do sběrného střediska dojít pěšky. ONV měl také pověřit úředního lékaře, aby pro transport obstaral zdravotní dozor. Ten měl vybírat z řad obyvatelstva německé národnosti a do odsunu měl být zařazen až v jeho poslední fázi.

Ze sběrného střediska byly transporty vlakem přepraveny do odsuvného střediska v blízkosti státních hranic, z něhož po převzetí orgány spojeneckých armád odjížděly do Německa. Technickou stránku přesunu zajišťovala armáda, která po převzetí transportu ze sběrného střediska za něj měla zodpovědnost a kromě jeho střežení měla povinnost obstarat jeho stravování během cesty.³⁰⁵

V průběhu roku 1946 byly tyto směrnice upřesňovány. Pozornost byla věnována některým zvláštním skupinám obyvatelstva. Němečtí duchovní podle pozdějších předpisů mohli vyvézt až 100 kg osobního majetku, včetně literatury. Antifašisté, obzvláště kvalifikovaní odborníci a členové z tzv. smíšených manželství byli prozatím z odsunu vyňati a mnozí z těchto tří skupin nakonec zůstali v Československu trvale.

MV mělo svůj zvláštní úřad pro odsun, referát B, v jehož čele ve funkci vládního zmocněnce stál A. Kučera. V českých zemích bylo určeno 13 podřízených zmocněnců ministerstva vnitra pro odsun. Jejich pravomoc se vztahovala na území, která se přibližně kryla s prostorem podřízeným jednotlivým oblastním osídlovacím úřadovněm. Ty v praxi vydávaly instrukce týkající se provedení odsunu okresním národním výborům.³⁰⁶ Broumovskému okresu byla nadřizena Oblastní osídlovací úřadovna v Trutnově³⁰⁷. Komunikace mezi oběma úřady zřejmě neprobíhala úplně hladce. Ještě v červnu 1946 evakuační referent ONV v Broumově žádal úřadovnu v Trutnově, aby termíny plánovaných transportů sdělovala ONV a nikoli jako dosud pouze sběrnému středisku v Meziměstí.³⁰⁸ OOÚ v Trutnově nařídila, aby osoby určené ke konkrétnímu odsunu byly o tomto rozhodnutí zpraveny maximálně 12 hodin před soustředěním do sběrného tábora a doporučila národním výborům, aby již před tím učinily opatření k sepsání či přímo zajištění cennějšího majetku jako např. obrazů, kobereců, kožešin, textilu, jízdních kol apod. Zdůvodnila to tím, že „bylo zjištěno, že výměr o odsunu je Němcům doručován příliš brzy před jejich soustředěním do sběrného střediska, takže je tím umožněno zavlčení jejich majetku.“³⁰⁹ Pro OOÚ v Trutnově MV vybralo čtyři sběrná střediska: Meziměstí, Mladé Buky, Vrchlabí a Dvůr Králové. Z broumovského tábora v Meziměstí měli být odsunováni také Němci z okresu

---

305 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100 – Směrnice k provádění soustavného odsunu (transferu) Němců z území Československé republiky; JECH, Karel (ed.): *Němci a Maďaři v dekretch presidenta republiky: Studie a dokumenty 1940 – 1945 = Die Deutschen und Magyaren in den Dekreten des Präsidenten der Republik: Studien und Dokumente 1940 – 1945*. Brno 2003, s. 314 – 315, 364.

306 STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa*. Praha 1991, s. 112.

307 Dále OOÚ v Trutnově.

308 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100, fol. 50 – Evakuační referát, l. 6. 1946, č. j. 871/46.

309 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100, fol. 50 – FNO, oblastní pobočka v Trutnově, odsun Němců – zajištění jejich majetku, č. j. I-19-ai 1946 z 18. 3. 1946.

Náchod (1 500 osob) a Nové Město nad Metují (4 800 osob).³¹⁰

Přesná doba vzniku sběrného střediska v Meziměstí³¹¹ není známa. Jako tábor pro Němce určené k odsunu zřejmě fungovalo již v létě 1945, nejpozději pak od srpna 1945. Nacházelo se v místě někdejšího tábora pro francouzské zajatce. Sestávalo přibližně z 30 dřevěných baráků s maximální kapacitou pro 3 000 osob. Většinou se ubytovávalo 30 lidí do jedné světnice. Velitele i dozorce tábora dosazoval ONV v Broumově. V době sestavování transportů bylo sběrné středisko využito jako shromaždiště, na kterém probíhala evidence osob a prohlídky spojené se zabavováním majetku, který Němci nesměli odvézt za hranice. Při tomto přijímání osob do střediska zde z pověření ONV působil zajišťovací referent z Meziměstí, příslušníci SNB z Meziměstí a několik žen dobrovolnic. V průběhu roku 1946, kdy mělo středisko sloužit pro krátkodobé ubytování před jednotlivými transporty, se zde soustřeďovalo více osob, než bylo zapotřebí. To způsobovaly především MSK/MNV, které posílaly do střediska více lidí, než jim předepsal evakuační referát ONV. Chtěly se tímto způsobem zbavit osob neschopných práce, žen s dětmi, starých a nemocných, a mnoho z nich pak v táboře muselo za účelem sloučení rodiny čekat na své příbuzné. Jenom nepatrná část osazenstva chodila do práce, ženy uklízet ve škole v Meziměstí, muži do výtopny ČSD tamtéž. Hygienické podmínky v táboře nebyly uspokojivé. Vši a štěnice představovaly věrné společníky těch, kdo střediskem procházeli. Poloha tábora prý neumožňovala dobře odvádět odpadní vodu. Kanály a strouhy se musely po každém transportu vykopávat znovu, protože při přepravě zavazadel na nádraží je povozy vždy rozjezdily. Jak vysvětluje zpráva OOÚ v Trutnově adresované broumovskému ONV, nedávala si správa tábora přílišnou práci s odvozem odpadků, které se po kupách válely přímo v prostorách střediska. Tábořem se také šířil zápach z nedostatečně zakrytých odpadových žump.³¹² Zdravotní dozor měl lékař a ošetřovatelé z řad ubytovaných Němců. Žádná epidemie se v táboře nevyskytla. Ze závažnějších chorob se objevily pouze ojedinělé případy tyfové nákazy. Nespokojenost se správou tábora zachytilo udání, které bylo 1. srpna 1946 doručeno Zemskému národnímu výboru, ZOB: „*Ve zdejších sběrném táboře jsou takové poměry, že Němka, která měla být odsunuta jest dosud už rok v táboře a má jako milenka dozorce tábora svoji krásně vybavenou*

---

310 Tamtéž – Směrnice a plán k odsunu Němců Oblastní osídlovací úřadovny v Trutnově z 16. 1. 1946, č. j. III-2a/1946, Sběrné středisko v Mladých Bukách bylo určeno pro politický okres Trutnov, ve Vrchlabí pro Vrchlabí, Jilemnici, Novou Paku, Hořice a Nový Bydžov, ve Dvoře Králové pro Dvůr Králové, Jaroměř, Hradec Králové a Rychnov n. Kněžnou. Déle pod OOÚ v Trutnově spadal polit. okres Žamberk.

311 Informace o středisku, není-li uvedeno jinak, jsou čerpány z ABS-KA, f. E 7 – Meziměstí.

312 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100, fol. 50 – Informace OOÚ v Trutnově: Sběrné středisko Meziměstí – závady po stránce zdravotní z 11. 5. 1946, č. j. 1255/III/2a/46.

*ložnici a sama bydlí k jeho potěšení ... a žije ze zajištěných věcí od Němců [sic!] ... Dozorce P... co nevidí neukradne, jest to zloděj z povolání ... krade zajištěné věci a prodává je v hotelu beneš [sic!] v Meziměstí, zejména látky a šaty. Dozorce Z... znásilňoval hezké němky [sic!] a když se mu nedali [sic!] zavíral je do bunkru ... Zajišťovací referent M... neprovádí soupis zajištěných věcí, podporuje je v krádeži ...*³¹³ V říjnu 1946 provedlo oblastní velitelství SNB v Hradci Králové vyšetřování této věci. V jeho závěrech se konstatovalo, že zaměstnanci střediska budili pohoršení holdováním alkoholu a nezodpovědným nakládáním se zabaveným majetkem. Nic určitého vyšetřovaným nebylo dokázáno. Zpráva ale hovořila o tom, že důležité svědectví dotčených osob německé národnosti chybí, buď proto, že již byly odsunuty, nebo proto, že odmítaly vypovídat kvůli obavám ze šikany od dozorců. Celý spis byl zakončen poznámkou, že dalšího šetření není třeba.³¹⁴ Od počátku roku 1947 se ve středisku zdržovaly pouze kancelářské síly, dvě ženy německé národnosti, které vyplňovaly kartotéku odsunutých Němců, a jeden údržbář, kladský Čech. 2. října 1947 bylo středisko zrušeno.³¹⁵

Důležitý krok k započetí odsunu učinila Spojenecká kontrolní rada pro Německo 20. listopadu 1945, když schválila další variantu plánu odsunu. Podle něj mělo z Československa odejít 2,5 milionu obyvatel německé národnosti, z toho 750 000 do sovětského a 1 750 000 do amerického okupačního pásma.³¹⁶ V průběhu ledna 1946 bylo rozhodnuto, že odsun do sovětské zóny prozatím probíhat nebude. Naproti tomu se v Praze 8. - 9. ledna 1946 představitelé americké vojenské správy dohodly s československou stranou na konkrétních podmínkách průběhu odsunu a na termínu jeho zahájení v posledním lednovém týdnu. 16. ledna 1946 rozeslala OOÚ v Trutnově podřízeným ONV směrnice k odsunu Němců.

První odsun z broumovského okresu do amerického okupačního pásma proběhl 25. ledna 1946. Podle dohod s Američany první vlak s Němci odjel z Československa 24. ledna 1946. Do 25. února 1946 měl odjíždět z republiky jeden transport denně, pak dva a od 1. dubna 1946 celkem čtyři. Každý z nich měl být přepraven vlakem přibližně o čtyřiceti vagonch po třiceti osobách.³¹⁷

V červnu 1946 byl zahájen odsun Němců do sovětského okupačního pásma. Probíhal pouze v oblastech osídlovacích úřadoven v Žatci, Litoměřicích, Liberci, Praze a Trutnově.

---

313 ABS-KA, f. E7, i. j. 130.

314 ABS-KA, f. A 17, inv. j. 182, kt. 31.

315 ABS-KA, f. E7 – Meziměstí.

316 STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa*. Praha 1991, s. 111.

317 Tamtéž, s. 172 – 173.

Do transportů směli být zahrnuti také Němci ze Slovenska a slezští uprchlíci.³¹⁸

Přehled odsunu Němců v roce 1946 do amerického okupačního pásma v Německu³¹⁹

Pořadí	Datum	Celkový počet osob podle českého a sudetoněmeckého zdroje ³²⁰		Mužů	Žen	Děti do 6 let	Chlapců 6 – 14 let	Dívek 6 – 14 let	Z jiných okresů
1.	25. ledna	1 217	1 217	218	586	150	109	148	8
2.	21. února	1 212	1 212	285	627	139	88	73	60
3.	21. března	1 200	1 200	276	621	151	75	77	–
4.	6. dubna	1 197	1 197	273	581	185	93	68	1
5.	21. dubna	1 200	1 200	246	582	186	94	92	184
6.	30. dubna	1 164	1 151	287	585	143	87	62	228
7.	16. května	1 201	1 221	318	591	160	64	68	107
19.	22. září	1 191	1 204	346	607	122	67	49	–
20.	16. října	1 196	1 196	391	572	100	64	69	332
Σ		10 778	10 798 ³²¹	2 640	5 352	1 336	741	706	920

Přehled odsunu Němců v roce 1946 do sovětského okupačního pásma v Německu³²²

Pořadí	Datum	Celkový počet osob podle českého a sudetoněmeckého zdroje	Mužů	Žen	Děti do 6 let	Chlapců 6 – 14 let	Dívek 6 – 14 let	Z jiných okresů a říšští Němci
--------	-------	---	------	-----	---------------	--------------------	------------------	--------------------------------

318 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, kt. 100, fol. 50 – Oběžník bezpečnostního referátu ONV v Broumově, č. j. 444 ze 7. 6. 1946, který tlumočil oběžník MV, č. B-300/4344-46 z 5. 6. 1946.

319 Sestaveno podle SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 20, kt. 816 - Evidence osob v jednotlivých transportech.

320 Heimatkreis Braunau / Sudetenland e. V.: <<http://www.braunau-sudetenland.de/frames.htm>>; *Das Braunauer Land: Ein Heimatbuch des Braunauer Ländchens, des Adersbach-Wekelsdorfer und Starkstädter Gebietes*. Forchheim 1971, s. 686.

321 Německý zdroj uvádí počet 11 386 osob, které se dostaly do amerického okupačního pásma. Zahrnuti jsou též odsunutí menšími transporty z 29. 7. 1946 (282 osob) a ze 17. 10. 1946 (306 osob).

322 Viz pozn. 319, SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 20, kt. 816 - Evidence osob v jednotlivých transportech.

8.	18. června	1 215	1 200	343	543	162	83	79	120 a –
9.	29. června	1 226	1 200	286	638	162	69	71	31 a 5
10.	9.července	1 229	1 200	316	631	140	79	63	27 a 1
11.	15.července	1 232	1 200	311	641	146	68	66	1 124 a 8
12.	24.července	1 226	–	314	629	146	66	71	17 a 1
13.	6. srpna	1 226	1 200	325	640	99	80	82	294 a 11
14.	16. srpna	1 228	–	329	678	133	47	41	606 a 19
15.	25. srpna	1 229	1 200	358	648	102	54	67	152 a 24
16.	3. září	1 225	1 225	366	647	118	47	47	598 a 8
17.	9. září	1 224	1 200	393	625	104	51	51	592 a 16
18.	13. září	1 233	1 200	381	624	114	54	60	127 a 1
Σ		13 493	14 458 ³²³	3 722	6 944	1 426	698	698	3 688 a 94

16. listopadu 1946 byly z broumovského okresu vypraveny ještě tři vagóny, kterými odjelo asi 90 lidí a připojilo se k transportu ze sběrného střediska v Mladých Bukách.³²⁴ Roku 1946 v rámci soustavného odsunu bylo ze sběrného střediska v Meziměstí přepraveno přibližně 24 361 osob,³²⁵ z toho 19 659 někdejších obyvatel broumovského okresu. Ze zdejších starousedlíků se do amerického okupačního pásma dostalo 9 858 osob a do sovětského 9 711.³²⁶ Část německého obyvatelstva opouštěla okres nezávisle na organizovaných transportech. Jednalo se především o skupiny antifašistů a broumovských benediktinů. Na základě zvláštního povolení amerických úřadů se 298 Němců vystěhovalo na vlastní náklady. Ke konci roku 1946 v broumovském okrese žilo přes 31 483 obyvatel, z toho 26 179 Čechů, 3 036 Němců, 1 223 Slováků, 947 kladských Čechů, 18 Jugoslávců, 27 Poláků, 14 Bulharů, 39 osob ze Sovětského svazu a několik Maďarů.³²⁷

Také v roce 1947 se mělo v soustavném odsunu pokračovat. ONV v Broumově plánoval vysídlit ještě 1 709 Němců. Mezi nimi to měly být uvolněné, dosud nepostradatelné, pracovní síly. Na druhém místě se počítalo s odsunem neúspěšných žadatelů o zachování

323 Celkový počet osob, které se podle německého zdroje dostaly do sovětského okupačního pásma. Zahnuje také odsunuté transporty ze 13./14. 6. 1945 (1 200 osob), z 5./6. 8. 1945 (1 200 osob) a z 22./23. 9. 1946 (1 200 osob). O posledním z nich se materiály spojené s činností ONV v Broumově nezmiňovaly. Naopak německý zdroj nemá informace o transportech ve dnech 24. 7. 1946 a 16. 8. 1946.

324 KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1989, s. 102; ČERNOTOVÁ, Dana: *Odsun Němců z Broumovska*. Bakalářská diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 2008, s. 33.

325 Údaje z tabulky sečtené s 90 osobami z dodatečného odsunu, KOŠTÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumovska*. Broumov 1989, s. 102 – Uvádí počet 25 341 osob.

326 SOkA Náchod, f. ONV Broumov, inv. č. 20, kt. 816 - Evidence osob v jednotlivých transportech.

327 SOkA Náchod, f. MNV Teplice nad Metují, inv. č. 1608, kt. 142, fol. 41 – Zpráva o činnosti rady ONV v Broumově za II. pololetí 1946 pro 1. pololetní okresní sjezd 16. 2. 1947.

československého občanství. Na základě ustanovení ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. bylo na ONV podáno 6 743 takových žádostí. Většina z nich byla zamítnuta a neúspěšní žadatelé byli odsunuti. ONV vydal osvědčení o československé státní příslušnosti 151 osobám, které se dle jeho soudu přihlásily k německé státní příslušnosti pod nátlakem, uvedl, že vesměs šlo o české manželky Němců, a 262 těm, kteří zůstali věrni republice, aktivně bojovali za její osvobození nebo trpěli pod nacistickým útlakem. MV z první výše jmenované kategorie zamítlo 6 žádostí, z druhé plných 114. ONV dále udělil osvědčení o československé státní příslušnosti 137 manželkám mužů české národnosti a evidoval 133 manželů německé národnosti českých žen.³²⁸ Původní přerušení soustavného odsunu se proměnilo v jeho faktické ukončení. V roce 1947 a letech následujících pak z broumovského okresu odjížděli Němci po menších skupinách nebo jednotlivě. K 1. dubnu 1947, po skončení nejmasovějšího odsunu, se v okrese Broumov nacházelo 2 361 Němců – 1 170 antifašistů a specialistů, z nichž významnou část zaujímal horníci, a 1 191 těch ostatních.³²⁹

---

328 Tamtéž.

329 KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Hradec Králové 1982, s. 143.

4. Doznívání odsunu

Ačkoli se vyhánění broumovského německého obyvatelstva odehrálo před více než půl stoletím a větší část jeho aktérů, viníků a obětí již nežije, ozvěnu těchto událostí lze slyšet a pozorovat v broumovském okrese dosud. Právě ony stály u počátků proměny celého regionu. Velká část jeho továren a menších výroben ztratila svůj věhlas a postupně zanikla. Kraj se začal více orientovat na zemědělství. Mezi místními lidmi dosud přetrvávají rozpaky nad tím, jak o odsunu mluvit. Ale existuje zde i touha se s ním vyrovnat a porozumět jeho obětem, jak o tom svědčí památník „Kříže smíření“ na Bukové hoře, pomník a kameny na znamení vzpomínky na mrtvé. Tato kapitola by tedy mohla mapovat dlouhou řadu let mezi koncem války a přítomností. Zaměřena však bude k době bezprostředně následující odsunové události, ke dvěma tématům, jež zasáhla jejich přímé účastníky a pamětníky. Oba problémy již tehdy mohly občanům broumovského okresu v lecčem relativizovat původní poválečné nadšení pro myšlenku života v československém státě bez Němců a takřka bezvýhradnou ochotu ji uskutečnit.

Otázka potrestání těch, kteří se v roce 1945 během obsazování pohraničí dopustili nezákonného jednání a násilností byla řešena už v počátku roku 1946. Na parlamentní úrovni to však paradoxně vedlo ke schválení zákona č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, který nabyl účinnosti 4. června 1946. Jím bylo uzákoněno: „*Jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, není bezprávné ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné.*“³³⁰ V tomto roce se debaty členů ústředních státních orgánů orientovaly více na zajištění postihu bezpráví spáchaného na československých občanech než na Němcích. Přesto byla v tomto roce zahájena vyšetřování, jež se dotýkala osudu obyvatel německé národnosti. V případě broumovského okresu začala být státními orgány zkoumána poprava Němců na Bukové hoře u Teplic nad Metují. V počátku však naráželo na neochotu státních orgánů se případu věnovat. Velmi brzy po popravě o ní byl informován předseda MSK v Teplicích nad Metují Miroslav Rýdl i velitel zdejšího SNB Václav Jaroš. Věděl o ní rovněž bezpečnostní referent ONV

---

330 JECH, Karel (ed): *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky: Studie a dokumenty 1940 – 1945 = Die Deutschen und Magyaren in den Dekreten des Präsidenten der Republik: Studien und Dokumente 1940 – 1945*. Brno 2003, s. 414.

v Broumově Josef Brandejš a předseda Oldřich Hnatowicz. 15. srpna 1945 o události nechal sepsat zprávu inspektor finanční stráže v Teplicích nad Metují a zaslal ji Zemskému finančnímu ředitelství. Přesto první impulz k zahájení vyšetřování dali rodiče zavražděné Češky Marie Wichtreiové. 25. října 1945 o záležitosti dopisem informovali MV a Václav Teimer, otec, úřad několikrát navštívil osobně. V dubnu 1946 MV zaslalo do Broumova na osobu M. Wichtreiové dotaz. Dostalo se mu však odpovědi od velitele SNB v Teplicích nad Metují Václava Jaroše, v níž stálo, že odsun Němců za hranice, včetně M. Wichtreiové, zdárně proběhl. Další šetření nastalo díky zásahu Bedřicha Jíši, národního správce hotelu v Teplicích nad Metují, který se do broumovského okresu přistěhoval v polovině září 1945 a velmi záhy se doslechl také o tomto případu. 18. července 1946 na schůzi MSK obvinil bývalé vedení správní komise, že se obohacovalo z majetku zabaveného Němcům a dopouštělo se násilností vůči německým ženám. Bývalého předsedu Miroslava Rýdla označil za zodpovědného za zabití Marie Wichtreiové a skupiny Němců na Bukové hoře. Ještě téhož měsíce proběhlo za spolupráce SNB v Teplicích nad Metují a okresní kriminální úřadovny v Broumově vyšetřování. Na ústní příkaz bezpečnostního referenta ONV Josefa Brandejše z 21. července se však týkalo pouze majetkových záležitostí. Žádné z udání však během něj nebylo prokázáno jako opodstatněné a velitel SNB v Teplicích nad Metují na Bedřicha Jíšu podal k okresnímu soudu v Polici nad Metují trestní oznámení „pro zločin utržení na cti“. Soukromou žalobu k témuž soudu na něj zaslal i M. Rýdl. Po tomto výsledku svých snah se B. Jíša spolu s předsedou MSK v Teplicích nad Metují Josefem Černým vypravili do Prahy a 18. září 1946 celou věc přednesli na Zemské úřadovně StB. Na základě toho 26. září 1946 provedly orgány Fondu národní obnovy a Oblastní úřadovny StB nové vyšetřování. V případě poprav y Němců byla výše zmíněná udání v zásadě potvrzena. Instituce Zemské ústředny StB a MV byly o závěrech šetření informovány, ale pokyny k dalším opatřením podřízeným úřadům nedaly.³³¹

V roce 1947 tlak na prošetření alespoň těch nejznámějších případů nezákonného počínání po skončení války zesílil. Tentokrát v to byly výslovně počítány i činy spáchané vůči obyvatelstvu německé národnosti. Na půdě parlamentu bylo 10. července schváleno vytvoření vyšetřovací komise bezpečnostního výboru Ústavodárného národního shromáždění, která se měla těmito záležitostmi zabývat. MV vydalo pokyn oblastním úřadovnám StB, aby pro potřeby komise zaslaly informace o „porevolučních událostech“ ve svých obvodech. 22.

331 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56; STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 183 – 184.

července komise poprvé zasedala a jednala o devatenácti vybraných případech. Ty nejzávažnější pak vyšetřovala přímo na místech, kde se udály. Hned 23. července se v čele se svým předsedou poslancem Československé strany lidové dr. Bohumírem Bunžou vypravila právě do Teplic nad Metují. Po seznámení se s případem a vyslechnutí svědků doporučila zahájit trestní řízení vedené na základě §§ 5, 134 a 135/3 trestního zákona proti Václavu Svobodovi a Miroslavu Rýdlovi, kteří byli poté vzati do vyšetřovací vazby Krajského soudu v Hradci Králové. O něco později bylo trestní oznámení rozšířeno na záložního důstojníka ppor. Jana Horáka. K vynesení pravomocného rozsudku nedošlo, protože ani u hlavního pachatele V. Svobody se v jeho trestním rejstříku neobjevil žádný záznam.³³² Naopak 22. března 1948 byli všichni tři propuštěni pro nedostatek důkazů. Tento verdikt byl potvrzen i v závěru tříletého revizního řízení, které po roce 1989 otevřel Krajský soud v Hradci Králové.³³³ Na velitele SNB v Teplicích nad Metují mělo být podle komise bezpečnostního výboru ÚNS zavedeno kárné řízení. Dále byla na základě jejích pokynů 14. srpna 1947 provedena exhumace mrtvých těl. Bezprostředně poté, přibližně v deset hodin večer, byli popraveni za přítomnosti náměstka předsedy ONV, okresního lékaře a děkana z Hronova uloženi na hřbitově v obci Vysoká Srbská. Z rozhodnutí ONV v Broumově bylo místo udržováno v tajnosti, aby tak prý bylo zabráněno tichým demonstracím německého obyvatelstva.³³⁴

Dalšími případy, které Oblastní úřadovna StB v Hradci Králové nahlásila jako „porevoluční události“ vhodné k vyšetřování, se komise nezabývala. Jednalo se o 1. popravu čtrnáctiletého Herberta Giebnera, 2. popravu faráře a děkana ve Zdoňově Celestina Baiera a zdejší hospodyně Terezie Procházkové, 3. zastřelení čtyř neznámých Němců ve Zdoňově, 4. popravu administrátorů šonovské fary 5. hromadnou popravu Němců v Polici nad Metují 12. května 1945, 6. popravu Němců v Broumově jednotkami „Železo“ a „Toledo“.³³⁵ Žádný z těchto případů nebyl dále vyšetřován s výjimkou popravy šonovských farářů. Snahu potrestat viníky smrti benediktinských kněží projevil dr. Bunža, když 10. dubna 1947 inicioval další vyšetřování. Jeho výsledkem bylo, že na pachatele bylo 20. května 1947

---

332 VÚA-VHA, f. Kmenové listy – Václav Svoboda, nar. 1899.

333 SCHROLL, Gotthard: *Gewalt und Terror im Bezirk Wékelsdorf (Ostböhmen)*. Erlangen 2001, s. 35.

334 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 56; STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 91 – 106 a 183 – 184.

335 ABS-KA, f. A2/1, inv. č. 1765, kt. 57 – Oblastní kriminální úřadovna v Hradci Králové, Porevoluční události: materiál pro bezpečnostní výbor ÚNS z 11. 9. 1947, č. j. 038/10/-47, ONV-Okresní kriminální úřadovna v Broumově, Porevoluční události: materiál pro bezpečnostní výbor ÚNS z 25. 8. 1947, č. j. 038-1; STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 184 – 185.

podáno trestní oznámení. To však bylo později na základě zákona č. 115/1946 Sb. odloženo.³³⁶

Ačkoli vyšetřování nebyla dovedena k cíli potrestat viníky nezákonností, přesto byla alespoň důkazem toho, že poválečná doba nebyla tak divoká, aby činy zákonům i svědomí se přičící, které zpočátku bylo možné obhájit tvrzením, že byly konány v zájmu státu a lepší budoucnosti národa, prošly bez povšimnutí a oprávněné kritiky.

Již brzy po válce byl zpochybněn i další z principů, z něhož se při budování nového Československa vycházelo. Právě v pohraničí se ukázalo, že myšlenku vytvořit národní stát Čechů a Slováků, bylo v daných podmínkách velmi obtížné důsledně následovat. Otázka nového osídlení nebyla na konci roku 1946 vyřešena ani v broumovském okrese. Předseda ONV Hnatowicz a osídlovací referent se rozjeli i na Slovensko dělat nábor nových osídlenců. Jejich snaha však přinesla jiné výsledky než očekávali. Netrvalo dlouho a na ONV došla petice: *„My občané a osídlenci pohraniční obce Horní Dřevíč protestujeme co nejdůrazněji proti pobytu tří cikánských rodin v naší obci. Žádáme, aby bylo nejostřeji zakročeno proti panu V. ... K. ..., jenž obelhal místní národní výbor v Hor. Dřevíči, když tvrdil, že se jedná o slovenské rodiny a prohlásil, že se o ně vzorně postará a budou u něho pracovati...“*³³⁷ Pan V. K. se dotyčných zastal a poukazoval na to, že jsou všichni kromě jedné matky s dětmi řádně zaměstnáni. To však nepomohlo a zmíněné rodiny byly přestěhovány. Stížnosti na Romy se ozývaly i z jiných míst v okrese. MV zaslalo do Broumova instrukce, čeho by měly státní úřady dosáhnout: *„1. Očištění pohraničí od cikánů v pásnu 30 km od státních hranic. ... 2. Vydání vyhlášky o zákazu kočování a vřadění cikánů do vhodnějšího zaměstnání. 3. Zřízení středisek pro osoby práce se štítící.“*³³⁸ Tak se znovu v broumovském okrese objevila skupina obyvatel, o nichž se hovořilo jako o nespolehlivých. Mnozí z nich neuměli česky ani slovensky, někteří dokonce nemohli prokázat svou československou státní příslušnost, a tak se znovu řešilo, patří-li takoví obyvatelé do českého pohraničí. A tehdy broumovští úředníci a členové bezpečnostních sborů znovu sahalí k opatřením tyto lidi „odstrčit“, „přestěhovat“ nebo „odsunout“.³³⁹

---

336 PLACHÝ, Jiří: Noc sv. Bartoloměje v Šonově u Broumova (srpen 1945). In: *Securitas imperii*, č. 14 (2006), s. 181.

337 NA, f. ÚPV, sig. 1424 – Opis petice, kterou bezpečnostní referent ONV J. Brandejs zaslal jako součást své zprávy z 31. 1. 1947, č. j. 21 dův. 47, o situaci Romů ze Slovenska v broumovském okrese Úřadu předsednictva vlády, MV, ZNV a ministerstvu sociální péče, v době, kdy hrozilo, že kvůli tomuto problému bude provedena interpelace u zmíněných úřadů.

338 Tamtéž – Zpráva Kriminální ústředny MV kabinetu předsedy vlády z 25. 2. 1947, č. 820/46/1.

339 Nešlo o přesuny malé, např. koncem října 1946 bylo vypuzeno 90 osob. Viz. tamtéž.

Závěr

Písemné dokumenty státních úřadů a orgánů podávají o odsunu Němců z broumovského okresu celkem rozsáhlé svědectví. Nejvýznamněji k němu přispívají materiály vytvořené během vyšetřování osob a institucí, jež se podílely na uskutečňování odsunu a s ním spjatých opatření. Žádné ze sledovaných vyšetřování nebylo dovedeno až k soudnímu řízení a k vynesení rozsudku nad činností lidí odpovědných za způsob provedení odsunu, přesto hodnocení a závěry těchto šetření často vyznívají velmi kriticky vůči poměrům, jež se v broumovském okrese v souvislosti se zákroky vůči Němcům ustálily.

Podle svědectví sledovaných dokumentů měly odsun Němců z broumovského okresu a okolnosti, které jej provázely, několik následujících charakteristik:

1. Na průběh a metody odsunu měly zásadní vliv osoby, které nepocházely z broumovského okresu. V jejich řadách se poměrně hojně nacházeli členové a sympatizanti KSČ, kteří pronikali zejména do státní správy.

2. V broumovském okrese převládalo neplnoprávné německé obyvatelstvo, jehož majetek měl z větší části připadnout státu nebo novým obyvatelům, kteří měli Němce brzy nahradit. Mnozí z nově příchozích představitelů státní moci využili této situace a svého postavení k vlastnímu obohacení nebo k posílení svého vlivu v okrese. Většina vyšetřování zahájených v souvislosti s činností osob, které měly podíl na realizaci odsunu a s ním spojených opatření, byla věnována právě těmto pochybením ve vztahu ke státnímu majetku a takřka vůbec kritičtěji nereflektovala protiprávní či nehumánní zacházení s Němci. Výjimku představují spisy k případům vražd na Bukové hoře a v Šonově.

3. První vlna vysídlování se odehrála přibližně v době od konce května do poloviny června 1945, poté se množství odsunů zmenšilo. V průběhu podzimu se začal uplatňovat princip tzv. dobrovolného odsunu a vystěhování Němců probíhalo po oboustranné dohodě mezi odjíždějícími a představiteli státní správy. Tímto způsobem opustily okres první skupiny antifašistů, benediktinských mnichů a dalších osob, které dostaly k vycestování povolení. V roce 1946 byl odsun již organizován podle jednotných pravidel a podléhal výraznější kontrole nadřízených státních orgánů, ale také dohledu zástupců spojeneckých armád, kteří odsunované přejímali.

4. Princip kolektivní viny všech Němců, který stál v pozadí myšlenky odsunu, byl upřednostněn před principem individuální viny či nevin. To se projevilo v nedůsledném

rozlišování mezi Němci, kteří se postavili proti nacistickému režimu, a Němci, kteří jej podporovali a schvalovali. Antifašisté tak byli postihováni stejnými sankcemi jako nacisté. Díky tomuto přístupu byla při výběru lidí do konkrétního transportu často důležitějším kritériem upotřebitelnost daného člověka v hospodářství, než jeho mravní postoje a chování „v době zvýšeného ohrožení republiky“.

Řeč pamětníků a řeč úředních dokumentů reprezentují dva odlišné světy a dva míjející se přístupy. Zatímco výpovědi pamětníků líčí individuální příběhy bezpráví a násilí vůči osobám německé národnosti, úřední materiály se ve sledované době k pojmu respektování lidských práv Němců vůbec nevztahují. Naopak z úředních nařízení a předpisů je zjevné, že v situaci, kdy Němci před zákonem ztratili práva československých státních občanů a navíc byli pojímáni jako příslušníci nepřátelského, poraženého státu, bylo zcela legální jim občanská, ale i přirozená lidská práva upírat. Proto se sledované dokumenty dotýkají situace konkrétních Němců jen nepřímo, v souvislosti s chodem československého státu. Zkoumají případy pochybení v nakládání s majetkem po Němcích, nebo případy, kdy počínání místních autorit budilo veřejné pohoršení. Příznačné je např. to, jakým způsobem se liší zprávy o počtu obětí odsunu a zákroků vůči Němcům. Ve sledovaných úředních dokumentech byla zaznamenána smrt 66 osob a blíže neurčeného počtu zastřelených Němců jednotkami *Železo* a *Toledo*.³⁴⁰ Staněk uvádí přibližně 90 obětí odsunových událostí v broumovském okrese.³⁴¹ Německý zdroj uvádí počet 96 osob, v němž ale nejsou zahrnuti lidé, kteří spáchali sebevraždu.³⁴² Skutečnost, že nebyla zohledňována práva Němců, a fakt, že osoby, které se ujaly místní správy a výkonu bezpečnostní služby neváhaly použít násilných a ve skutečně svobodné a demokratické společnosti těžko přijatelných mocenských prostředků, vytvářejí obraz, který nevypadá o mnoho utěšeněji než vzpomínky pamětníků. Byť je vykreslován z jiných výchozích pozic, přesto v něm lze spatřit podobný motiv, totiž ten, že odsun Němců z území broumovského okresu neprobíhal ani spořádaně ani humánně.

---

340 Sebevražda 22 osob v Broumově, 21 obětí na Bukové hoře, Vilém Jüptner, Herbert Giebner, Celestin Baier, Terezie Procházková, 4 osoby ze Zdoňova, dr. Julius Prause (P. Alban), Alfons Schmidt (P. Anskar), 13 mrtvých v Polici nad Metují, viz. strany 47, 56, 62, 72, 95.

341 STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 181, 184 – 185, zdrojem mu byli také informace z knihy FRANZEL, Emil: *Die Vertreibung: Sudetenland 1945 – 1946*. Landshut 1979.

342 *Das Braunauer Land: Ein Heimatbuch des Braunauer Ländchens, des Adersbach-Wekelsdorfer und Starkstädter Gebietes*. Forchheim 1971, s. 684 – 685.

Seznam archivů a fondů

Archiv bezpečnostních složek, Kanice u Brna (ABS-KA)

- f. Sekretariát ministra vnitra (A 2/1)
- f. Hlavní velitelství SNB (A 17)
- f. Zemské velitelství SNB, Praha (A 14)
- f. Zemský národní výbor Praha, Zemské velitelství internačních středisek v Čechách (E – 7)
- f. Okresní oddělení MV Broumov (B 5_5-1)

Archiv bezpečnostních složek, Praha (ABS-P)

- f. Zemský odbor bezpečnosti II. (315)
- f. Odbor politického zpravodajství („Z“) MV (2M)

Národní archiv, Praha (NA)

- f. Úřad předsednictva vlády (ÚPV)
- f. Archiv Huberta Ripky (AHR)
- f. Sběrka staničních kronik (SSK)

Státní oblastní archiv, Zámorsk (SOA Zámorsk)

- f. Velkostatek Broumov (Vs Broumov)

Státní okresní archiv, Náchod (SOkA Náchod)

- f. ONV Broumov
- f. MěNV Broumov
- f. MNV Teplice nad Metují

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Praha (VÚA-VHA)

- f. Kmenové listy
- f. Vojenská oblast 1 (VO1)

Seznam literatury

a) Soudobý tisk

Jiráskův kraj, 1945.

b) Pramenné edice, paměti a svědectví

ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. I. Středokluky 2010.

ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Sv. II.1. Středokluky 2011.

BRANDEJS, Josef: Broumovsko po válce. In: *Souvislosti*, roč. 16, č. 2 (2005), s. 169 – 181.

Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa IV. Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei. Bd. 2, München 1984.

Dokumente zur Austreibung der Sudetendeutschen. München 1951.

FRANZEL, Emil: *Die Vertreibung: Sudetenland 1945 – 1946*. Landshut 1979.

JECH, Karel (ed.): *Němci a Maďaři v dekretch presidenta republiky: Studie a dokumenty 1940 – 1945 = Die Deutschen und Magyaren in den Dekreten des Präsidenten der Republik: Studien und Dokumente 1940 – 1945*. Brno 2003.

OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení: Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992.

Statistický lexikon obcí v Republice československé. Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, Praha 1934.

c) Odborná literatura

BUBENÍČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila – MALÁ, Irena: *Tábory utrpení a smrti*. Praha 1969.

ČERNOTOVÁ, Dana: *Odsun Němců z Broumova*. Bakalářská diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 2008.

Das Braunauer Land: Ein Heimatbuch des Braunauer Ländchens, des Adersbach-Wekelsdorfer und Starkstädter Gebietes. Forchheim 1971.

HONZÁK, František – PEČENKA, Marek – VLČKOVÁ, Jitka: *Evropa v proměnách staletí*. Praha 1995.

JARKOVSKÁ, Lucie: *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945 – 1948 na Královéhradecku*. Praha 2008.

- KMONÍČEK, Josef: *Návrat domů: Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Hradec Králové 1982.
- KOŠŤÁL, Zdeněk: *Dějiny Broumova a Broumova*. Broumov 1989.
- KVAPILOVÁ, Iva: Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku. In: *Sborník Archivu MV*, č. 1 (2003), s. 68 – 90.
- OTTE, Miroslav.: Broumovské noviny před rokem 1945. In: *Broumovské noviny*, roč. 1, č. 1, s. 13 – 15.
- PLACHÝ, Jiří: Noc sv. Bartoloměje v Šonově u Broumova (srpen 1945). In: *Securitas imperii*, č. 14 (2006), s. 170 – 182.
- SÁGNEROVÁ, Jana: *Osídlování Broumova v letech 1945 – 1947*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2008.
- SCHROLL, Gotthard: *Gewalt und Terror im Bezirk Wekelsdorf (Ostböhmen)*. Erlangen 2001.
- SCHROLL, Gotthard: *Im Schatten des Todes: Das Braunauer Ländchen 1945/46*. Karlsruhe 2005.
- STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), část 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 3 – 4 (2005), s. 465 – 533.
- STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), část 2: Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“, vláda je před cizinou legitimizuje. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 1 – 2 (2006), s. 13 – 49.
- STANĚK, Tomáš – ARBURG, Adrian von: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), část 3: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 3 – 4 (2006), s. 322 – 376.
- STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. Praha 1991.
- STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005.
- ŠOLC, Jiří: Některé otázky vývoje fašismu a boje proti němu na Trutnovsku a okolí v letech 1933 – 1935. In: *Krkonoše, Podkrkonoší*, roč. 1966, č. 2, s. 53 – 92.

d) Internetové zdroje

Heimatkreis Braunau / Sudetenland e. V.:

<<http://www.braunau-sudetenland.de/frames.htm>>

Seznam příloh

1. Mapa „Das Braunauer Ländchen“.
2. – 4. Politický okres Broumov, sčítání lidu z 1. 12. 1930 (In: *Statistický lexikon obcí v Republice československé*. Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, Praha 1934.)
5. Mapa Mittelsudeten.
6. Vyhláška NV v Broumově z 15. 5. 1945.
7. Rozkaz k opuštění bytu z 5. 8. 1945.
8. Nákres pořizený 26. 9. 1946 během vyšetřování případu zastřelení osob na Bukové hoře u Teplic nad Metují.